

מעלות התורה

על ארחות יושר
אמרו לנפוצת שיחובי תורה וחסד
מסודר של חזן שר המורה זאק"ל
בנשיאות הגאון רבי א"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

מעלות התורה

לרכינו אברהם אחי הער"א

עם הוספות ביאורים ועיונים

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
 מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
 בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב רפאל נוסבוים

הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים

המעוניינים בחוברות

יפנו לארגון "ארחות יושר"

בפקס: 077-4230219

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם

חלק כלשהו מתוכן הספר,

בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי

ללא אישור מפורש

מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן ענינים

פתח דבר
הקדמה

8

ספר מעלות התורה

11

אגרת מהגרי"ז מסאלנט

137

פעילות הארגון

153

זִכְרֵנוּ שְׁלֵם יִהְיֶה צְדִיק

זכות הלימוד בחוברת זו מוקדשת
לעילוי נשמתו הטהורה

של מורינו ורבינו עמוד התורה והיראה,
מדברנא דאומתיה,

מגדולי מעתיקי תורת המוסר בדורינו ומנחילה בלבבות,
אשר עמד לימינו בכל עת בעצה ובחיזוק

מֶרֶן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה

הגאון רבי **ברוך מרדכי אורחי** זצוק"ל

אשר עלה בסערה השמימה ביום י"א מרחשון תשפ"ד

בהותירו את תלמידיו ושומעי לקחו אבליים ודווים

בעל הנחמות ירפא לבבות שבורים

וישלח נחמתו לעמו ישראל בביאת גואל צדק

במהרה בימינו

לא-ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו יומם
ולילה, למען תשמר לעשות, ככל-הפֿתוב בו: כי-אז
תצליח את-דרךך ואז תשפיל. (יהושע א')

יתברך הבורא וישתבח היוצר שזיכנו להוציא
לאור עולם את החיבור הנפלא והנשגב "מעלות
התורה", אשר כתב וחבר הגאון המופלא רבי
אברהם ז"ל אחיו של אדונינו הגר"א מווילנא זיע"א,
לעורר הלבבות לחשקת התורה.

יסוד בריאת העולם וקיום העולם הוא עבור התורה כידוע מאמר חז"ל שמביא רש"י
בתחילת פירושו לתורה הק' "בשביל התורה שנקראת (משלי ח' כ"ב) ראשית דרכו".
עצם היותנו לעם ואומה, כל גאולת מצרים לא נעשתה אלא בשביל קבלת התורה כמו
שאמרו במדרש תהלים (שחר טוב ק"ד) "באיזה זכות יצאו בני ישראל ממצרים וכו' רבי
נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר וירא אלהים את בני ישראל, ובמתן
תורה כתיב וכל העם רואים את הקולות, ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו, בהוציאך את
העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

אמנם לגודל מעלתה העצומה של התורה כן גדל גם הקושי והמפריעים בלימודה,
ובכדי לזכות לקנות את התורה יש לעמוד ולהתייגע בהתמדה רבה, וכתב מורינו ורבינו
שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל "והרוצה להיות תלמיד חכם אמיתי צריך לשקוד
הרבה על התורה וללמוד בהתמדה", ומוסיף "ובאמת עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל
אחר כך כשמתרגל בתורה ונהנה ממנה [אף שגם אז יש נסיונות תמיד כידוע] אבל עיקר
הקושי יורד אז".

ואמרו בגמרא (ברכות ל"ב ע"ב) ארבעה דברים צריכין חיזוק, וא' מהם הוא תורה,
ופירש רש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". ועל כן ראינו לנכון, בעצת גדולי התורה
מורי דרכינו, להתחיל ללמוד במסגרת לימוד המוסר היומי את הספר הנפלא הזה "מעלות
התורה" שכולו רצוף דברי חיזוק ללימוד התורה הקדושה.

וכמעשינו בראשונה, בסדרת ספרי המוסר שהוצאנו לאור ובס"ד פקע שמייהו בהיכלי
התורה והתקבלו ע"י הלומדים בכל אתר ואתר ברצון ובסיפוק רב, כן אף עתה הבאנו
הדברים במהדורה חדשה ומאירת עינים עם הוספות ועיונים רבים לבאר הדברים הקשים
והשתדלנו להביא בהרחבה את מאמרי חז"ל המובאים בספר בקצרה, וכן להרחיב בדברי
המחבר ז"ל שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

...

נודה להשי"ת שזיכנו ע"פ עצת מורה דרכינו שר התורה והיראה מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לזכות את הרבים, בהנחלת צירוף שיעורי המוסר ותיקון המידות,
לשיעורי התורה הרבים די בכל אתר ואתר, ויחדיו יהיו כרוכים ותמים
לראשינו, כדי שהתורה והמצוות ישפיעו עלינו, להצמיח את נבטי המידות
הטובות שאנו רוכשים בלימוד תורת המוסר, והתורה תהפך אצלנו לסם
חיים, וצדיקים ילכו בהם, [כמבואר בביאור הגר"א ז"ל על משלי].

ואמרו חז"ל במדרש משלי פ"א, לדעת חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה
ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה [היינו חכמת התורה] הרי
הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. הרי אנו למדים
כמה החשיבו חז"ל את לימוד המוסר עד שקבעו שצריך שיהיה באדם חכמת
התורה כדי שילמוד מוסר ויושפע ממנו להשלמת מדותיו ודרכיו.

זכינו להיענות והצטרפות של ציבורים מגוונים ומעניינים, מאות רבות
של שיעורי התורה שהצטרפו לתכניתנו, מאות מוסדות של כוללים
וישיבות, תלמודי תורה ובתי חינוך לבנות שנקראו לדגל והצטרפו אף
המה לקביעת שיעורים בלימוד המוסר היומי, ממש לא יאומן כי יסופר,
אשרי העם שככה לו, ואנו מתפללים להמשיך להרבות חיילים לתורה
ולמוסר ה', להגדיל תורה ולהאדירה לנצח נצחים.

נודה ונהלל לבורא העולם על כל טובו וחסדו שבכל יום עמנו שהעמידנו
בקרן אורה ולא העמידנו בקרן חשכה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה
ומוסר, בתפוצה רחבה ביותר של חבורות הלימוד בעשרות אלפי עותקים
מידי חודש הנלמדים מידי יום ביומו במאות ואלפי שיעורי תורה.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד כה בלמעלה מעשור שנות פעילות הארגון
את ספרי המוסר: שערי תשובה, מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובות
הלבבות, וארחות יושר, מבוארים ומונוגשים בטוב טעם לתועלת הלומדים.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הגאון
רבי משה גרודקה שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש
בספר מעלות התורה שבהוצאתו עם פירוש אור התורה להגאון רבי
יצחק אייזיק חבר זצ"ל, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים
וחלוקת האותיות, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת
תורה ומוסר ויברכו בכל מילי דמיטב.

הברכה אחת היא לנו, לכל הלומדים היקרים, שזנכה במהרה לקבל
פני משיח צדקנו, ולראות בעיינינו בבנין בית המקדש ובתחיית המתים
במהרה בימנו אמן.

בברכת התורה
ארחות יושר

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
אדר א'
ועד
חג הפסח

שבוע א
יום א, ב אדר א' - יום ה, ו אדר א' (פ' תרומה)
שבוע ב
יום א, ט אדר א' - יום ה' י"ג אדר א' (פ' תצוה)
שבוע ג
יום א, ט"ז אדר א' - יוסה' כ' אדר א' (פ' כי תשא)
שבוע ד
יום א, כ"ג אדר א' - יום ה' כ"ז אדר א' (פ' ויקהל)
שבוע ה
יום א, ל' אדר א' - יום ה' ד' אדר ב' (פ' פקודי)
שבוע ו
יום א, ז' אדר ב' - יום ה' י"א אדר ב' (פ' ויקרא)
שבוע ז
יום ג, ט"ז אדר ב' - יום ה' י"ח אדר ב' (פ' צו)
שבוע ח
יום א, כ"א אדר ב' - יום ה' כ"ה אדר ב' (פ' שמעו)
שבוע ט
יום א, כ"ח אדר ב' - יום ה' ג' ניסן (פ' תזריע)
שבוע י
יום א, ו' ניסן - יום ה' י' ניסן (פ' מצורע)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה **צבועה**. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

מעלות התורה

[מד]

גם 'ובשכבך ובקומך' - מורה על הזיווג והפרישה, וגם כששוכב על מפתו ובשקום ממונה, בכלם יהיה על מוראו יתברך שמו עליו, ¹ ויהיה התורה שגורה בפיו, ² כדאיתא בזהר הקדוש.

גם מה שאמר: 'ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך', קאי על הנשמה, פרוש, ^(א) בשתלך בשעת

א. כשתלך בשעת שינה למחיצה העליונה. בפירוש 'ראת חיים' (לרבי ישראל אליהו וינטרוב זצ"ל) לספר 'נפש החיים' (שער ד' פרק כא, ד"ה אף משביעין) כתב וז"ל: כידוע (מה) שכתב הגאון רבי חיים ז"ל בהקדמה לביאור הגר"א על ספרא דצניעותא) מהגר"א ז"ל למה נברא שינה באדם, כדי להשיג למעלה מהאי עלמא, דכל שינה הוא מנוחה, ומנוחה היינו הפסקת מה שהיה מקודם וחוזר להמצב שהיה לפני הגבלתו בגוף, ולכן מקבל כוחות רעננים אחר השינה דבמקומות ההם - שהם לפני הגבלת הגוף - שם אין היגיעה ממעטת את הכח, וזהו מה שאמרו בחז"ל מתוך שישן קימעה עמל הוא בתורה הרבה, והוסיף הגר"א פנימיות ענין זה, דיש דברי תורה שאי אפשר להשיג במח בהאי עלמא, ובשינה שהנפש נפרדת מהגוף משיגה דברי תורה שהם למעלה מאפשרות המח שבגוף, ואיתא שם בהגר"א ז"ל דזה מעין שכר עולם הבא, ונראה דמה שאמרו חז"ל (סוטה מט, א): "כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק כו' רבי אבהו אומר אף משביעין אותו מזיו

שכינה, איירי בשינה ואחר כך כשיורד להגוף אמנם לא יורד לגמרי עם כל ההשגה אך המח מזדכך יותר וקולט יותר, דלפעמים כשיש לאדם יום שהוא מחדש יותר

ביאורים

1. ויהיה התורה שגורה בפיו. גם כשהוא הולך לישון וגם בשעה שהוא קם, מחשבתו תהיה תפוסה בלימוד התורה ובעיונה. 2. כדאיתא בזהר הקדוש. ראה להלן בדברי רבינו אות מח.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

שִׁינָה ³לְמַחֲצָה עֲלִיוֹנָה, ⁴יְהִיָּה עַל פִּי הַתּוֹרָה. וְהָכִי פִּירוּשׁוֹ, 'בְּלִבְתָּךְ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ', פִּירוּשׁ, 'בְּשִׁתְּלֶךָ' ⁵בְּדֶרֶךְ עוֹלָם הָעֲלִיּוֹן בְּשַׁעַת שְׁכִיבָה, אֲזַי בְּשִׁתְּחֹזֵר נִשְׁמָתְךָ אֵלַיךְ, 'וּבְקוֹמָךְ' - בְּשִׁתְּקוֹם מִשְׁנֶתְךָ, תִּדְבֵּר וְתִשָּׁג מִה שֶׁהִשְׁגָּה נִשְׁמָתְךָ לְמַעְלָה ⁶בְּדֹאֵיתָא בְּזוּהַר הַקְּדוּשָׁה. גַּם מְצִינֵי ^(ג)שְׁהֲאֲרֵי ז"ל ⁷לְמַד הִרְבֵּה תוֹרָה בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ.

בדברי תורה וכו' זה משום שבלילה ניתן לו חידושים יותר, ופעמים כשאדם מתעורר עם פסוק על שפתו היינו שנשמנו שמעה בזה ביאורים [יעוין במסכת ברכות (נה, ב): אמר רב יוחנן, השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו, הרי זו נבואה קטנה], רק שאינו יכול להכיל את הביאורים כשהוא עדיין בתוך הגוף, ואולי אם יתייגע בזה אותו יום יזכה בזה. עכ"ד.

ב. שהאר"י ז"ל למד

הרבה תורה בתוך

שנתו. כמסופר בשבחי האר"י, שרבי אברהם הלוי ביקשו [מהאר"י ז"ל] שיגלה לו מה שלימדו אותו כעת בשעת שנתו, והשיב לו האר"י: אילו הייתי דורש שמונים שנה רצופים בלי גוזמא, לא יכולתי לסיים מה שלמדתי בזה הפעם בפרשת בלעם ובאתון. והגר"א הזכיר ענין זה בכמה מקומות, ראה ביאורו

ביאורים

3. למחיצה העליונה. במתיבתא דרקינא. 4. יהיה על פי התורה. בכדי להשיג השגות עליונות בלימוד התורה ובהבנתה. 5. בדרך עולם העליון. שהיא הדרך המובילה למתיבתא דרקינא. 6. כדאיתא בזוהר הקדוש. בזוהר חדש (ח"א מז, ב) איתא: תני רבי יהודה, כל מאן דהוא עסיק באורייתא כל צרכו, סלקין ליה לנשמתיה לעילא כד איהו נאים בשינתיה, ואולפין ליה מעומקי תורה. וימניה דובבן ומרחשן שפוותיה ביממא, הדא הוא דכתיב: 'דובב שפתי ישנים' (רמ"ג). 7. למד הרבה תורה בתוך שנתו. כמסופר בשבחי האר"י, שרבי אברהם הלוי ביקשו [מהאר"י ז"ל] שיגלה לו מה שלימדו אותו כעת בשעת

למשלי יז, כג: נתן הקב"ה לאדם בטבעו שישן, כדי שתעלה נשמתו בישיבה של מעלה ושם מגלין לה רזי תורה, ומה שאי אפשר לאדם ללמוד בשבעים

גַּם 'בְּשִׁכְבְּךָ' מוֹרָה עַל הַמִּיתָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מ"א ב, י): ⁸וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו, רָצָה לוֹמַר, ⁹אֶפִּילוּ בְּשַׁעַת מִיתָה יַעֲסֹךְ בְּתוֹרָה.

שנה לומד שם בשעה אחת (ועיין עוד שם ו, כב; כא, כב). ובהקדמת הגר"ח מוולאזין לביאור הגר"א לספרא דצניעותא האריך לשבח את רבו הגר"א אשר זכה למעלה זו, עיי"ש, וכתב שם בתו"ד: ומרגלה בפומיה [דהגר"א] היה, שכל ענין השינה לא בראו יתברך שמו רק לזה התכלית, שכל מה שלא יוכל האדם להשיג בעוד הנשמה מחוברת בגוף, גם אחר כל היגיעה והעמל, מצד הגוף שהוא מסך מבדיל, מגלין לו בשינה שהיא מופשטת אז מהגוף, ומלוכשת בלבוש העליון חלוקא דרבנן. (רמ"ג). [וראה רוקח בפירושו לסדור התפלה (ח"א עמוד ק"צ ד"ה הללו אל בקדשו), שדוד המלך למד סוד נגוני התהלים תוך השינה].

ביאורים

שנתו, והשיב לו האר"י: אילו הייתי דורש שמונים שנה רצופים בלי גוזמא, לא יכולתי לסיים מה שלמדתי בזה הפעם בפרשת בלעם ובאתון. והגר"א הזכיר ענין זה בכמה מקומות, ראה ביאורו למשלי יז, כג: נתן הקב"ה לאדם בטבעו שישן, כדי שתעלה נשמתו בישיבה של מעלה, ושם מגלין לה רזי תורה, ומה שאי אפשר לאדם ללמוד בשבעים שנה לומד שם בשעה אחת (ועיין עוד שם ו, כב; כא, כב). ובהקדמת הגר"ח מוולאזין לביאור הגר"א לספרא דצניעותא האריך לשבח את רבו הגר"א אשר זכה למעלה זו, עיי"ש, וכתב שם בתו"ד: ומרגלה בפומיה [דהגר"א] היה, שכל ענין השינה לא בראו יתברך שמו רק לזה התכלית, שכל מה שלא יוכל האדם להשיג בעוד הנשמה מחוברת בגוף, גם אחר כל היגיעה והעמל, מצד הגוף שהוא מסך מבדיל, מגלין לו בשינה שהיא מופשטת אז מהגוף, ומלוכשת בלבוש העליון חלוקא דרבנן (רמ"ג). 8. וישכב דוד עם אבותיו. נפטר דוד כמו שנפטרו אבותיו. 9. אפילו בשעת מיתה יעסוך בתורה. ופירש רבינו באות הקודמת, שגם בחלישות גופו ומתקרב למיתה יעסוך בתורה, עיי"ש.

מעלות התורה

עיונים

**כָּלֶלּוֹ שֶׁל דְּבַר, שְׁצָרִיף הָאָדָם
לְהִיזוֹת¹⁰ לָבֶן חֵיל, לְעַמֵּד
נֶגֶד הַמִּלְחָמָה הַחֻזָּקָה, וְלִשְׁפֹּר כַּחַ
הַיֵּצֵר הָרַע, וְכָל זֶה מִרְמֹז בְּפֶסוּק זֶה,
(ג) שֶׁכָּל הָעֵסְקִים לֹא יִבְטְלוּ אוֹתָהָ
מִתְלַמֵּד תּוֹרָה, הַכֹּל פִּנְזָקָר לְעִיל.**

ג. שכל העסקים לא
יבטלו אותך מתלמוד
תורה. מצינו שעל ידי
היגעה בתורה זוכה
האדם לפרנסה. דהנה
בספר 'תורת משה'
(לאלשיך הק'), שמות
טז, (לה) פירש את
מאמר התנא (אבות ג,
יז): "אם אין תורה אין

קמח", כי הנה ישנם אנשים אשר נמנעים מלעסוק בתורה כי יאמרו 'מה נאכל',
כי לא נוכל להרבות בישיבה אם לא נרבה כסף, וטוב לנו לעסוק בפרקמטיא
ונרבה בסחורה, ואם נזכה ונצליח הננו ועלינו במעלות התורה והמצוות, ואם
ימעט הבית מהיות בר ומזון לרוב, נמשוך ידינו מן התורה, כי אם אין קמח אין
תורה. אולם דבריהם דברי כסיל, כי אם יפנה לבו לעשות תורתו קבע, גם ה'
יעשה את שלו וישלח ברכה באסמיו ויטריפנו לחם חוקו כאשר ימעט בעסק,
ונהפוך הוא כי אם אין תורה אין קמח, כי עליו לבטוח בה' שעל ידי לימוד
התורה תשכון הברכה בביתו וירוויח די פרנסתו.

בפירוש רבי אברהם אזולאי (על מסכת אבות, שם) פירש שבא התנא לומר,
שמה שמתנצלים בני האדם במה שאינם עוסקים בתורה כי 'אם אין קמח
אין תורה', אין זה נכון, אלא אדרבה, כי מחמת שאין תורה אין קמח, שביטול
התורה היא הסיבה לביטול הקמח, ואם יעסוק בתורה יצליח בכל אשר יפנה,
ויזכה לשבת באוהלה של תורה מתוך עושר ומנוחת הנפש.

וכן הוא בתורת המהרא"ל, ופירש לפי זה מה שסמכה התורה לחם הפנים
למצוות המנוחה (ויקרא כד, ה), כי המנוחה רומזת על חכמת התורה, והשולחן
על עושר ושפע ופרנסה, ולאחר שיזכה האדם לשפע החכמה, יבוא שפע
פרנסה כדי שלא יטרידוהו הבלי העולם הזה.

ועל דרך זה פירש גם ה'אור החיים' הק' (דברים לב, ב), ועל פי זה מפרש את

ביאורים

10. לבן חיל. גיבור, אמיץ לב וזריו.

מעלות התורה

עיונים

הפסוק 'יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי', כי כמו שה' נותן מטר לזון ולפרנס
בני אנוש, כמו כן צריכים ללמוד תורה, וזהו שכתוב 'יערף כמטר לקחי', כי אין
הקב"ה שואל מהאדם ללמוד תורה עד שמכין לו די פרנסתו, ומכלל זה אתה
למד שאם לא ילמדו תורה אין הקב"ה חפץ לתת מטר, וזהו שהוסיף התנא
ואמר, אם אין קמח - דע שזה מפני שלא עסקו בתורה.

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

עיונים

[מה]

גם יש לפרש, (א) בזכות התורה
תצליח את דרכיך, כמו
שכתוב (דברים כט, ח): ושמרתם את
דברי הברית הזאת ועשיתם אתם

א. בזכות התורה
תצליח את דרכיך.
 מאידך מצינו כי בעוון ביטול תורה ייסורים באים על האדם. ואף מביטול תורה בחסרון עמקות התורה, וכפי שכתב ה'אור החיים' הק' (דברים כב, יג), וז"ל: אומרם ז"ל (ברכות ה, א) אם רואה אדם שיסורים באים עליו וכו' יתלה בביטול תורה, פירוש, על מה שביטל התורה. ונדחקו האחרונים בפירוש דבר זה בטענת הלא ביטול [תורה] - עוון גדול הוא, ולמה לא תלה בו עד שלא מצא' [הלא איתא שם 'פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה', ואם היה בידו עוון ביטול תורה, מהו 'ולא מצא', הלא זה עצמו עוון גדול].

וישוב הדבר הוא, לפי שאין שיעור למה שצריך בעסק התורה, כאומרם (אבות פ"ב, מט"ז) 'ואין אתה בן חורין לפטל ממנה', והגם שצ"ע בעיני אדם שעסק [בתורה, ואין במחשבתו שיש בידו עוון ביטול תורה], כשיראה יסורים באים עליו באין עוון, ידע כי כמו שראוי לו לעשות לא עשה [פירוש, ידע שעדיין לא למד תורה כפי היכולת האמיתית שלו], ועל זה ענשוהו. עכ"ד.

ובליקוטים מרבי גבריאל אישפראנסא (נדפס בסוף ספר עץ החיים לרבי חיים אבולעפאי דף קלט עמ' ד' איזמיר שנת תש"ט) כתב, וז"ל: יתלה בביטול תורה, אף שעסק יומם ולילה בתלמוד תורה, יתכן שלמד גירסא, ולגביה ידידה דהיה יכול לחדש וליגע מה שקבל מסיני, כמו שאמרו שכל אחד קבל חלקו מסיני, ואי אפשר לבא חידושין אלו על ידי אחר, אין ביטול תורה גדול מזה. עכ"ד.

ביאורים

1. גם יש לפרש. את הפסוק של 'בשבתך בביתך' וכו'. **2. ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם.** לא נאמר 'ושמרתם את הברית הזאת' אלא את 'דברי הברית'. ושמירת דברים היא לימודם. ועל ידי כך יבוא לידי 'ועשיתם אותם', היינו, קיום המצוות (ראה ע"ז יט, ב ומהרש"א שם). התוצאה הסופית תהיה סופו של הפסוק - 'למען תשכילו וגו'.

הנה רבי אלעזר בן עזריה במסכת אבות (פ"ג מ"ז) אומר: "אם אין קמח - אין תורה, אם אין תורה - אין קמח". ופירש המדרש שמואל, שהתנא בא ללמדנו אופן היגיעה בתורה, כי לימוד התורה צריך לבוא על ידי יגיעה לטחון מה שלומד בקושיות ותירוצים, כמו שטוחן את החיטה עד אשר נהיית לקמח, ורק על ידי כך יזכה להגיע לעומקה של הלכה, ועל זה אמר התנא 'אם אין קמח אין תורה' שאם אינו מתעמק במה שלומד כפי שטוחנים את הקמח, לא יגיע לעומקה של תורה, ברם, בשביל שיוכל לרדת לעומקה של הלכה צריך שיהיה לו בקיאות בכל התורה כדי שידע להקשות ממקום זה למקום אחר ולהבין את הדבר על מתכונתו, ולכן חזר התנא ואמר 'אם אין תורה אין קמח', שרק על ידי הבקיאות בתורה יוכל לרדת לעומקה של תורה ולהבין הדברים על מתכונתם. וכן כתב בביאור הגר"א על הפסוק (משלי לא, כז) 'צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל', כי צריך לטחון דקדוקי תורתנו הקדושה להוציא הדין לאמיתו, ואם אינו מתייגע לא יוציא את הדין על נכון, ועל זה אמר שלמה המלך 'לחם עצלות לא תאכל', שאם מתעצל להתייגע לא יוכל לזכות לתורה, וזהו שאמר התנא 'אם אין קמח אין תורה'.

עוד כתב ה'אור החיים' (בספרו 'ראשון לציון' משלי פ"ב), כי עיקר הידיעה היא עמקות התורה, וז"ל: וצונו לטרוח בתורה להשיג עומקה, לא לשטחיות הדברים, אלא החכמה וההתבוננות בה ולהוציא דבר מתוך דבר, כי זהו עיקר הידיעה שצנצונינו עליה.

והנה תמצא תלמידי חכמים שעוסקים בתורה וטורחים ויגיעים בה בעומקה ובפירושה, ולא יגעו ולא יעפו, ומתישים כוחם בה מרוב אהבתם, ויש כת אחרת שלומדים מהתענג ומרנן בלי טורח ויגיעה, כפורע חובו, ומבקשים אולי לא ימצא להם מעורר מדנים להקשות ולפלפל, כי יגיעים ובורחים מלשמוע דברי טרחא, וקוראים לזה המעיין וטורח כי הוא מבבל, מי יתן איפוא וידעו כמה תתבלבל נשמתם בגיהנם, וכאשר יהיו נכונים בחופת חבריהם היגיעים. עכ"ד.

ובפרשת פנחס כתב, וז"ל: "לישוב" (במדבר כו, כד), ירמוז שצריך להרבות בשיבה, ולא דרך עראי, גם צריך להתיישב בכל פרט ופרט מהתורה עד שיעמוד על עיקרו כמצטרף בעומק הלכה, כי הוא זה 'עיקר התורה'. ובזה נכללים חלק אחד מארבעים ושמונה מעלות שהם בישוב, ומתיישב לבו בתלמודו, שואל ומשיב, המכוין את שמועתו וכו', גם מה שמנו שם, שמיעת האוזן, עריכת שפתים, בינת הלב וכו',

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

³למען תשכילו את כל אשר תעשון', וכתוב (יהושע א, ח): ⁴והגית בו יומם ולילה וכו' כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל'. ולזה אמר: ⁵בשבתך - בשכיל שבתך, דהיינו עסקך, ⁶בנוכר לעיל.

גם 'בשבתך' - מורה על האכילה ושתיה, כמו שכתוב (בראשית לו, כח): ⁶וישבו לאכל לחם, אפילו בשעת אכילה יהיה לבך על התורה, ⁷ולא יטרידך התאוה מדברי תורה.

וכדומה לזה שבענף הבנת השכלית. עכ"ד. ב. ולא יטרידך התאוה מדברי תורה. על האדם לדעת כי מילוי התאוה הוא סתירה להצלחה בתורה, כי המרבה בעידונים לא תשכון בתוכו החכמה, וכפי שיבאר. כתיב: "נפש שבעה תבוס נפת, ונפש רעבה כל מר מתוק" (משלי כז, ז). ביאר הגר"א: 'נפש שבעה' - כאשר ימלא האדם תאוות נפשו, אז היא תבוס נפת, לא תימצא בה חפץ ורצון לתורה. אבל 'נפש רעבה' מי שאינו ממלא תאוותיו אלא מסגף עצמו

ביאורים

3. למען תשכילו את כל אשר תעשון. - תצליחו (אונקלוס ואב"ע) את כל אשר תעשון, שתשיגו את המכון בכל מעשיכם לחיי עולם ולחיי שעה (ספורנו). [ומצינו לשון 'השכל' שמשמעו 'הצלחה', כמו (שמואל א יח, יד): 'יהי דוד לכל דרכי משכיל' (רס"ג). והטעם ש'הצלחה' נקראת 'השכלה' הוא, שכל דבריו של איש מצליח נראים שהם בתבונה, כאילו שעושה אותם מדעתו ומשכלו, לפיכך יקרא 'איש משכיל' (רד"ק ספר השרשים ערך שכל)]. 4. והגית בו. תתבונן ותעיין בדברי תורה. 5. בנוכר לעיל. אות מא, שעסקים נקראים 'שיבה', ע"ש, וזהו 'דוברת במ בשבתך' - בזכות התורה תצליח בעסקיך (רמ"ג). 6. וישבו לאכול לחם. הרי שלשון 'שיבה' מורה גם על אכילה ושתייה, וזה 'בשבתך בביתך' שאפילו בשעת אכילה יהיה לבך על התורה. 7. ולא יטרידך התאוה מדברי

⁸וגם יש לפרש, בשכיל שבתך, ⁹בשכיל אכילה, כמו שאמרו (אבות פ"ג מ"ז): ¹⁰אם אין תורה אין כי יגיע ושייג מתיקות התורה. עכ"ד. מבואר, כי ככל שנמנע האדם ממילוי תאוות גשמיות, כנגד זה תתעורר בו המתיקות לתורה, וכמו שכתבו התוספות במסכת כתובות (קד, א) ד"ה לא, בשם המדרש.

וכן כתב ה'אור החיים' על הפסוק 'אל תקח מאתו נשך ותרבית' (ויקרא כה, לו), וז"ל: 'את כסף' - הם דברים שאדם כוסף בעולם הזה לדברים הנדמים, 'לא תתן לו בנשך' - כי כשאדם משלים תאוות נפשו הבהמית, ומטעים רוחו מכסופים, הוא נשך בזה ומטיל בו ארס החטא. ואמר (שם כה, לו): 'ובמרבית לא תתן אכלך', פירוש, אפילו אוכלך שהוא דבר שהורשת לאכול, לא תרבה בו, כי כשאדם הולך אחר גרונו ויטה גבול התאוה שבו למוותרות, בזה יחשיך אור הנפש, כי כשזה קם זה נופל, כשמתרבה תאבון המורגש, מתמעט התאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב (משלי יג, כה) 'צדיק אוכל לשובע נפשו' להנאת ההרגש. עכ"ל.

רבינו יונה פירש את המשנה "התקן עצמך ללמוד תורה" (אבות ב, יז): היינו, במיעוט התענוגים יהיה מוכן ללמוד תורה הרבה, כמו ששינוי כ"ך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה' וכו' (אבות ו, ד), כי המרבה בעידונים לא תשכון בתוכו החכמה.

ג. אם אין תורה אין קמה. הקשו המפרשים (אבות פ"ג מ"ז) אם כשאינ תורה אין קמה היאך מצינו עמי הארץ שיש בידם קמה? ובאמת רבינו יונה כתב שאין כוונת המשנה שמי שאינו עוסק בתורה אין לו קמה, אלא אין תועלת במה שיש בידו קמה הואיל ואינו עוסק בתורה. אמנם ב'תפארת ישראל' כתב שפירוש המשנה הוא כפשוטו, שאם אינו

ביאורים

תורה. תאוות האכילה לא תטריד את האדם מהעיון בדברי התורה אפילו בשעת הסעודה. 8. וגם יש לפרש. תיבת 'בשבתך'. 9. בשכיל אכילה. שזכות לימוד התורה תזכה לברכה באכילה. 10. אם אין תורה. אם אין אדם לומד תורה.

מעלות התורה

עיונים

קָמַח, וּבְתִיב (ויקרא כו, ג): 'אם בְּחֻקְתָּי תֵּלְכוּ' - שֶׁתִּהְיוּ עִמָּלִים בַּתּוֹרָה (ילקו"ש בחוקתי תרעא), וְסִפָּא דְקָרָא (פסוק ה): 'וְאִכְלֵתֶם לַחֲמֻכָּם לְשִׁבְע'.

לומד תורה יהיה עני, וכמוכא במשנה (אבות פ"ד מ"ט) 'כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני', ומה שרואים עמי הארץ שיש להם

ממון, יש לומר שזכות תולה להם, כמו שאמרו בגמרא (סוטה כ, א) שיש סוטה שזינתה ואינה מתה מהמים המרים, משום שזכות תולה לה לדחות את העונש. עוד תירץ, שעמי הארץ אלו הם בכלל 'ומשלם אל שונאיו על פניו להאבידו', כפי שאומרת הגמרא (יומא פז, א) שפעמים הרשע מקבל גמול מעשיו הטובים בעולם הזה להאבידו מן העולם הבא.

וכן פירש בפירוש רבינו אברהם פריצול את דברי המשנה 'אם אין תורה אין קמח' כפשטה, שאם לא יעסוק בתורה יחטא ואשם בה', ויפול בעניות ודלות עד אין קמח. ובחידושי הגר"א פירש גם כן שאם אינו לומד תורה לא יהיה לו מה לאכול, וציין לזה מה שכתוב (דברים כח, מז-מח) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, ועבדת את אויבך וגו' ברעב ובצמא ובחסר כל', וכן כתוב (ויקרא כו, כג-כו) 'ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי וגו', בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים לחכמכם בתנור אחד'.

וכתב במגן אבות שלפירוש זה צריך לגרוס: 'אם יש תורה יש קמח', כי מי שיש בידו תורה הקב"ה מספיק לו פרנסתו, כמו שכתוב (תהלים לז, כה) 'נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם', וכן אמרו חז"ל (ע"ז יט, ב): כל העוסק בתורה, נססיו מצליחים, מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים. מן התורה, 'למען תשכילו את כל אשר תעשון' (דברים כט, ח). מן הנביאים, 'כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל' (יהושע א, ח). מן הכתובים, 'וכל אשר יעשה יצליח' (תהלים א, ג).

ביאורים

11. ואכלתם לחמכם לשובע. בנוסף לברכה שנאמרה שם קודם לכן, שהארץ תתן יבולה, נאמרה כאן ברכה נוספת, שהאכילה עצמה תהיה לשובע, שיהא אדם אוכל מעט מאכל, ושיבע ממנו ד' צרכו (רש"י). [ורביי התבואה שתוציא

מעלות התורה

ביאורים

הארץ יהיה בה תועלת של רווח בכדי למכור ממנה לעמים היושבים סביבותיכם, אשר לא יזכו לאותו שפע (גו"א, מלבי"ם).

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

[מו]

וְגַם 'בְּשִׁבְתְּךָ' – מוֹרָה עַל הַשְּׁלֹחַ וּמִנּוּחָהּ. וַיֵּשׁ בָּזָה שְׁנֵי פְרוּשִׁים: פְּרוּשׁ אֶחָד, ¹שֶׁלֹּא יִטְרִידוּךְ הַשְּׁלֹחַ מִן הַתּוֹרָה. וְהַשְּׁנִי, שֶׁבִּזְכוּת הַתּוֹרָה יִהְיֶה לְךָ שְׁלֹחַ וּמִנּוּחָהּ. לְפִי שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה אֵין לְךָ מִנּוּחָהּ לְהַגּוּף, שֶׁהַתּוֹרָה מִיִּגְעָךְ, וְלִכֵּן יִהְיֶה לְךָ מִנּוּחָהּ ²לְבַסּוֹף, ³שֶׁנֶּאֱמַר (כְּרַאשִׁית מַט, טו): ⁴וַיֵּרָא מִנּוּחָהּ בִּי טוֹב, ⁵וַאֲיֵן 'טוֹב' אֲלֵא תוֹרָה (אֲבוֹת פ"ו מ"ג). בְּרִאשִׁיתָא בְּמִשְׁנָה (שם פ"ג מ"ה): ⁶כָּל הַמְקַבֵּל

ביאורים

1. שלא יטרידוך השלוח מן התורה. מנוחת האדם ושלותו יכולים לגרום ביטול מן התורה, וכדכתיב (דברים ח, יב-יד): 'פן תאכל ושבעת וכתים טובים תבנה וישבת וכו' ורם לבבך ושכחת את ה', והוא כלשון הכתוב כאן: 'בשבתך בביתך' (רמ"ג). 2. לבסוף. היינו לאחר שיתייגע בתורה ויעמול בה, תהיה לו מנוחה. שכיון שהתייגע ועמל בתורה ולא נתן מנוחה לגופו, הקב"ה ישלם שכרו מדה במדה, שיהיה לו מנוחה מעול מסיי המלכות ועול הפרנסה. 3. שנאמר: אצל שבת יששכר שהיו עוסקים בתורה. 4. וירא מנוחה כי טוב, ואין טוב אלא תורה וכו' מעבירים ממנו וכו'. ופירוש הפסוק כך הוא: 'וירא מנוחה' – הרוצה לבוא לידי מנוחה, כי טוב' – יעסוק ויתייגע בתורה הנקראת 'טוב', ויט שכמו לסבול' עול תורה, ואז יעבירו ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ ויהיו לו שלוח ומנוחה (רמ"ג). 5. ואין טוב אלא תורה. שנאמר (משלי ד, ב): 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו'. [התורה היא הטוב האמיתי, כי במלאכות אחרות, העמל בהן אינו טוב לאדם אלא רק השכר שמקבל עבורן, שהרי טוב היה לו שלא יצטרך לעמול בהן כלל, אבל בתורה העמל עצמו טוב לאדם והוא שמח בו, וכפי שאמר דוד המלך (תהלים קיט, קסב): 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' (בן יהוידע ע"ז יט, ב)]. 6. כל המקבל עליו עול תורה. המקבל

א. מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. ב'אור תורה' (אות קל) ביאר, וז"ל: והענין, שאדם הראשון קודם החטא שהיה בגן עדן, לא הוצרך לטרוח

עליו על תורה ⁷מעבירים ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכן איתא בזהר הקדוש (ח"ג קנ"ג, א): ⁸נרפים אתם נרפים' (שמות ה, יז) בְּרִאשִׁיתָא (אות טו).

בדרך ארץ, שאחר כך נתקלל 'בזעת אפיק תאכל לחם' (שם ג, יט), וכתבי (שם פסוק כג): 'וישלחו ה' אלהים מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לָקַח מִשֵּׁם' [היינו לטרוח ולעבוד לפרנסתו. (וקודם החטא כתיב: 'ואדם אין לעבוד את האדמה', ואמרו בבראשית רבה יג, ז: לא נברא אדם אלא לעמל, אם זכה, הוא עמל בתורה, ואם לא זכה, הוא עמל בארץ, אשריו לאדם שהוא עמל בתורה). רמ"ג], ובאם היה בגן עדן, היה אוכל מעץ החיים [פירוש: אם אדם הראשון לא היה חוטא, היה אוכל מעץ החיים וחי לעולם, ורק משום שאכל מעץ הדעת טוב ורע נאסר בעץ החיים ונתגרש מגן עדן (רמ"ג)], ולא היה צריך לשום טורח, כי עץ החיים היא התורה, כמו שכתבנו כמה פעמים, [במסכת ברכות (לב, ב): "אין עץ חיים" אלא תורה, שנאמר: 'עץ חיים היא למחזיקים בה'"]. ולכן גם מי שנותן עליו עול תורה וזוכה לאכול מעץ החיים, מעבירין ממנו עול דרך ארץ, כמו שהיו ישראל במדבר נהנין ממנו שירד מן השמים, ולא היו צריכים כלל

ביאורים

על עצמו להתמיד בלימוד התורה. 7. מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. בשכר זה ימנע ממנו ה' את טרחת השלטון ושעבודו, וכן יקל מעליו את עמל וטורח הפרנסה ושאר טרדות הזמן (פירוש הרמב"ם). שמאחר שעשה את התורה עיקר ואת מלאכתו עראי, מעבירים מעליו טרדות אלו, כדי שלא יצטרך להתבטל מלימודו (רבינו יונה). 8. נרפים אתם נרפים. עם ישראל בהיותם בשעבוד מצרים בקשו מפרעה שיתן להם ללכת לזבוח לה'. פרעה דחה את דבריהם והשיב קצרות: רק עצלנים אתם ומתרשלים, לכן אתם אומרים כי רצונכם ללכת ולזבוח לה'. והזוהר הקדוש דורש פסוק זה, על מי שמתרפה מן התורה: 'נרפים' אתם מדאורייתא, על כן: 'תכבד העבודה על האנשים' – במסים וארנוניות.

מעלות התורה

עיונים

וְגַם מֶה שֶׁכָּתוּב: 'בְּבִיתְךָ' - מוֹרָה
עַל אִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ וְקַנְיָנוֹ
וּרְכוּשׁוֹ, שֶׁכֶּלֶם לֹא יִטְרִידוּהוּ
מִתְלַמּוֹד תּוֹרָה.

וְגַם מוֹרָה שֶׁלֹּא יִשְׁמַע לְקוֹל אִשְׁתּוֹ,
בְּדָבָר שֶׁהוּא נֹגֵד רִצּוֹן הַבּוֹרָא
יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ: 'בְּבִיתְךָ' - בְּשִׁבִיל
בֵּיתְךָ,⁹ שֶׁזֶהוּ אִשְׁתּוֹ (יומא פ"א מ"א),
¹⁰בְּדִאיֶתָא בְּמִדְרָשׁ (רב"ר ה, ה): ¹¹כִּי
שִׁמְעֵתָ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ' (בראשית ג, יז)
¹²יִתֵּר מִמֶּנִּי.

לשום טורח בפרנסה, והוא לחם מן השמים, כמו שכתוב (שמות טז, ד): 'ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא'. וכמו שאמרו (אבות פ"ד מ"י): 'אם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך', והם עול מלכות ועול דרך ארץ, והם נגד זכר ונקבה דסטרא אחרא, ש'עול דרך ארץ' - נגד דכורא, לטרוח בפרנסה [שדרך האיש להביא פרנסה לביתו. וכמו שנתקלל האדם: 'בזעת אפך תאכל לחם'], ו'עול מלכות' - נוקבא דילה [מידת המלכות היא בחינת נוקבא]. והם נגד שתי תורות בקדושה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שהם בחינת זכר ונקבה כידוע. עכ"ד.

ביאורים

9. שזוהו אשתו. המילה 'בית' משמשת פעמים רבות ככינוי לאשתו של אדם (רש"י 'במות סב, ב, וראה לדוגמא יומא ב, א), מכיון שהאשה היא עקרת הבית (מהרש"א סוטה מד, א). **10. בדאיאתא במדרש.** לאחר חטא עץ הדעת של אדם וחוה, הוכיח ה' את האדם בחומר החטא, ואמר לו - **11. כי שמעת לקול אשתך.** והמשך הפסוק: 'ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמור לא תאכל ממנו'. **12. יותר ממני.** שציוויתך: 'ומעץ הדעת טוב ורע - לא תאכל ממנו'

מעלות התורה

עיונים

גַּם 'פְּלִכְתָּךְ בְּדֶרֶךְ' - מוֹרָה עַל מִי
שֶׁצִּירִיךָ מִחֲמַת דְּחִקוֹ לְסַבֵּב
וּלְחַזֵּר בְּעִירֹת, ¹³אוּ מִחֲמַת רַב
מִמוֹן, אֵף עַל פִּי כֵן יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה.

אהבה לממונו ולנכסיו תמעט - כנגד זה - אהבתו לתורה, כי ככל שמשתוקק האדם לקנייני עולם הזה כן מתרחק הוא מקנין התורה, כדאייתא בתנחומא פרשת נח, וז"ל: ולא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שייקש עונג העולם, תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה, אלא במי שממית עצמה עליה, שנאמר (במדבר יט, יד): זאת התורה אדם כי ימות באהל, ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה, לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה וכו', שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו. עכ"ל. ובפרקי דרבי אליעזר פ"ב איתא ברבי אליעזר בן הורקנוס שרצה אביו ליתן לו כל נכסיו במתנה, והשיבו: אילו קרקעות בקשתי מלפני הקב"ה, היה לפניו ליתן לי, שנאמר (תהלים כד, א): "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה". ואילו כסף וזהב בקשתי, היה נותן לי, שנאמר (חגי ב, ח): "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות". אלא לא בקשתי מלפני הקב"ה אלא תורה בלבד, שנאמר (תהלים קיט, קכח): "על כן כל פקודי כל ישרתי כל אורח שקר שנאתי". ע"כ. הרי

ביאורים

(בראשית ב, יז). וז"ל המדרש שם: יש שומע לאשתו ומפסיד, ויש שומע לאשתו ומשתכר. כיצד, אדם הראשון שמע לאשתו והפסיד (והגיע לעונש), מנין, שנאמר: 'ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך' וכו'. אמר לו הקב"ה: 'המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת'. אמר ליה: מרי, הרי שפחתך נתנה לי, מנין [שאמר כן אדם הראשון לקב"ה], שנאמר: 'ויאמר האדם האשה אשר נתנה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל. אמר לו: ולחזה שמעת יותר ממני. מיד נטרד (רמ"ג). - הרי שצריך האדם לשמוע בקול ה' ולעסוק בתורה ולא לשמוע בקול אשתו אם מבטלתו מן התורה. **13. או מחמת רוב מוֹן.** שיוצא לדרך להתעסק במסחר.

מעלות התורה

עיונים

שבשביל אהבתו לתורה, שנא ממש את שאר עניני העוה"ז, דאין שתי מלכים משתמשים בכתר אחד, וכשזה קם זה נופל.

ובראשית חכמה (שער האהבה סוף פ"ג) ביאר קרא "אשרי האיש... כי אם בתורת ה' חפצו" (תהלים א, א-ב), ד'חפצו' היינו זה שאין לו שום רצון אחר בעולם מבלעדי התורה.

וז"ל ספר 'משנת רבי אהרן': "כתב המסילת ישרים (פרק ט') שאם ירצה להשלים העידונים בכל תנאים, לא יוכל לעסוק בתורה כהוגן, גם על ידי זה שמחשבתו טרודה בגשמייות ותאות העולם אין לבו פנוי לתורה. ועוד: שתאות העולם מפריעות ביותר להרגשת מתיקות התורה, היינו על פי מה שכתב בספר ('חובות הלבבות', בשער 'עבודת ה' בהקדמה) שאהבת העולם ואהבת השי"ת הם שני הפכים ממש, וכמו שאש ומים לא יתכנו יחד, כן הוא בתשוקת ואהבת התורה, שאינה יכולה לדור יחד עם אהבת העולם ותענוגותיו, [וכן כתב שם בשער 'חשבון הנפש' (פ"ג): כי לא יתכן שתימצא בליבו של אדם אהבת הבורא אלא כאשר לבו ריק מאהבת עולם ופנוי מתאוותיו]. והלא אם אין תשוקה אמיתית בלבו לתורה, לא ירגיש מתיקות וערבות בלימודה.

עיונים

מעלות התורה

[מז]

^(א) **וְגַם מוֹרָה וְדַבָּרָתָהּ בָּם כְּשֶׁבִיתָהּ**
בְּבִיתָהּ - **שֶׁעֵקֶר תִּלְמוּד**
תּוֹרָה הוּא כְּשֶׁהוּא לְבָדוֹ כְּבִיתוֹ
² **בְּהִתְבּוֹדָדוּתָהּ**. **וְגַם** ³ **כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב,**
⁴ **יֵהָא כְּעֵינֵי שׁוּה, מְקוֹם מְלֵא מְבִנִי**
אָדָם - ⁵ **כְּלֵא מְלֵא,** ⁶ **וּמְקוֹם רִיק -**
⁷ **כְּלֵא רִיק,** ⁸ **כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (משלי ח, לא):**

א. וגם מורה ודברת
 כם כשבתך בביתך
 וכו'. כתב ה'יערות
 דבש' (ח"א דרוש ד'),
 וז"ל: "בשבתך בביתך
 ובלכתך בדרך ובשכרך
 ובקומך, שהרצון, כי
 יצר הרע כאשר יבקש
 להסית לאדם לבטל
 מתורה, יבוא עליו
 באופנים שונים, הכל
 לפי ענין המפותה,
 כי יאמר הלא תמיד
 תצטרך להיות יושב

בבית ללמוד תורה, כי דברים אלו צריכים שקידה והתמדה, 'התעניף עיניך' וכו', ולולי כן, לריק אתה יגע ולא תקום מחשבתך, וזהו יקשה עליך להיות כלוא בבית ה', וכאומרם (חגיגה יד, א) לא אהיה חובש מחובשי בית המדרש, ולכן בני חדל מזה. ולכן אמרה תורה 'בשבתך בביתך', אף על פי שתהיה צריך תמיד להיות ביושבי בית, מכל מקום לא תבטל אהבת ה', ותמיד באהבתו תשגה, ותהגה בתורתו. ולפעמים בא יצר הרע באופן אחר, באמרו כאן אין לך רב מובהק וכניסת

ביאורים

1. וגם מורה ודברת כם כשבתך בביתך. הנאמר בלשון יחיד. 2. בהתבודדות. כשהוא מרוחק מסביבתו ושווה עם עצמו לבד. 3. כשהוא יושב. ועוסק בתורה. 4. יהא בעיניו שוה. כלומר, לא יהיה ברמת התמדת לימודו חילוק בין אם הוא עוסק בתורה כשהוא לבדו בהתבודדות לבין אם הוא עם אנשים, והכל יהיה שווה בעיניו. שכל מצב שיהיה, לא ישפיע עליו לרעה בהתמדת לימודו וריכוזו. 5. כלל מלא. כמקום ריק, כאילו אין כאן אדם. 6. ומקום ריק. מבני אדם. 7. כלל ריק. יהיה בעיניך כאילו הוא מלא בני אדם. [לשון רבינו כאן הם תחילת דברי חובות הלבבות שהביא בסמוך]. 8. כמו שכתוב. שהתורה מכרזת ואומרת על עצמה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

⁹וַיִּשְׁעֲשְׂעֵי אֶת בְּנֵי אָדָם, וַיַּכְדֵּאֵתָא
בְּסִפְרָא 'חֻבּוֹת הַלְּבָבוֹת' (שער אהבת ה'
פ"ג): ¹⁰לֹא תִשּׁוּמֶם בְּהִפְקָדָם, ¹¹וְלֹא
תִדְאָג בְּהַעֲדָרָם, רַק תִּמְיֵד יְהִי שְׁמִי
בְּאַלְקִים. וְגַם כִּשְׁחָוָא בְּבִיתוֹ עִם בְּנֵי
בֵּיתוֹ, ^(ב)לֹא יְהִי עֶקֶר דְּבוּרוֹ אֱלָא
בְּתוֹרָה, וְזֶהוּ שְׁאֵמֵר: 'בְּבִיתְךָ',

חכמים ומרבה ישיבה
מרבה חכמה, רק צריך
אתה לילך למרחוק
מקום תורה וישיבה,
וכל דרכים בחזקת
סכנה ופגיעה, ומי יודע
אם תגיע למכון חפץ
וכהנה דברים המונעים,
אבל הכתוב מזרז, בכל
זה לא תשגיח בו אפילו
'בלכתך בדרך'.

וכמו כן בא היצר הרע
לומר אתה חלוש בטבע אם תיגיע בתורה תבוא לידי משכב ויחלש כחך, לכן
אמרה התורה 'ובשכבך' אפילו על משכב הוא, לא תסור אהבתך מתורה.
וכן יצר הרע אומר אם אתה תלמד, צריך אתה לקום בראש אשמורת ללמוד
כדרכה של תורה במיעוט שינה, ואין זה טבעך, ואם אין אתה ישן כפי הראוי
לא תצליח לשום חפץ, ועל זה אמרה התורה 'ובקומך', בכל זה לא תבטל אהבת
תורה, כמאמר שלמה (שה"ש ח, ז) 'מים רבים לא יוכלו לכבות אהבה'. עכ"ל.
ב. לא יהיה עיקר דיבורו אלא בתורה. בפירוש 'ראת חיים' (לרבי ישראל
אליהו ויטרוב זצ"ל) לספר 'נפש החיים' כתב בהקדמה לשער ד', וז"ל: כמה
שאדם מכיר ערכה של תורה כן הוא יותר מחובר ומסור אליה. כי מידיעה
שטחית וכללית לא נהיה מסירות, ובפרט אם בדברים אחרים יש לו יותר מידיעה
שטחית, דכדי שייגיע לציור לימוד התורה כצורתה צריך שערך התורה יהא שוקל

ביאורים

9. וישעשעו את בני אדם. הקב"ה נתן לבני אדם את התורה כדי שישעשעו
ועסקו בה. ורבינו מפרש: גם כשאני נמצא עם בני אדם, אני משתעשע ועוסק
בתורה כאילו אני לבדי עם עצמי. וכן ניתן גם לפרש להיפך: גם כשאני לבד,
התורה שעשועי כאילו אני בחברת בני אדם (רמ"ג). 10. לא תשומם בהיפקדם.
לא תרגיש בודד בחסרונם של האנשים. 11. ולא תדאג בהעדרם. ולא תהיה
מודאג כשאני נוכחים בסביבתך.

אצלו מעל כל ערכי
העולם, ואז יפתח
לפניו דלת ללימוד
התורה וכל זמן שזה
שוקל אצלו כשאר
ערכי החיים לא יגיע
לזה, ולא יוכל למסור
את עצמו לתורה
הקדושה, בודאי
שיקיים המצוות, אך

¹²כֵּאלוֹ אֶתָּה לְבִדְךָ בְּבִיתְךָ, ¹³וְאֵין בוֹ
שׁוּם אֶחָד מִבְּנֵי בֵּיתוֹ.

¹⁴וְכִלְכֵּתְךָ - מוֹרָה גַּם בֶּן עַל
זֶה, אֶפִּילוֹ ¹⁵כִּשְׁאֶתָּה לְבִדְךָ
הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ, עַל יְדֵי הַתּוֹרָה ¹⁶אֶתָּה

לא זו צורת התורה הנרצית מכלל ישראל במסירתה להם. דיעונו בביאור הגר"א
ז"ל הלכות תלמוד תורה (יו"ד רמ"ו ס"ק יז) על מה שכתב הרמ"א שלא ילמד
אלא מקרא משנה תלמוד וכו' אבל לא שאר חכמות, וכתב הגר"א ז"ל, דאיתא
בספרי 'ודברת בם', עשם עיקר ואל תעשם טפילה, שלא יהא משאך ומתן
אלא בהם, שלא תערב בהם דברים אחרים וכו', ע"כ, ובגמרא נדרש 'ודברת
בם' ולא בדברים בטלים, והן הן הדברים דאם עוסק בעוד חכמה חוץ תורה
הקדושה מוכרח שאחד מהם טפל אצלו, דשניהם עיקרים זה לא יתכן, ואחד
מהם מוכרח להיות יותר טפל השאלה רק כמה הוא טפל, וצורת התורה ש"אל
תעשם טפלה" הוא כמה זה ערכי החיים אצלו. ועל זה מיוסד כל שער ד' ב'נפש
החיים', דבבית מדרשו דהגר"א ז"ל יסוד דהלימוד לשמה היינו דלפי כמה
שמכיר ערכה וכבודו של התורה אז ילמדנה בהערכה וזהו הלשמה, שהדחיפה
היחידה ללמוד היא לשם התורה שרוצה תורה ולומד משום שהיא תורה,
יתבאר בהמשך (כל שער ד' שב'נפש החיים') באריכות.

ביאורים

12. כאילו אתה לבדך בביתך. גם כשאתה עם אנשים אחרים כבני ביתך, לא
ישפיע עליך הדבר להפחית בהתמדת התורה, אלא עסוק בתורה כאילו אתה
לבדך ואין לך שום מפריע. 13. ואין בו שום אחד מבני ביתו. כאילו אין בבית
שום אחד עמך שיכול להפריע לך מהדיבור והעסק בתורה. 14. וכן בלכתך.
שנאמר בלשון יחיד. 15. כשאתה לבדך הולך בדרך. ואינך הולך בחבורה
המלווה אותך. 16. אתה ניצול מכל רע. כי התורה תשמור עליך במקום סכנה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

נָצוּל מִכָּל רָע, ¹⁷כִּי הִקְבֵּ"ה יִהְיֶה עִמָּךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַ' ל' (עירובין נה, א): ¹⁸⁽²⁾הַמְהִלךְ בְּדֶרֶךְ וְאֵין עִמּוֹ

ג. המהלך בדרך ואין עמו לוי'ה יעסוק בתורה שנאמר כי לוי'ת חן הם לראשך. במפרשים שם ביארו הטעם שצריך לוי'ה, כי

כל הדרכים בחזקת סכנה. והנה לכאורה הטעם שהמהלך בדרך יעסוק בתורה הוא כדי שיהיה שליח מצוה שאינם ניזוקים. אלא שאם כן יש להקשות, שהרי היכן ששכיח ההיזק וסכנה, לא אומרים ששלוחי מצוה אינן נוזקין? ומוכח מכאן, שיש מעלה מיוחדת בתורה שגם היכן ששכיח היזקא התורה מגינה. דהנה במסכת כתובות (עז, ב) אמרו: "רבי יהושע בן לוי, מיכרך בהו ועסיק בתורה, אמר (משלי ה יט) 'אילת אהבים ויעלת חן', אם חן מעלה על לומדיה, אגוני לא מגנא". ופירש רש"י: "מיכרך בהו, נדבק אצלם (במוכי שחין) בשעה שעוסק בתורה ומושיבין אצלו, ומובטח הוא שתגין התורה עליו ולא יזק".

והנה יש לחקור במה שאמרו שהתורה מגינה על העוסק בה, האם הוא מדין שלוחי מצוה אינן נוזקין, שעוסק הוא במצות תלמוד-תורה, וכדאיתא בפסחים (ח, ב) "והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן נוזקין", או שהטעם שהתורה מגינה הוא משום שיש סגולה ומעלה מיוחדת בתורה שמגינה על לומדיה, כמו שיש לה סגולה מיוחדת להעלות חן על לומדיה, ויש לומר, שריש לקיש סובר שמה שהתורה מגינה אינו משום שהעוסק במצות ת"ת הוא בגדר שלוחי מצוה שאינם נוזקים, אלא משום סגולה ומעלה מיוחדת שיש בתורה, ומעלה זו סובר ריב"ל קיימת גם היכן ששכיח היזקא, שהרי המקור ממנו למדים שהיכן ששכיח היזקא שאני, הוא מהפסוק בשמואל (א, טז) 'ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני ויאמר ד' עגלת בקר תקח בידך' וגו', וברש"י שם: 'איך אלך למשוח את דוד ואע"פ ששלוחו של מקום היה הרי היה ירא'. מבואר שאף שהיה שליח לקיים המצוה של ציווי הקב"ה מכל מקום היכא דשכיח היזקא שאני, אולם שם מדובר בשלוחי מצוה, אבל בתלמוד תורה אפשר שמעלתה

ביאורים

17. כי הקב"ה יהיה עמך. בזכות שתלמוד תורה בדרך הרי שהקב"ה יהיה עמך וישמרך מכל רע. 18. המהלך בדרך. סכנה היא לאדם ללכת יחידי במקומות

עדיפה משלוחי מצוה שאף היכא דשכיח היזקא מגינה.

ויש להביא ראיה שמה שהתורה מגינה אינו מדין שלוחי מצוה אינן נוזקים, שהרי מה ששלוחי מצוה אינן ניזוקים למדים

¹⁹לְוִיָּה, ²⁰יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי א, ט): ²¹כִּי לְוִיָּת חָן הֵם לְרֹאשֶׁךְ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר (דברים ד, ט): ²²הַשְׁמֹר לְךָ וְשָׁמַר נִפְשֶׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים, פְּרוּשׁ, כְּשֶׁאֵתָה

(פסחים ח, ב) מהפסוק בשמות (לד, כד) "ולא יחמוד איש את ארצך" מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה. והלא דברים ק"ו ומה אלו שדרכן להזיק אינן נוזקין, בני אדם שאין דרכן לזקק על אחת כמה וכמה". ואילו ריב"ל כאמור לעיל מוכיח שהתורה מגינה מפסוק אחר, מבואר שלדעתו שני דינים הם, שיש 'מצוה' ויש 'תורה', ובמצוה לא נאמר ששלוחי מצוה לא ניזוקים כששכיח ההיזק, מה שאין כן בתורה.

נמצא שרבי יהושע בן לוי בעירובין ובכתובות הולך לשיטתו שסובר שיש מעלה בתורה שמגינה, וכמו שאמר שם גם בהמשך דבריו "חש בראשו יעסוק בתורה, חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר (שם ד) ולכל בשרו מרפא". שרבי יהושע בן לוי כאמור סובר שבתורה יש סגולה מיוחדת לרפא חולי ולהגן מחולי וסכנה. (אז שמח, עמ' מה).

ביאורים

רחוקים מן הישוב (ראה אבות ג, ה, בפירושי הרע"ב, המאירי ומהר"ל). 19. לוי'ה. מְלָגָה. 20. יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. כי עסק התורה נותן לו חן בדרך בעיני כל רואיו (מהרש"א). 21. כי לוי'ת חן הם לראשך. הגמרא מפרשת את הפסוק בדרך דרש, שהתורה והמוסר (הנוכחים שם בפסוק הקודם) מהווים לוי'ה יפה למהלך בדרך. 22. השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים. פשטות הכתוב היא אזהרה מפני שכחת מעמד הר סיני בעת מתן תורה. אמנם רבינו מפרש שנרמז גם בפסוק זה אזהרה לעסוק בתורה בשעה שיוצא לדרך, שהדרכים בחזקת סכנה לאדם וצריך שם שמירה יתירה על נפשו, וכשעוסק בתורה ינצל מכל פגע.

מעלות התורה

צִרִיךְ שְׁמִירָה,²³ הֵינּוּ בְּמָקוֹם סִכְנָה, כְּדֹאִיתָא בִּירוּשָׁלַיִם (ברכות פ"ד ה"ד): ²⁴כָּל הַדְּרָכִים בְּחֻקֵּת סִכְנָה, אִזְ תִּשְׁמֹר אֶת נַפְשְׁךָ, ²⁵שְׁלֹא תִשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים וכו'.

גַּם 'וּבִלְכֶתָּךְ' - מוֹרָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (משלי ה, יב): ²⁶בִּלְכֶתָּךְ ²⁷לֹא יֵצֵר צַעֲדְךָ.

'וּבִשְׁכָבְךָ' - מוֹרָה עַל הַיְסוּדִים,²⁸ כְּמוֹ (ש"ב יג, ה): **'שֹׁכֵב עַל מִשְׁכָּבְךָ**²⁹ וְהִתְחַלְּתָּ,³⁰ פְּרוּשׁ,

ביאורים

23. היינו במקום סכנה. הליכה בדרך ביחידות מסוכנת, מפני שהליסטים ופגעים רעים מצויים בדרכים. 24. כל הדרכים בחזקת סכנה. ולכן אמרו שם שההולך בכל דרך, מתפלל 'תפילה קצרה' המוזכרת במשנה שם. 25. שלא תשכח את הדברים. עסוק בתורה שניתנה לישראל בסיני, והיא תשמור עליך במקום סכנה. 26. בלכתך. כאן מפרש רבינו על דרך דרש, ש'בלכתך' אין הכוונה למהלך בדרך, אלא שכאשר האדם הולך בדרך התורה הרי שהוא נקרא 'הולך', כמו 'ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה' (זכריה ג, ז), שהאדם ההולך בדרך התורה נקרא 'מהלך'. 27. לא יצר צעדך. במדרש אגדה (שמות כז) איתא: התורה מגינה על האדם של יכשל, שנאמר: 'בלכתך לא יצר צעדך'. ובזוהר חדש (ח"א לה, ב): כשהאדם הולך בדרכי קונו, הרבה מסייעים אותו, נשמתו מסייעת אותו, מלאכי השרת מסייעים אותו, שכינתו של מקום מסייעת אותו, וכולם מכריזים לפניו ואומרים: 'בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל' (רמ"ג). 28. כמו. בעצה שנתן יהונדב לאמנון לקחת את תמר. 29. והתחלת. עשה עצמך כחולה (מצו"ד). הרי שמצאנו לשון שכיבה לגבי חולה השוכב במיטתו. [וכן בחז"ל מכנים אדם חולה: 'נפל למשכב', הרי ששיכבה מורה על חולי]. 30. פרוש. כלומר, והכתוב

עיונים

מעלות התורה

אֶפִּילוּ יִהְיֶה יְסוּדִים עֲלֶיךָ אוֹ עַל בְּנֵי בֵיתְךָ, אַף עַל פִּי כֵן תַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה.

גַּם 'וּבִשְׁכָבְךָ' - פְּרוּשׁוֹ, כְּשֶׁאֵתָה³¹ **שׁוֹכֵב עַל מִטָּתְךָ,**³² תִּהְיֶה

מְחַשְׁבֶּתְךָ מְשׁוּמֵט בַּתּוֹרָה. וְהִשְׁיֵנָה נִקְרָאת: ³³'נִפְלָה', ³⁴כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית כ, כא): **'וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם**³⁵ **וַיִּישָׁן,**³⁶ וְכְמוֹ

בעל ידיעות נרחבות בתורה, אלא מהותו האמיתית של תלמיד חכם הוא מי שמהרהר בדברי תורה כל שעה, עד שאינו מהלך ארבע אמות בלא תורה. וכפי שאמר רבי עקיבא שתלמיד חכם דומה לדג החי במים, שאם יצא מהמים אל היבשה הרי זהו מקום מיתתו, כך תלמיד חכם בלא תורה אין לו חיים, ועל כן

ביאורים

'ובשכבך' בא להורות שאפילו -. 31. שוכב על מטתך. כדי לישון. 32. תהיה מחשבתך משוטט בתורה. תהרהר או בדברי תורה. 33. נפילה. וזהו 'ובשכבך' - כשאתה הולך לישון, ואז אתה כמו נופל, אם תקדים לימוד התורה לשינה זו, הרי שנפילה זו תתהפך לקימה - 'ובקומך'. 34. כמו שכתוב. גבי אדם הראשון כשבא הקב"ה לקחת אחת מצלעותיו לאשה. 35. ויישן. ראה ב"ר (ז, ה): 'ויפל ה' אלהים תרדמה' - תחילת מפלה [של אדם, גם בעבודת בורא, ועסקי עולם הבא, וגם בצרכי גופו לעולם הזה], שינה [יתירה, לשם תענוג, יותר ממה שהוא צריך לבריאות גופו]. דמך ליה, ולא לעי באורייתא, ולא עביד עבדתא [פירוש: ישן לו, ואינו יגע בתורה, וגם לא עוסק במלאכה (ראה אבות ג, ט; אדר"נ כא; ברכות נז, ב)] (רמ"ג). 36. וכמו שכתוב. אצל אברהם אבינו בזמן

מעלות התורה

עיונים

שְׁכֵתוֹב (שם טו, יב): ³⁷וְתִרְדְּמָה נִפְלָה
עַל אַבְרָם' כו', וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה
³⁸שִׁיחֻשׁב עַל מִטָּתוֹ, ³⁹אִזְּנֵה נִהְפֶּה
הַנִּפְלָה לְקִימָה, וְכִדְאִיתָא בְּגִמְרָא
(ברכות יד, א): ^(ח)כָּל הַמְּשַׁבֵּעַ אֶת
עַצְמוֹ מִדְּבַרֵי תּוֹרָה ⁴⁰וְלֵן, ⁴¹אֵין
מְבַשְּׂרִים אוֹתוֹ בְּשׁוֹרֹת רַעוּת.

הניעור בלילה או מהלך
בדרך יחיד, שיש בידו
הפנאי לעסוק בתורה,
אם אינו עוסק בתורה,
כבר אינו בגדר סתם
תלמיד חכם.

ה. כל המשביע את
עצמו מדברי תורה
ולן אין מבשרים אותו
בשורות רעות. הקשה
ה'חתם סופר' (דרשות
חת"ס ח"א), שהרי

נאמר אצל מרדכי (אסתר ד, א) 'ומרדכי ידע את כל אשר נעשה', ואמרו במדרש
(ילקוט שמעוני שם, והובא ברש"י שם) שנודע כן למרדכי בחלום. והרי מרדכי
ודאי השביע עצמו בדברי תורה. ותירץ, שאצל מרדכי הודיעו לו מלאכי עליון
כדי שיבטל את הגזירה, אבל כשאין ביד הצדיק לעזור, אז אין מלאך משולח לזה,
ורק שדים פורחים באויר מפחידים את האדם בחלמו, ועל זה אמרו שכל העוסק
בתורה אין שדים אלו מזיקים לו. ובספר 'בית יוסף' (ד"ה ושבע) תירץ, שבמדרש
אמרו ומרדכי ידע את 'כל' אשר נעשה, היינו שגם הראו לו בחלום את ביטול
הגזירה. [ומה שקרע את בגדיו, משום שכיון שנודע לו כן רק בחלום ואין חלום
בלא דברים בטלים, לכן דאג שמא ביטול הגזירה הוא הדברים בטלים שבחלום].

ביאורים

ברית בין הבתרים. ³⁷וְתִרְדְּמָה נִפְלָה עַל אַבְרָם. הרי ששינה נקראת 'נפילה'.
³⁸שִׁיחֻשׁב עַל מִטָּתוֹ. לפני שירדם. ³⁹אִזְּנֵה נִהְפֶּה הַנִּפְלָה לְקִימָה. וזהו
'ובקומך'. והיינו שאם עוסק בתורה קודם השינה, נהפכת נפילת השינה לקימה,
שאו נחשב שעוסק בתורה גם בשעת השינה, וכמו שכתב רבינו לעיל אות מד,
שהעוסק בתורה ביום, נשמתו עולה בשעת השינה לעולם העליון ומשיגה שם
השגות בתורה, וכשיקום ישיג את מה שגילו לו בלילה, עי"ש (רמ"ג). ⁴⁰וְלֵן.
ורק אחר כך הוא לן. כלומר, הוא לומד תורה לפני שישן. ⁴¹אֵין מְבַשְּׂרִים אוֹתוֹ
בְּשׁוֹרֹת רַעוּת. על ידי חלומות רעים (עפ"י מהרש"א שם). וה'נפש חיה' (הובא

מעלות התורה

'ובקומך' - מוֹרָה ⁴²עַל מַעְלָתוֹ שֶׁל אָדָם, ⁴³כְּמוֹ שְׁכֵתוֹב
(שם כג, יז): ⁴⁴וַיִּקָּם שָׂדֶה עֶפְרוֹן, ⁴⁵וּכְמוֹ
(במדבר י, לה): ⁴⁶קוֹמָה ה' וַיִּפְצוּ אִיבֵיךְ' - וְהוּא עַל פִּי מַה
שֶׁאָמְרוּ חֲזוֹ"ל (מכילתא בשלח יד, ה; ויק"ר כד, א): בְּשִׁתְּקָב"ה
⁴⁷עוֹשֶׂה דִין בְּרָשָׁעִים, ⁴⁸שְׁמוֹ מִתְגַּדֵּל וּמִתְקַדֵּשׁ בְּעוֹלָם.
וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: 'ובקומך', פְּרוּשׁ, אֲפִילוֹ בְּשִׁתְּקָב"ה בְּרוּם
הַמַּעְלֹת, לֹא תִסְדֹּר מִן הַתּוֹרָה וּמִקְבָּלָתָהּ עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם,
⁴⁹וּכְמוֹ שְׁכֵתוֹב (דברים יז, כ): ⁵⁰לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחִיו'.

ביאורים

ב'אסיפת זקנים' (שם) פירש כפשוטו, שלא תבוא עליו כל צרה ולא יבשרוהו
בשורות רעות. ⁴²עַל מַעְלָתוֹ. וחשיבותו. והיינו שגם כשהאדם מכובד ונמצא
ברום המעלה, לא יסור מהתורה ומקבלת עול מלכות שמים. ⁴³כְּמוֹ שְׁכֵתוֹב.
אחרי שעפרון החיתי מכר לאברהם אבינו את השדה והמערה אשר במכפלה,
נאמר -. ⁴⁴וַיִּקָּם שָׂדֶה עֶפְרוֹן. ודרשו במדרש אגדה (הובא ברש"י): 'תקומה
(-מעלה וחשיבות) הייתה לו (לשדה עצמו), שיצאה מיד הדיוט (עפרון) ובאה
ליד מלך (אברהם)'. ⁴⁵וּכְמוֹ. ומצינו פסוק נוסף שלשון 'קומה' משמעו גדולה
ועילוי. ⁴⁶קוֹמָה ה' וַיִּפְצוּ אִיבֵיךְ. מפרש רבינו: 'קומה ה' - הקב"ה מתגדל
ומתעלה, בשעה שמתקיים 'ויפוצו איביך' - כשעושה דין באויביו ובשונאיו
(רמ"ג). ⁴⁷עוֹשֶׂה דִין בְּרָשָׁעִים. שפוער מהם ומענישם על עוונם. ⁴⁸שְׁמוֹ
מִתְגַּדֵּל וּמִתְקַדֵּשׁ בְּעוֹלָם. כלומר, כבוד מלכותו מתפרסם בעולם, ועל ידי זה
מתכבד ומתקדש שם כבודו בעיני העם, להיותם יראים ממנו וזהירים בכבודו.
⁴⁹וּכְמוֹ שְׁכֵתוֹב. לגבי מלך שהוא נמצא ברום המעלה והחשיבות, והתורה
מצווה אותו לכתוב לו שני ספרי תורה: אחת, כדרך כל איש ישראל שמצווה
לכתוב ספר תורה לעצמו, ועוד ספר תורה נוסף שכותבו מצד חובת המלכות,
שמחזיק אותה תמיד אצלו ויקרא בו כל ימי חייו, בכדי -. ⁵⁰לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ
מֵאֲחִיו. שצריך לעסוק בו תמיד כדי שלא יתגאה בלבו על בני עמו ולא יפרוק

מעלות התורה

עיונים

גם מורה, ששעל ידי התורה⁵² תהיה לנו קימה, כמו שכתוב (תהלים ג, ח): 'קומה ה' הושיעני',⁵⁴ עד יקם גוי איביו' (יהושע י, יג).

ו. שעל ידי התורה תהיה לנו קימה. פירוש, שבזכות לימוד התורה תהיה לישראל קימה והתנשאות ויעלו על אויביהם. אמרו חז"ל (זהר,

במדבר קיח ע"א): "כמה חביבה אורייתא קמי קודשא בריך הוא, דהא בכל אתר דאורייתא אשתמע, קודשא בריך הוא וכל חיילין דיליה כלהו ציייתין למלוליה, וקודשא בריך הוא אתי לדיירא עמיה, דהא הוא דכתיב (שמות כ, כא) 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך', ולא עוד אלא דשנאוי נפלין קמיה". ועוד שם (בראשית קצח ע"א), דהא בגין אורייתא ירום רישיה ואתברו כל שונאוי קדמוי, כדכתיב (תהלים יח, ג) 'תכריע קמי תחתי'.

ובמסכת גיטין (ז, א): שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר, בני אדם העומדים עלי וכו', שלח ליה: 'דום לה' והתחולל לו' (תהלים לז, ז), דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהם לבית המדרש והם כלין מאליהן. וכתבו התוספות: "השכם עליהם וכו' לעסוק בתורה". הרי שהעוסק בתורה הקב"ה מכניע אויביו מפניו.

וזה גם מה שאמרו ז"ל (ב"מ קה, א, ועוד), רבנן לא צריכי נטירותא, וברש"י: "תורתו משמרו" [תורתו משמרתו, כלומר, שהתורה בעצמה היא משמרתו, וזה כדברי חז"ל 'שהקב"ה משמרו בעצמו', שהתורה הוא שמו הקדוש דאיהו ושמייה חד (אילת אהבים)]. וכן כתב הרמב"ם (הלכות שכנים פ"ו ה"ה): כל הדברים שצריכין לשמירת העיר לוקחין מכל אנשי העיר ואפילו מהיתומים,

ביאורים

מעצמו עול מלכות שמים. **51. גם מורה.** תיבת 'ובקומך'. **52. תהיה לנו קימה.** שבזכות לימוד התורה תהיה לישראל קימה והתנשאות ויעלו על אויביהם. **53. קומה ה' הושיעני.** הרי שישועה היא 'קימה' לאדם, שהקב"ה מרומם את האדם ומושיעו מצרותיו. **54. עד יקם גוי איביו.** רבינו מפרש תיבת 'יקם' מלשון קימה והתנשאות, שישאל יקומו ויעלו על אויביהם. ובהו מביא ראיה נוספת שלשון 'קימה' נאמרה על כך שהקב"ה מושיע את ישראל מכף אויביהם.

מעלות התורה

עיונים

חוץ מתלמידי חכמים, שאין תלמידי חכמים צריכין שמירה שהתורה משמרתן. ובמדרש (שוח"ט משלי ב, ז), 'מגן להולכי תם', מה המגן הזה מגין על האדם, כך התורה מגינה על מי שעוסק בה.

וזכות התורה מגינה גם במלחמה, שאמרו ז"ל (נדרים לב, א): 'יורק את חניכיו' (בראשית יד, יד), 'שהוריקן בתורה, ובשבילה נצחו במלחמה'. ובתנא דבי אליהו (רבה, פ"י): ארבעים אלפים מישאל שנתקבצו יחד ויצאו למלחמה, ויש ביניהם זוג אחד תלמידי חכמים, דומה להם כאילו אחזו מגן ותריס וחרב פיפיות בידם. עכ"ל.

וגדולה מזו, שבזכות לומדי תורה אשר לומדים תורה בבתי מדרשות, נוצחים בשדה המלחמה: "מי גרם לרגלינו שעמדו במלחמה - שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה" (מכות י, א). ובמסכת סנהדרין (מט, א): אלמלא דוד, לא עשה יואב מלחמה. וברש"י: אלמלא דוד שהיה עוסק בתורה, לא עשה יואב מלחמה, אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמות של דוד.

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

עיונים

[מח]

וְזִכְרֵהוּ הַקָּדוֹשׁ (ח"ג רסט, א) אֵיתָא:
'וְדַבְרָתָּ בָם' - דִּבְעֵי פִי נָשׁ
לְאַנְהָנָא גְרָמִיָּה [בָּחוּ, וְלֹאֲתַנְהָנָא
גְרָמִיָּה], דִּלְא יִסְטִי לִימִינָא
וְלִשְׁמַאלָא וכו'. 'בְּשִׁבְתָּךְ בְּבֵיתְךָ' -
לְאַנְהָנָא [גְרָמִיָּה] בְּבֵיתָא בְּאַרְחַ
מִישׁוּר [וּבְאַרְחַ תְּקוּנָא], דִּילְפִּון
מְנִיָּה בְּנֵי בֵיתָא, וְיִהִי עֲמֹהוּן בְּנִתָּת
[וּבְחֻדְוָא], וְלֹא יִטִּיל דְּחִילו [בְּבְנֵי
בֵּיתִיה וְיִתִּיר, וְכָל עוֹבְדֵי בְּבֵיתִיה
לִיְהוּ בְּאַרְחַ תְּקוּנָא]. 'וּבְלִבְתָּךְ
[בְּדִרְךָ] - ^(א) לְאַנְהָנָא בְּמִלִּי דְּאוּרִיתָא,
וְלִתְקַנָּא גְרָמִיָּה בָּחוּן [כְּמָה
דְּאַצְטְרִיד], וְלִדְבָרָא גְרָמִיָּה
[בְּאוּרְחֵי דְּאוּרִיתָא. וּמַאי אֵיְהוּ,
כְּמָה דִּיעֲקֵב, לְדוּרִין, לְקַרְבָּא,

א. לֹאֲנָהָא בְּמִלִּי
דְּאוּרִיתָא. ב'אוּר
 תורה' (אות קלד)
 ביאר שבלי לימוד
 התורה יכול לנטות
 לימין ולשמאל. וז"ל:
 והיינו: 'את כל הדבר
 אשר אנכי מצווה
 אתכם אותו תשמרו
 לעשות לא תוסף
 עליו ולא תגרע ממנו'
 (דברים יג, א), שמי
 שהוא ריק מן התורה,
 אי אפשר לו להיות
 עובד ה' כראוי, אפילו
 הוא ירא שמים מאד,
 כי לפעמים הוא נוטה
 לאחד הקצוות, במה
 שחושב לעשות מצווה
 ובאמת אינה מצווה
 אלא עבירה. דרך משל:
 אם אינו יודע שאסור
 להוציא בשבת מרשות
 היחיד לרשות הרבים,
 ובא אליו עני ונותן
 במשנה ראשונה פרק
 קמא דשבת: 'פשוט

בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני' וכו', וכן בכל פרטי המצוות יש
 בהם כמה עניינים עד אין מספר, מה שלפעמים צריך לדחות המצווה, כגון מה
 שאמרו רבותינו ז"ל (ר"ה כט, ב) והחמירו שלא לתקוע שופר בראש השנה

בשבת, וכדומה, ושב ואל תעשה שאני (יבמות צ, ב), ועל זה אמרו (אבות פ"ב
 מ"ה): 'ולא עם הארץ חסיד'. ולכן כתיב בפרשת זקן ממרא (דברים יז, י-יא):
 'ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת
 לעשות ככל אשר יורוך, על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו
 לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל', אפילו לנטות לצד
 הטוב והימין ביותר, גם כן אסור, וצריך הכל להתנהג על פי פרטי התורה שבעל
 פה המסורה לנו מחז"ל. והוא ענין ימינא ושמאלא, שבהם אחיות הסטרא
 אחרא, כמו שכתוב (משלי ל, כח): כי 'שממית בידים תתפש' וכו' ['שממית'
 היא עשיו ועמלק, והיא נאחות ונתפסת בשתי הידים לצד ימין ולצד שמאל
 להטותם לעבירה, ועיין בדברי הגר"א בסד"צ פ"א דף ד, ב (רמ"ג)]. וכן באברהם
 ויצחק - עשו וישמעאל [מאברהם שהוא בימין יצא ישמעאל - שהוא נטה
 יותר מדאי לצד ימין, ומיצחק שהוא בשמאל יצא עשיו - שנטה יותר מדאי לצד
 שמאל. ובזוהר רע"מ ח"ג ר"ח, ב: דרועא ימינא לקבל אברהם, דרועא שמאלא
 לקבל יצחק וכו' כבד לימינא, טחול לשמאלא - עשיו וישמעאל. (רמ"ג)], שהם
 נגד מצוות עשה ולא תעשה, ימינא ושמאלא, מה שאין כן יעקב הוא בלשון,
 ומכריע בין כף זכות לכף חובה, שצריך לפעמים להטות הימין לשמאל ולסור
 מן המצווה על פי תקנת חז"ל ועל פי קבלתם, וכענין מה שאמרו (יבמות ג, ב):
 'עשה דוחה לא תעשה', וכדומה. ולכן יעקב מִטָּתוּ שְׁלָמָה, שאין בו אחיזה
 לסטרא אחרא, שאז מתנהג על פי התורה, שלא לנטות ימין ושמאל, רק בְּקוּ
 המצוה, אז הוא נקי וצדיק ואין בו רע כלל.

וזהו שאמר הכתוב (דברים ו, ז): 'ודברת בם' וכו', רצה לומר, להתנהג ['ודברת'
 לשון הנהגה] על פי התורה בכל פרטיה, ובזה 'לא יסטי לימינא ולשמאל' (זוהר
 ח"ג רסט, א). ועל זה רמזה התורה (דברים כה, יד-טו): 'לא יהיה לך בביתך איפה
 ואיפה גדולה וקטנה, אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך' וכו',
 והיינו, שיתנהג על פי דרכי התורה בכל פרטי המצוות, עשה ולא תעשה, ולא
 לנטות ולמעט בעבודתו יתברך, וגם שלא יכוון להרבות בעבודתו יתברך כמו - רק
 שאינו על פי התורה ופרטיה וחוקותיה [וזהו: 'לא יהיה לך וכו' איפה גדולה' -
 לנטות לצד ימין להגדיל העבודה, ו'קטנה' - לנטות לשמאל למעט בעבודה, אלא
 'אבן שלמה וצדק יהיה לך' - זו התורה שהיא השלימות והצדק הראוי (רמ"ג)],
 והוא הלשון, חוק המכריע בנתיים, ובו תלוי כל התורה בכלל ובפרט. והבן, עכ"ל.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

לְצִלוֹתָא. וְצִלוֹתָא בְּעִי לְצִלָּאָה ב. ויתנהג עמם בנחת. לְמֵאֲרִיָּה, וְעִלָּא מְנַהֵן מְלִי במסכת שבת (לד, דאֲוִרִיתָא. 'וּבְשִׁכְבָּךְ' - לְדַבְרָא גְרָמִיָּה) לְמִיתָךְ בְּדַחֲלִילוֹ וּרְחִימוֹ דְּמֵאֲרִיָּה, בְּקִרְשָׁהּ וּבְעֵנָהּ, דְּלֹא יִשְׁתַּכַּח חֲצוּף קָמִיָּה קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. 'וּבְקוּמָךְ' - לְדַבְרָא גְרָמִיָּה לְמִיָּהב תוֹשְׁבַתָּתָא לְמֵאֲרִיָּה דְּאֵתִיב נִשְׁמָתֶיהָ, דְּהָא בְּכַמְּהָ חִיּוּבִין [אִשְׁתַּכַּח קָמִי מֵאֲרִיָּה, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֶבֶד עָמִיָּה חֶסֶד, וְאֵתִיב לָהּ לְגוּפִיָּה], עֵין שָׁם.

תרגום: וזוהר הקדוש איתא: ¹וְדַבְרָתְךָ בָּם' - ²שְׁצַרְיָךְ הָאָדָם לְהַנְהִיג עֲצָמוֹ בָּהֶם, וּלְהַרְגִּיל אֶת עֲצָמוֹ ³שְׁלֹא יִטָּה לְיָמִין אוֹ לְשִׁמְאַל. 'בְּשִׁכְבְּךָ בְּבֵיתְךָ' - ⁴שִׁנְיָהִיג אֶת עֲצָמוֹ בְּבֵיתוֹ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר וּבְאֶפֶן מֵתָקֵן, ⁵כְּדֵי שְׁיִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ בְּנֵי בֵיתוֹ, ^(ז)וְיִתְנַהֵג עִמָּם בְּנַחַת וּבְשִׁמְחָה, וְלֹא

ביאורים

1. ודברת בם. דהנה יש לשאול, אם הכתוב בא רק לומר שתדבר בדברי תורה, אם כן היה צריך לומר 'ותדבר בם' שהוא לשון יותר מבורר (עפ"י זוהר שם).
2. ומשיב, שתיבת 'ודברת' הוא לשון הנהגה, והיינו -. 2. שצריך האדם להנהיג עצמו בהם. פירוש, שכל הנהגת האדם תהיה על פי התורה בקיום מצות עשין (מתוק מדבש). 3. שלא יטה לימין או לשמאל. לעבור על לא תעשה (שם).
4. שינהיג את עצמו. שיתנהג האדם. 5. כדי שילמדו ממנו בני ביתו. שהנהגתו בביתו תהיה תורה שלימה לבני ביתו, שילמדו מדרכיו. 6. ויתנהג

א): "אמר רבה בר רב הונא: אף על גב דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה [עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר!], צריך למימרינהו בניחותא, כי היכי דליקבלינהו מיניה [צריך לאומרו בנחת, כדי שיקבלו ממנו]."

יִשִּׁיל אִימָה יִתְרָה עַל בְּנֵי בֵיתוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו בְּבֵיתוֹ יִהְיוּ בְּדֶרֶךְ מֵתָקֵן. 'וּבְלִכְתֶּךָ בְּדֶרֶךְ' - ⁷לְהַתְנַהֵג בְּדַבְרֵי תוֹרָה, ⁸וְיִתְקֵן עֲצָמוֹ בָּהֶם כְּמוֹ שְׁצַרְיָךְ, ⁹וּלְהַנְהִיג עֲצָמוֹ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה. וְכֵּן הוּא, ¹⁰כְּמוֹ שְׁעָשָׂה יַעֲקֹב אֲבִינוּ, ¹¹לְדוֹרוֹן, לְמַלְחָמָה,

על הפסוק: "ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו, ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען" (בראשית כח, א). אמר ה'חפץ חיים': הביטו וראו. יעקב אבינו איש תם, יושב אהלים. יצחק אבינו מבקש להדריכו ולומר לו, מהיכן יקח אשה. מה עליו לעשות, מה היינו אנו עושים? קוראים, ומצויים. אך לא כן עשה יצחק אבינו. הוא קרא לבנו, וברכו! בראש ובראשונה הרעיף ברכות על ראשו, וכמה התרגש יעקב אבינו, וכמה הכיר טובה. ואז, רק אז, ציווהו. ולא בדיבור קשה אלא באמירה רכה (רש"י במדבר יב, א), כאומר: עשה נא עמדי חסד, ואל תקח אשה מבנות כנען...

מה נואלו אותם הורים שאינם כיצחק אבינו, ובניהם אינם כיעקב אבינו, והם מנחיתים על בניהם ציוויים בלשון קשה ובוטה, ומשיגים לרוב תוצאות הפוכות... (דרכי ישראל, שער עבודת ה').

ביאורים

- עמם בנחת ובשמחה.** כדי שיקבלו את דבריו ברצון טוב. 7. להתנהג בדרכי תורה. שיתנהג בכל דרכיו על פי התורה והמצוות. 8. ויתקן עצמו בהם כמו שצריך. כי הדרך מסוכנת לבטל המצוות, לכן יתקן ויסדר את עצמו שלא יבטל שום מצוה בדרך. 9. ולהנהיג עצמו בדרך התורה. וירגיל את עצמו בדרכי התורה. 10. כמו שעשה יעקב אבינו. שהכין עצמו לשלשה דברים: 11. לדורון, למלחמה, לתפילה. לפי פשוטו הכוונה: לשלוח מתנות לשוחז,

מעלות התורה

עיונים

לְתַפְּלָהּ. ¹²וּתְפִלָּה צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל
לְאֲדוֹנֵנוּ, אֲכַל לְמַעַלָּה מִהִתְפַּלֵּל
¹³הוּא דְבָרֵי תוֹרָה. ¹⁴וּבְשִׁכְבְּךָ –
¹⁵לְהִנָּהִיג עֲצָמוֹ וּלְלַכֵּת בִּירְאֵת
וְאַהֲבַת אֲדוֹנֵנוּ, בְּקִדְשָׁה וּבַעֲנֻה, שְׁלֹא
יִמָּצֵא ¹⁶חֲצוּף לִפְנֵי הַקֶּקֶף.
¹⁷וּבְקוֹמְךָ – לְהִנָּהִיג עֲצָמוֹ לְתֵת שְׂבָחִים לְאֲדוֹנֵנוּ
¹⁸שֶׁהָשִׁיב נִשְׁמָתוֹ, ^(ג)כִּי בְכֹמָה עוֹנֹת נִמָּצֵא הָאָדָם לִפְנֵי
אֲדוֹנֵנוּ, וְהַקֶּקֶף ¹⁹עוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד, וְהָשִׁיב נִשְׁמָתוֹ לְגוּפוֹ,
עֵין שָׁם.

ביאורים

ולהיות מוכן למלחמה אם יבואו אויבים נגדו, ויקדים להתפלל להקב"ה שיצליח בכל דרכיו וינצל מן האויבים. אמנם רבינו להלן ביאר ש'דורון' זהו צדקה, ו'מלחמה' היא התורה, כמו שכתוב (במדבר כא, יד): 'בספר מלחמות ה', והיינו שעל ידי הצדקה, התפילה והתורה, אדם ניצול מכל רעות הדרך. ¹² ותפילה צריך להתפלל לאדונו. כלומר, אף שבוודאי צריך להתפלל לקונו שישמור אותו בדרכיו. ¹³ הוא דברי תורה. שיעסוק בדברי תורה בדרך, כי על ידי זה משרה את השכינה עמו (עפ"י פירוש מתוק מדבש). ¹⁴ ובשכבך. נאמר על שיכבה עם אשתו, דהיינו – ¹⁵ להנהיג עצמו וללכת ביראת ואהבת אדונו בקדושה ובענוה. להרגיל את עצמו לשמש עם אשתו ביראת שמים ובקדושה, דהיינו שיקדש את עצמו במותר לו, ויתנהג בענוה ובהכנעה. ¹⁶ חצוף. להתנהג בפריצות ח"ו. ¹⁷ ובקומך. היינו כשיקום ממיטתו אחר השינה. ¹⁸ שהשיב נשמתו. על שהחזיר לו נשמתו, כגון באמירת 'מודה אני' וברכת 'אלהי נשמה'. ¹⁹ עושה עמו חסד. שבכל לילה נשמת האדם עולה למעלה בשעת השינה, ובבוקר הקב"ה עושה חסד עם האדם ומחזיר לו את

מעלות התורה

עיונים

"מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמת...". ובמדרש רבה (איכה): "אדם מפקיד פקדון, ספק אם מחזירו, והקב"ה מחזיר פקדון הנשמה בכל בוקר, ולא עוד אלא שמחזירו מיופה ומהודר". עכ"ד.

וכתב ה'חתם סופר', דלכאורה דברי המדרש תמוהים, וכי חידוש הוא לומר שאין ח"ו שקר כלפי מעלה. ועוד, אפילו אם נאמר כן, הרי עדיין אין הנשמה בשליטת האדם אלא יכול הקב"ה ליטלה שוב מן האדם כל אימת שירצה. ובכלל צריך ביאור, הלא אדרבה, הנשמה היא פקדון "זמני" אצל האדם מאת הקב"ה עד שיגיע מועד קצו, בעת שיחזיר האדם פקדונו להקב"ה – המפקיד.

אלא כתב, דכך הוא הביאור: אדם שוכר 'שומר שכו' לשמור את חפצו לזמן מסויים, וקבע עמו סך כך וכך אם ישמור כדבעי ויחזירו לו כראוי, ואם יפסידנו ויקלקל החפץ יהיה גובה ממנו מעידית שבנכסיו. ואירע שבתוך אותו זמן הפקיד השומר לשעה את החפץ עצמו ביד הבעלים, וכשראה הבעלים את החפץ שבבעלותו נוכח כי אותו שומר זלזל בשמירה והתקלקל החפץ והפסידו הרבה. הרי דרך העולם הוא שיותר לא יחזיר לו את החפץ לשמירה, כי יאמר הבעלים לעצמו, למה לי להשיבו אצלו ויוסיף לקלקלו, ואף שאמנם אוכל אחר כך לגבות מעידית נכסיו, אולם למה לי כל הטורח הזה, אעכב את חפצי בידי ולא אחזירה לו עוד.

כך הדבר כאן. הקב"ה הפקיד ביד האדם נשמה לזמן קצוב עד בוא עת קצו, ואם ישמרנו כדבעי – שתהא יציאתו מן העולם כביאתו לעולם, שתהא הנשמה בזכותה ובשלימותה, אזי יהיה שכו האדם – השומר – מרובה, ברם, אם יפסיד ויפגום הנשמה, ענשו רע ומר, והנשמה צריכה תיקון וליבון בגיהנום עד שתחזור לזכותה וטהרתה.

והנה בכל לילה ולילה חוזר האדם ומפקיד נשמתו ביד הבעלים הראשונים – הוא הקב"ה הבורא ב"ה, והוא מוצא את פקדונו פגום ומקולקל, ואם כן למה זה יחזיר לו בבוקר את נשמתו, והלא האדם – השומר – רק יוסיף ויפגמנה, ואז לבסוף יפרע ממנו בגיהנום. למה זה כל הטורח, הלא מוטב שיעכב הנשמה אצלו והאדם ימות בחטאו.

אולם ה' יתברך אינו נוהג כן, ואינו מעכב את הפקדון אצלו כל ימי השמירה שנקצבו, ומחזירה כל בוקר, וכל כך למה – משום שאולי בכל זאת יתקן האדם את נשמתו בעולם הזה ויטיב דרכו. ועל עניין זה מפליג הכתוב ומשבח "רבה

מעלות התורה

עיונים

מה שכתב ²⁰שצריך 'לאנהגא'

²¹הינו: 'ודברת בם', ²²שהוא

לשון הנהגה כנזכר לעיל (אות מא),

²³שיתנהג הכל על פי התורה. ומה

שאמר שם: 'בשבתך בביתך' -

⁽²⁴⁾לאנהגא בביתא בארץ מישור,

דילפון מניה בני ביתא, זהו מה

אמונתך". עכ"ד. [יש

מפרשים 'רבה אמונתך'

- רבה האמונה

שאמין ה' יתברך

באדם שהגם שהרבה

לחטוא - בסופו של

דבר יחזור בתשובה,

והקב"ה שב ומחזיר את

הנשמה לאדם].

והנה בנוסח ההודאה

אומרים: מודה אני...

שהחזרת בי נשמתי

בחמלה..." מדוע נקט לשון

"חמלה" ולא אמר 'ברחמים' או 'בחסד' וכל כיוצא בזה.

בספר 'תורה אור' כתב לפרש על פי מה שכתב הגר"א כי לשון 'חמלה' [בשונה

מ'רחמים' וכדו'] שייך רק לאחר 'כעס'.

והנה, בכל לילה עולה הנשמה למעלה לתת דין וחשבון מפעלה, ובעוונותינו

הרבים כמאמר המשורר "מצאה מטונפת מעוונות ותוספת", ומתעורר על

האדם כעס ודין, ובכל זאת גברו רחמי שמים להשיבה לאדם. וזהו "שהחזרת

בי נשמתי בחמלה".

ד. לאנהגא בביתא בארץ מישור דילפון מניה בני ביתא. מצינו שהצאצאים

ביאורים

נשמתו, אף על פי שהאדם עשה כמה עוונות וחייב את נשמתו לשמים, ועל

זה נאמר (איכה ג, כג): 'רבה אמונתך' - אמונתך רבה שהפקדנו נשמתנו אצלך

והחזרת לנו אותה בבוקר (ראה זוהר חדש ח"א לא, ב). **20. שצריך לאנהגא.**

שצריך האדם להנהיג את עצמו בהם. **21. היינו ודברת בם.** זהו הכוונה של

'ודברת בם', שיהיג אדם עצמו על פי התורה. **22. שהוא לשון הנהגה כנזכר**

לעיל. ששם ביאר שכוונת לשון 'ודברת' מתפרש ומשתמע גם לשון 'הנהגה',

כמו (תהלים מז, ד): 'ידבר עמים תחתינו'. **23. שיתנהג הכל על פי התורה.** שכל

הנהגותיו יהיו על פי התורה והמצוות. **24. לאנהגא בביתא בארץ מישור,**

דילפון מניה בני ביתא. שיהיג את עצמו בביתו בדרך הישר ובאופן מתוקן,

מעלות התורה

עיונים

של האדם הם בבואת הבית, ומושפעים המה מהדוגמא האישית שרואים בבית,

דהנה בתפילת 'עלה ויבוא' אנו מבקשים: "... וְנִזְכֹּר זְכוּרֵינוּ... וְנִזְכֹּר אֲבוֹתֵינוּ".

מדוע מבקשים אנו שיעלה לפני הבורא יתברך זכרון **אבותינו**, כשאנו מבקשים

להיזכר לטובה ולברכה?

התשובה תבואר במה שמצינו, ש'יחזקאל בן בוזי' קרוי כך, משום שביזה עצמו

על דברי תורה. והלא 'בוזי' הוא אביו, ומה לי אם אביו ביזה עצמו על דברי

תורה? אלא שאם גדל כזוה בית ודאי הושפע לטובה, והיה ליחזקאל הנביא.

והוא הדין לצד השני. אלישע בן אבויה תלה הידרדרותו בכך, שאביו הקדישו

לתורה לשם כבוד, ולא לשם שמים (תוספות חגיגה טו, א, בשם הירושלמי),

ושאימו נתקפה בולמוס בהריגה עמו והאכילוה מאכל אסור, ופעפע בה

כארס נחש (ירושלמי, שם). והנה, מאכל אסור מטמס את הלב (יומא לט, א)

ומשפיע על העובר שהוא ירך אימו. אבל אם אביו יעדו לתורה שלא לשמה,

מדוע שזה ישפיע עליו? - ורואים שהבן הוא בבואת הבית, לטוב ולמוטב!

וכשיעלה וְנִזְכֹּר אֲבוֹתֵינוּ לטובה, אנו צאצאיהם נזכר לטובה ולברכה! ('והגדת',

הגדש"פ).

עוד מצינו כי קיום המצוות בשמחה משפיע על הבנים לטובה. דהנה דוד המלך

ע"ה משורר בתהילותיו: "נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה" (תהלים

קיט, קיא). יש שביארו את דברי הכתוב כך: דהנה לשון 'נחלה' עניינה נחלת

אבות העוברת בירושה מדור לדור, אומר דוד המלך: אימתי זוכה האדם להנחיל

לבניו אחריו תורה וחוקיה ('עדותיך') - ככל שהתורה היא 'ששון לבי', וכמידת

שמחתו בה, כך זוכה להנחילה הלא לבניו אחריו. כי כשלומד תורה ומקיים את

המצוות מתוך הנאה ושמחה הרי זה בהכרח ישפיע על בניו אחריו שגם הם

ימשיכו לדבוק בתורה מתוך שמחה ורצון.

על דרך זה ביאר רבי משה פיינשטיין זצ"ל (בספרו 'דרש משה', נצבים) את

הכתוב 'ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך' (דברים ל, יט). וביאר שאין

לראות ב'למען תחיה אתה וזרעך' נתינת טעם והסבר מדוע יש לבחור בחיים,

משום שכבר נתפרש בפסוקים הקודמים שהמוות הוא הניגוד לבחירה בחיים

ובטוב. לפיכך ביאר שתוספת זו באה כדי לציין את איכות החיים שבהם אנו

נדרשים לבחור. 'ובחרת בחיים' כאלה, שתוצאותיהם יהיו: "תחיה אתה וזרעך".

ביאורם של דברים: בין הבוחרים בחיי תורה ומצוות יש להבחין בין שתי דרגות

עיונים

מהותיות: הדרגה
האחת, הנחותה יותר,
היא של אלה אשר
אמנם מקיימים מצוות
אך עושים זאת מתוך

הכרח. הם מאמינים בה' ובתורתו ויודעים את חובתם בעולמם, אך מתוך מעשיהם ניכר שאין להם הנאה ושמחה מכך. יתירה מזאת, מעשיהם מעידים עליהם כי הם עומדים בנסיונות בעל כרחם, וסבורים שבעצם טוב יותר היה להם שלא לקיים כלל את מצוות התורה.

הדרגה השנייה, והיא הרצויה, שלימוד התורה וקיום המצוות ייעשו מתוך שמחה גדולה. שמחה הנובעת מתוך הכרה ברורה שחיותו והנאתו של האדם באות מחיי תורה ומצוות שהם החיים הנצחיים, ולא מחיי הבל שאינם כלום. הבל גדול ישנו בין שני אורחות חיים אלה. ההולך בדרך הראשונה מקלקל את זרעו. בניו אשר יקומו אחריו ויראו את אביהם "מתייסר" בדרכו בכובשו את יצרו בדרך כפייה וחוסר ברירה, "פטרו את עצמם מלילך בדרכו בטענה פשוטה. הם יאמרו שפיה להם כח וגבורה כשם אביהם וממילא הם אינם יכולים לכבוש את יצרם. ומכאן קרובה הדרך לנטישת עול תורה ומצוות, תרמא-לצלץ.

לעומת זאת בני הדור השני של ההולכים בדרך הרצויה יוספעו לטובה על ידי שמחת המצוה של אביהם. האושר והסיפוק המלווים את האב בדרכו בחיים יוכיחו לבנים בעליל כי קיום התורה והמצוות מעניק יותר הנאה ושמחה בחיים, מאשר חיי ההבל והתורה. מאליהם יבינו הבנים שאין להחשיב כלל וכלל את הפסד ההנאה מחיי ההבל, לעומת האושר הנפלא שבחיי הנצח.

לכן הולכונת התורה באומרה ("ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". לאמור, בחר בחיים במידה זו של עשיית מצוות בשמחה, כי אין תעשה כח תחיה - חיים אמיתיים - גם אתה וגם זרעך ("ילקוט לקח טוב", דברים ל"ט).

כדי שילמדו ממנו בני ביתו. 25. שעל ידיכון יתנהגון בני ביתא גם כן על פי התורה. על ידי הנהגותיכם, תלמדון ותנהגו גם את בניכם ללכת ולהתנהג בדרך התורה והמצוה. וכמו שנתבאר לעיל, שהנהגתו בביתו תהיה תורה שלימה לבני ביתו, שילמדו מדרכיו.

פִּיִּתְאָ גַם כִּן עַל פִּי הַתּוֹרָה. וְיִמָּח: שְׂאֵמֶר²⁶ שִׁיחָא עֲמֻחוֹן
בְּנִחְתָּ, לְפִי²⁷ שְׂדִבּוֹר' הוּא לְשׁוֹן נִחְתָּ, בְּדִאִיתָא בְּנִמְרָא
(שבת סג א).

וַיֹּאמֶר: ²⁹בְּחֶדְוָא', לְפִי ³⁰שְׁתִּישִׁיכָה מוֹדָה עַל
לְשׁוֹן מְנוּחָה, וְהוּא תַּחֲסוּף שֶׁל עֲצָבוֹת, כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב (יִשְׁעִי יד, ג): ³²בְּיוֹם הַנִּית ה' לִי מֵעֲצָב וּמִרְגָּז.

וַיֹּמַר שְׂאֵמֶר: ³³וְלִדְוֹרוֹן, וְהוּ ³⁴צִדְקָה, ³⁵פְּדֹאִיתָא בִּצְהַר

26. **שיהא עמהון בנחת.** שיתנהג עמם בנחת. 27. **שריבור הוא לשון נחת.** המילה 'דיבור' מציינת 'נחת', כלומר: בהכנעה ובנחת רוח. ולכן: **'ודברת בם' או: 'לדבר בם'** הוא גם כן לשון נחת (כמו 'דבר' שבהמשך בסמוך), ולכן צריך להנהיג את הבית בדרך התורה בנחת. 28. **כראיתא בגמרא.** זה לשון הגמרא: שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה, הקב"ה מקשיב להם, שנאמר: 'אז נדברו ריאה' ה' וגו', אין דיבור אלא נחת, שנאמר: 'דבר (כיניע) עמים תחתינו'. 29. **בחרוא.** 'יתנהג עמם... בשמחה'. 30. **שהישיבה.** וזהו **'בשבתך בביתך'**. 31. **מנוחה.** ומנוחה היא השמחה. וכיון שהפסוק שמבאר לנו להרגיל את בני ביתנו בדרך התורה נאמר בלשון 'בשבתך', בא לרמז לנו לעשות כל זה בדרך של מנוחה ושמחה. 32. **ביום הניח ה' לך מעצבך ומרגונך.** ביום שה' יניח לעם ישראל משעבוד בבל ויפסיק את העצב והרגוז שגרם מלך בבל לישראל. ורבינו מפרש 'הניח' מלשון מנוחה, ומכאן שהמנוחה היא השמחה - היפך העיצבון. 33. **ולדורון.** למתנה. 34. **צדקה.** תניית צדקה לעניים. 35. **כראיתא בזהר הקדוש.** בתיקוני זוהר לג, א, וז': **'ואלין אינון דיהבין דורונו לך בימינא, דאיהי צדקה'**.

מעלות התורה

עיונים

הקדוש, שהצדקה שאדם נותן זהו ה. וקרא זהו תורה. בסדר עולם רבה (פרק דורות, וכמו שכתוב (תהלים פה, יד):
צדק לפניו יהלך.³⁶ ו'צלותא' זהו תכלית הדורות.
ו'קרא' זהו תורה,³⁷ כמו שכתוב (במדבר כא, יד):

ביאורים

36. שהצדקה שאדם נותן זהו דורון. שהצדקה שאדם נותן לעני היא דורון להקב"ה המזכה את הנותן לקבל פני השכינה, כמו שאמרו במסכת ב"ב (ז, א): דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי: בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם (היא): אדם מביא דורון גדול למלך, ספק מקבלים אותו הימנו, ספק אין מקבלים אותו הימנו. [ואם תמצא לומר שמקבלים אותו ממנו], ספק רואה פני המלך, ספק אינו רואה פני המלך. והקב"ה אינו כן, אדם נותן פרוטה לעני, זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר: 'אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך'. רבי אלעזר ר'יהב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר, דכתיב: 'אני בצדק אחזה פניך'. [ובזוהר ח"א קד, א מבואר, שנתנית הצדקה היא 'דורון' גם לנותן עצמו, וז"ל: "בשעתא דקב"ה רחם ליה לבר נש, משדר ליה דורונא, ומאן איהו, מסכנא, בגין דיוכי ביה, וכיון דיוכי ביה איהו, אמשיך עליה חד חוטא דחסד דאתמשך מסטר ימינא ופריש ארשיה, ע"ש. וכן הוא שם ח"ב קצח, א: דההוא מסכנא, דורונא דקב"ה הוי דשדר ליה, ע"ש (רמ"ג)]. **37. צדק לפניו יהלך.** כמו אדם הרוצה להתראות לפני המלך, אזי קודם מקדים הוא לשלוח דורון למלך, ורק אחר כך בא ומתראה לפניו, כך האדם נותן צדקה לעני, ונחשב הדבר כמו ששלח דורון להקב"ה, ולאחר מכן בא להראות פניו בתפילה, וכמו שאמרו במסכת ב"ב יא, א. א. [ב'ניצוצי אורות' לחיד"א (פר' מקץ רד, ב) כתב בשם הדרישה: 'צדק לפניו יהלך', ראשי תיבות: צלותא, דורון, קרבא. כי שלשה אלו צריך להכין ההולך לדרכו. וכן כתב בספר 'ארץ החיים' בתהלים שם, בשם זקנו הסמ"ע. ועיי' 'קב הישר' (פרק ס"ו) שכתב כדברי רבינו, שדורון פיוס ומלחמה, הם צדקה תפילה ותורה, ע"ש (רמ"ג)]. **38. וצלותא זהו תכלית הדורות.** 'צדק לפניו יהלך' נדרש בחז"ל (ברכות יד, א) על תפילה. והתפילה היא תכלית הדורות, שעל ידי הצדקה מתקבלת תפילתו, וכמבואר במסכת ב"ב י, א. **39. וקרא זהו תורה.** ומלחמה היינו תורה. **40. כמו שכתוב.** כמו שמצינו שהתורה נקראת -

מעלות התורה

עיונים

כ"ה): 'והחרש והמסגר אלף הכל גבורים עושי מלחמה' (מ"ב כד, טז) - שהיו נושאים ונותנים במלחמתה של תורה, שנאמר: 'על כן יאמר בספר מלחמות ה'.' וכבר אמר דוד המלך ע"ה, בבואו לקונן על מיתת שאול ויונתן בנו (שמואל-ב א, כז): 'איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה'. והנה אין כוונת דוד המלך על גיבורי כוח במלחמת הגוף, אלא לגיבורי כוח במלחמתה של תורה. ובמדרש (על הפסוק הנ"ל) איתא: 'מכאן שצדיקים קרויין כלי מלחמה' (רות רבה ד, ט), שכשם שכלי המלחמה מגינים על הלוחמים, כך הצדיקים מגינים על ישראל, שכלי המלחמה של כלל ישראל, הם לא החיצים והחרבות וכדו', אלא הצדיקים ההוגים בתורה כל ימיהם. וכן אמרו בגמרא סנהדרין (קיא, ב) על הפסוק: 'ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה' (ישעיה כח, ו'), 'ולגבורה' - זה המתגבר ביצרו, 'משיבי מלחמה' - זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה (וראה ספר 'משנת רבי אהרן', ח"ג עמוד לב, סוף אות ב').

[ובספר 'כרם יוסף' (מגילה טו, ב) כתב לבאר מדוע התורה נקראת 'ספר מלחמות', כי על-ידי שישאל עוסקים בתורה, נלחם הקב"ה בשבילים. וכמבואר במדרש שוחר טוב על הכתוב (תהלים לה, א): 'לדוד ריבה ה' את יריביו', שהקשה המדרש, וכי יכול עבד בשר ודם לומר כך לבעליו 'ריבה אדוני וצא והלחם עלי?' ותירץ המדרש, הקב"ה אמר לדוד: עסוק בתורה ואני לוחם את מלחמתך, וכן משה אומר (במדבר כא, יד): 'על כן יאמר בספר מלחמות ה' - אם עסקתם בתורה שנכתבה בספר, אני נלחם על ידיכם, לכן אמר דוד 'ריבה ה' את יריביו', ומבואר כי מה שכתוב ברישא של הפסוק 'על כן יאמר בספר מלחמות ה' - הכוונה שעוסקים במלחמתה של תורה, שאז מבטיח הקב"ה אני נלחם על ידיכם שלא יצטרכו להילחם עם אויביהם אלא הקב"ה נלחם עמם. ולפי זה מבואר גם היטב סיפא של הכתוב (במדבר שם, שם): 'את והב בסופה', ודרשו חז"ל (קידושין ל, ב) מפסוק זה: 'אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה ואינם זים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה', ולהנ"ל מבואר היטב איך הפשט [שהוא שכשעם ישראל עברו בנחל, רצו האמוריים לצאת מהמערות שבהרים ולירות בהם חיצים, והקב"ה מחצם באופן ניסי, וכמו שפירש רש"י שם] והדרש עולים בקנה אחד כי חכמינו ז"ל ביקשו לגלות לנו בזה, כיצד זכו ישראל כאן לנס כל כך גדול שלא היו צריכים

מעלות התורה

עיונים

⁴¹בספר מלחמות ה', וכתוב (תהלים קמט, ו): ⁴²וחרב פיפיות בידם, ⁴³וזהו קריאת שמע, ⁴⁴שיש בה פל מיני קרבא, ⁴⁵כדאיתא בזהר הקדוש.

להלחם כלל אלא הקב"ה נלחם בשבילים על ידי ההרים שמחצו ביניהם את האמוריים, לכן דרשו הכתוב 'על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב

בסופה' שהכוונה בזה על תלמידי חכמים שנלחמים מלחמתה של תורה, ומה נשכיל ונבין כי בזכות שנלחמו ישראל שם במלחמתה של תורה נלחם הקב"ה עם האמוריים במקומם].

ו. זהו קריאת שמע שיש בה כל מיני קרבא כדאיתא בזהר הקדוש. והיינו שעל ידי עסק התורה ויחוד ה' נלחמים בעמלק, וכפי שהארץ לבאר זאת ה'אור תורה' (אות קלה), וז"ל: 'ענין הקרבא דקריאת שמע (עיין זוהר ח"ג ריא, ב, תיקוני' ח, ב; סא, ב), שבקבלת מלכות שמים שמייחד שמו יתברך בעולמו, ואז מתבטל הרע לגמרי, כמו שאמרו (סנהדרין סז, ב): 'אין עוד מלבדו' (דברים ד, לה) - אפילו כשפים [אפילו כשפים אין בהן כח לפני גזרתו, שאין כח מלבדו (רש"י)], וכמו שכתב הגאון מוהר"ח בספרו 'נפש החיים' (שער ג' ביאורים

ביאורים

41. בספר מלחמות ה'. הרי שמלחמה היינו תורה, שנקראת: 'ספר מלחמות ה'. 42. וחרב פיפיות בידם. לשון הכתוב: 'רוממות אל בגרונו, וחרב פיפיות בידם', שכשמוציא מגרונו 'רוממות אל' בקריאת שמע (כדבסמך), הרי זה כאילו 'חרב פיפיות בידו'. והיינו, שלמוד תורה הוא כמו חרב חדה משני צידיה, להגן עליו מפני המזיקים. 43. זהו קריאת שמע. כן הוא במסכת ברכות (ה, א): 'כל הקורא קריאת שמע על מיטתו, כאילו אווז חרב של שתי פיות (חרב חדה משני צידיה) בידו [להרוג את המזיקים (רש"י שם)], שנאמר: 'רוממות אל בגרונו וחרב פיפיות בידם'. 44. שיש בה כל מיני קרבא. כל מיני סוגי כלי נשק ורוחניים לבטל ממנו את המזיקים. 45. כדאיתא בזהר הקדוש. עיין זוהר ח"ג ריא, ב. ותיקוני זוהר ח, ב, ודף סא, ב, וכן בשער הכוונות - כוונות קר"ש דרוש ה' ועו"מ, דרמ"ח תיבות דקריאת שמע, הם רמ"ח (מלשון 'רומח') להרוג בהם את המזיקים (רמ"ג).

מעלות התורה

עיונים

פי"ב), שכאשר מקשר נפשו ומחשבתו ביחוד העצום הזה, שמצידי יתברך הכל בטלים, ואין שום רע כלל. [ובזה ביאר שם ב'נפש החיים' מה שאמרו שם בגמרא 'שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה', ולכן לא חשש מן הכשפים, והיינו שידע ושיער בנפשו שזאת האמונה קבועה בלבו לאמיתה שאין עוד מלבדו יתברך שום כח כלל, והדביק עצמו בקדושת מחשבתו לבעל הכוחות כולם אדון יחיד המלא כל עלמין, ואין כאן שום שליטה ומציאות כח אחר כלל, ולכן היה נכון לבו בטוח בזה שלא ישלטו עליו פעולות הכשפים הנמשכים מכוחות המרכבה הטמאה, עיי"ש. וכך מבאר ה'אור תורה', 'אין עוד מלבדו' - ואפילו כשפים, שעל ידי שקובע בליבו יחוד ה', ממילא מבטל כוחות הכשפים (רמ"א)].

וגם כל התורה נכללת בקריאת שמע, כמו שאמרו (מנחות צט, ב) שאם קרא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות 'לא ימוש ספר התורה הזה מפ' (יהושע א, ח), שכל עשרת הדברות הם נכללים בקריאת שמע [וכן כתב הירושלמי ברכות פ"א ה"ה: מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום, מפני שעשרת הדברות כלולין בהן, עיי"ש. והובא במשנה ברורה סימן סא סק"ב], וכל תרי"ג מצוות נכללים בעשרת הדברות. והם חמש תיבות: 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד' (דברים ו, ד), - נגד חמשה חומשי תורה, [ללא תיבת 'אחד', שנדרש בסמוך]. וכן שש תיבות: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' - ששה סדרים של תורה שבעל פה, ותיבת 'אחד' הם שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם [אחד' עולה בגימטריא שלש עשרה], שמתייחד בהם תורה שבעל פה עם תורה שבכתב.

וכן המלחמה בכל דור עם עמלק, על ידי התורה שעוסקים ישראל בגלות [וכמו שאמרו בסנהדרין קו, א, שמפני ש'רפד ידים מן התורה, בא עליהם עמלק. וז"ל הגר"א בביאור אגדות מגילה יא, א: עמלק שולט בישראל בשביל ביטול תורה, עיי"ש. (רמ"ג)], כמו שכתוב (שמות יז, טז): 'ויאמר כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור', והוא על ידי ניצוצו של משה רבינו ע"ה, המתלבש בכל דור בתלמידי חכמים שבדור [בתיקוני זוהר קיד, א: ואתפשטותיה דמשה בכל דרא ודרא ובכל צדיק וצדיק]. והוא מה שאמר משה ליהושע (שם פסוק ט-ב): 'בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק וכו' ויהי ידיו אמונה עד בא השמש', ולא נלחם בעצמו, להורות, שאף כשבא השמש, אחר מיתתו של משה, המלחמה היא על

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

⁴⁶ וְזֶה שֶׁאָמַר: 'בְּקִדְשָׁהּ וּבְמִתְהַרְרָהּ וּבְעֶנְוָהּ, מוֹרָה עַל הַזִּיּוּג, שִׁיחָהּ בְּקִדְשָׁהּ וּבְמִתְהַרְרָהּ וּבְעֶנְוָהּ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (ויקרא כ, ז): 'וְהִתְקַדְּשִׁיתֶם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים' וכו'.

תלמידי חכמים שבדור... "עכ"ד.

ביאורים

46. וזה שאמר בקדושה ובטהרה ובענוה. שאמר: 'ובשכבך' - להנהיג עצמו וללכת ביראת ואהבת אדונו, בקדושה ובענוה, שלא ימצא חצוף לפני הקב"ה.

א. שרובו יהיה בבית הכנסת או בבית המדרש. וז"ל ה'ביאור הלכה' (סימן קנה סעיף א): "והנה עצם הלמוד, אף שכשהוא לומד ביחידי הוא גם-כן מקיים מצות עשה של תלמוד תורה, מכל

גם ¹ 'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ' מוֹרָה עַל יְשִׁיבָהּ שֶׁל אָדָם, ^(א) שֶׁרָבוּ יְהִיָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, שֶׁהוּא בֵּיתוֹ שֶׁל הַקֵּב"ה, ² כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב

מקום לכתחילה מצוה להדר כל מה שיכול ללמוד בחבורה, שעל-ידי זה יש כבוד שמים יותר, וכן אמרו חז"ל בכמה מקומות: "ברב עם הדרת מלך", וכבר אמרו חז"ל (ברכות ו, א) שיש נפקא מינה בין מי שלומד ביחידי, דאף שהקב"ה קובע לו שכר על זה, מכל מקום לא מכתבן מליה בספר הזכרונות, מה שאין כן כשלומד שלא ביחידי, נאמר עליהם בכתוב "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו"; וכל שכן כשלומדים בעשרה יחד, דאז קדמה שכינה ואתיא, כדכתיב "אלהים נצב בעדת אל", וגם אמרו חז"ל (ברכות סג, ב): אין התורה נקנית אלא בחבורה. עוד אמרו חז"ל (שם) על הפסוק "הסכת ושמע ישראל" וגו', עשו כתות כתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה [שאין הפלפול מצוי ליחידי אלא כשאחר מעוררו (מאיר)]. גם על-ידי זה נושא הקב"ה פנים לישראל, כדאיתא בתנא-דבי-אליהו פרק כ"ג, והשבות הקב"ה למדת הדין ששואלת לפניו למה הוא נושא פנים לישראל, והלא כתיב "האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים", והשיב הקב"ה: אין לא אשא פנים לישראל וכו', ולא עוד אלא שהן מלמדים את התורה ויושבים אגודות אגודות ועוסקים בתורה, עיי"ש. וכן המנהג כהיום בכל קהלות ישראל שקובעים ללמוד בחבורה אחר התפלה בבית הכנסת... "עכ"ל.

ביאורים

1. בשבתך בביתך. 'בביתך' משמעותו ביתך הפרטי, והכתוב מלמד שאפילו כשאדם צריך על ידי הכרח לשבת בביתו, שיעסוק בתורה, אמנם לכתחילה צריך שיעיקר ישיבתו תהיה בבית המדרש, וכמבואר מיד בסמוך. 2. כמו שכתוב. שמצינו שביית הכנסת ובית המדרש נקראים ביתו של הקב"ה.

מעלות התורה

עיונים

ואמרו חז"ל (ברכות שם) "חרב על הבדים ונואלו' חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בד בבד, ולא עוד אלא שמתפשין (-נעשים טפשים, מפני שאין להם מי שיתקן טעויותיהם כשהם לומדים לבדם. מהרש"א, מכות י, א), שנאמר 'ונואלו'. וגם במסכת תענית (ז, א) אמרו שאין דברי תורה מתקיימים ביחידי.

ומה שהביא הביאור הלכה מהגמרא שהלומד ביחידי לא מכתבן מלה בספר הזכרונות, בטעם הדבר, ביאר המהרש"א (ברכות ו, א) ששנים מתוך משא ומתן שלהם בדברי תורה יבואו על פי רוב אל האמת, ולכן ניתן לכתוב את דבריהם בספר זכרונות לפניו יתברך, אבל אחד שלומד אפשר שיבוא לידי טעות, ולא ניתן להיכתב. ובשם עולם (ח"א פכ"א) הביא פירוש אחר על פסוק זה בשם מדרש שיר השירים, ששנים שלומדים הקב"ה מעמידם על טעות בהלכה, וכותב את דברי התורה על ליבם, ומזכיר להם אם שכחו.

וב'אור תורה' (ליקוטים, נז) כתב לבאר, שהתורה לרוב עומקה, אין אדם יכול לבוא עד תכליתה אם לא שלומד בחבורה, וכמו שאמר רבי חנינא: 'הרבה תורה למדתי מרבותי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולם' (תענית ז, א). שעל ידי שמפללים ביחד, כל אחד מחדד את חבירו, כמו שאמרו במסכת תענית (שם) - 'ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו' (משלי כז, יז), מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו, כגון סכין על גבי חבירתה, כך תלמידי חכמים מחדדים זה את זה. עכ"ל.

ומי שמרגיש שכשלומד לבד יעלה בידו להבין יותר את הדבר על בוריו, כתב בשו"ת שלמת חיים (יו"ד סי' צט) שאם כוונתו שאחר כך יברר את הענין גם עם אחרים, פשוט שמותר ללמוד ביחיד. והג"א למד יחידי משום שלא מצא חבר כמותו ללמוד עמו. והביא שם בשם היעב"ץ (בהקדמה לסיפורו) שבארץ ישראל לא שייך ענין זה שלא ללמוד יחידי, כיון שאוירא דארץ ישראל מחכים. [אך ראה שו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קנח אות כב) שתמה שמובא (רש"י אבות פ"ו מ"ג, וכעין זה במס' כלה רבתי פ"ח) שאחיתופל מצאו לדוד יושב ועוסק בתורה יחידי, ואמר לו: והלא נאמר 'חרב על הבדים ונואלו'! והרי אחיתופל דודו היו בארץ ישראל, ומוכח שגם בארץ ישראל אין ללמוד תורה ביחידות].

עיונים

מעלות התורה

ב. ואני ברוב חסדך
אבוא ביתך אשתחוה אל היכל
אל היכל קדשך
ביראתך.
ה'ראשית חכמה'
(ב'תוצאות חיים',
אות קנ"ה), וז"ל:
וצריך שיכין באמירת
הפסוק כמו שפירשו
[בזוהר] בפרשת
בראשית (דף יא, א) שנכנס לבית הכנסת בסיוע שלושת האבות. וזהו פירושו:
'ואני ברוב חסדך' - כנגד אברהם, שהוא איש החסד. 'אבוא ביתך אשתחוה אל
היכל קדשך' - כנגד יצחק, מפני שהיה קודש עולה תמימה. 'ביראתך' - כנגד
יעקב שאמר 'מה נורא המקום הזה' [ובזכותם מתקבלת התפילה].

ולפי הפשט תיקנו ז"ל בכניסת בית הכנסת, כדי להמשיך עליו מורא ושלא יקל ראשו בהיותו עומד בבית הכנסת. וזה פירושו 'ואני ברוב חסדך' - יחשוב האדם
היות בית הכנסת בית המלך, ומלך בשר ודם לא כל עבדיו זוכים לשרת לפניו, כי
אם המוצאים חן בעיניו והראויים לשימוש, קל וחומר לבן אדם לפני מלך מלכי
המלכים הקב"ה, שזוכה לעמוד במקום שכינונו אף על פי שאינו הגון וראוי.
וזהו 'ואני ברוב חסדך' - כלומר, חסד גדול עשית עמדי שאהיה אני מאותם
הנכנסים לביתך, כלומר, מקום שכינונו. וזה [והבנה והתבוננות בזה] 'מישיך על
האדם 'יראה', כשיחשוב שבית הכנסת הוא בית המלך שהוא דר שם והוא
בא בו.

ועתה סוף הפסוק כך פירושו: 'אשתחוה' - כלומר כיון שזכיתי להיות מרואי פני
המלך, אף על פי שאיני כדאי אלא 'ברוב חסדך', כש'אשתחוה אל היכל קדשך'

ביאורים

3. אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. אשתחוה כנגד היכל קדשך מתוך היראה שאני ירא מפניך. הרי שבית הכנסת נקרא ביתו של הקב"ה.
4. לישב בביתך. בבית הפרטי שלך. 5. שלא ישב בביתו. שלכתחילה לא ישב בביתו הפרטי, אלא בבית ה' שהוא בתי כנסיות ובתי מדרשות.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

גם מִרְמֵז לְמַה שְּׁאֲמָרוּ (עירובין סה, א): ⁶לֹא אֵיכָרָא לִילִיָּא אֱלָא לְגִירְכָּא, וְזָהוּ 'בִּשְׁבֻּתָּךְ', פְּרוּשׁ, ⁷בִּשְׁעַת מְנוּחָתְךָ, כְּמוֹ שְׁכָתוֹב (שיפטים יט, ט): ⁸הִנֵּה חֲנוּת הַיּוֹם, ⁹וְנֹאמַר (בראשית מט, טו): 'לִירָא מְנַחָה כִּי טוֹב', פְּרוּשׁ, ¹⁰בִּשְׁעַת מְנוּחָה, ¹¹יַעֲסֹק בְּתוֹרָה, ^{12(ג)}שְׁאִין 'טוֹב' אֱלָא תוֹרָה (אבות פ"ו מ"ג).

שהוא מקום המקודש יותר, ממקום אשר המלך ממש עומד שם, ואני משתחוה שם להתפלל לפניך, הכרח הוא שיהיה 'ביראתך' [כלומר, כשישוב שבית הכנסת הוא בית המלך שהוא דר שם והוא בא בו, ממילא אז 'אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך'], כי הנכנס לפני מלך בשר ודם לשאול ממנו שאלה, כמה

הוא במורא ופחד לפניו, קל וחומר לפני מלכי המלכים הקב"ה. וכן ראוי שיחשוב פשט זה, ויהיה לנגד עיניו שלא ימרוד באדוניו, ולא יקל ראשו, כי אם במורא תהיה עמידתו בתפילה מבואו ועד צאתו.

ג. שאין טוב אלא תורה. על הפסוק (דברים כו, יא): 'ושמחת בכל הטוב' – כותב בעל 'אור החיים' הקדוש: "שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב

ביאורים

6. לא איכרא ליליא אלא לגירכא. לא נברא הלילה אלא לצורך לימוד התורה.
7. בשעת מנוחתך. בשעות הלילה שאדם פנוי מעסקיו ונח מעבודתו והליכתו שביום.
8. הנה חנות היום. הלילה הוא 'חנות היום', כי במשך היום הולך אדם הנה והנה, ובלילה חונה (רד"ק).
9. ונאמר. גבי שבט יששכר שהיו עוסקים בתורה.
10. בשעת מנוחה. שהאדם נח מעבודתו. וכמו כן בלילה שהוא זמן מנוחה.
11. יעסוק בתורה. שנקראת 'טוב'. וכך יתפרש כוונת הפסוק 'בשבתך בביתך', שגם בשעת 'שבתך' שהוא זמן המנוחה בלילה, צריך האדם ללמוד תורה.
12. שאין טוב אלא תורה. שנאמר (משלי ד, ב): 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו'. והתורה היא הטוב האמיתי, כי במלאכות אחרות העמל

התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא ייחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם".

והפסוק ממשיך ואומר: "... אשר נתן לך ד' ולביתך". ועל זה

גם מִרְמֵז לְמַה שְּׁאֲמָרוּ (סנהדרין צב, א): ^(ה)כָּל בֵּית שְׁאִין דְּכָרִי תוֹרָה נִשְׁמָעִים בוּ בְּלִילָה, אִשׁ אוֹכְלָתָהּ. לְפִי שְׁהַתוֹרָה נִמְשָׁלָה לְאִשׁ, ¹³כְּדֹאִיתָא בְּגִמְרָא (ב"ב עט, א) ¹⁴מְהֵאִשׁ יֵצְאוּ וְהָאִשׁ תֹּאכְלֵם' (יחזקאל טו, ז). וְזָהוּ:

ממשיך ה'אור החיים' ואומר: 'ולביתך' – 'כי לא לנשמה לבד יגיע הטוב אלא גם לבית הנשמה שהיא רוח ונפש שהם משכן הנשמה, כל אחד יתעדן כפי יכולתו וכו'. עכ"ד.

רבי אלחנן וסרמן אמר בשם ה'חפץ חיים': 'מידת הטוב והרע נמדדת לפי תפיסתו ודרגת תבונתו של כל אחד ואחד. ככל שגדול הוא ה'בר דעת', בה במידה גדולה היא הכרתו בערך הטוב והרע. מעתה, אם הקב"ה קובע על דבר מסויים שטוב הוא, ניתן להבין שהטוב האצור באותו דבר הוא לאין ערוך: ומאידך, אם ריבונו של עולם מצוין מהו בתור רע, נקל לשער את המידה המופרזה של רע שדבר זה מכיל'.

ד. כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו. הטעם שהדגישו את הלימוד דוקא בלילה, פירש רש"י (עירובין יח, ב), לפי שהקול נשמע בלילה

ביאורים

בהן אינו טוב לאדם אלא רק השכר שמקבל עבורו, שהרי טוב היה לו שלא יצטרך לעמול בהן כלל, אבל בתורה העמל עצמו טוב לאדם והוא שמח בו, וכפי שאמר דוד המלך (תהלים קיט, קסב): 'יש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' ('בן יהוידע' ע"ז יט, ב). ¹³כדאיתא בגמרא. זה לשון הגמרא: 'כל הפורש מדברי תורה, נופל בגיהנם, שנאמר: 'ונתתי את פני בהם, מהאש יצאו והאש תאכלם'. ¹⁴מהאש יצאו והאש תאכלם. הם פרשו מהתורה, שנמשלה כאש, וכמו שנאמר: 'הלא כה דברי כאש' (ירמיה כג, ט), 'מימינו אש דת למו' (דברים לג, ב); ולפיכך תאכל אותם אש הגיהנום (ראה רשב"ם שם).

מעלות התורה

עיונים

'בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ', (ה)שַׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה תִּזְכָּה לֵישֵׁב בְּבֵית שְׁלָךְ, ¹⁵שְׁלֹא יִחָרֵב.

למרוחק. כלומר, שאפשר שאין דברי תורה נשמעים בבית זה מפני שאר קולות

והמולה שביום, אבל בלילה שאין שם קולות אחרים, והקול נשמע למרוחק, אם אין נשמעים שם דברי תורה, הרי זה מפני שאין לומדים שם כלל (מהרש"א). ויש מפרשים הטעם, שביום מתוך עסקיו של בעל הבית אפשר שאינו פנוי ללמוד, אבל בלילה שהוא פנוי מעסקיו, הרי יש לו חיוב מיוחד ללמוד תורה (מהרש"א, וכן כתב המאירי בהקדמתו לבית הבחירה, עמוד יז).

ויש מפרשים, לפי שיש סגולה מיוחדת בלימוד התורה בלילה, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (ג, יג): "אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך מי שרוצה לזכות בכתר התורה, יזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים (שמות רבה מז, ה; ויקרא רבה יט, א): אין רנה של תורה אלא בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום (חגיגה יב, ב)".

והנה על גמרא זו האומרת: "כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, אש אוכלתו", כתב המהרש"א, שמאמר זה הוא מעין מאמרו של רבי ירמיה בן אלעזר במסכת עירובין (יח, ב): "כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב" (כפי שציין רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס). ומבאר המהרש"א, שהתורה נקראת "אש", כמו שנאמר (ירמיה כג, כט): "הלא כה דברי כאש", ואילו היו נשמעים דברי תורה בבית זה, לא היתה אש של גיהנום יכולה לשלוט בו, שאש התורה, שהיא אשו של הקב"ה, "אש אוכלת אש", אבל עכשיו שאינו לומד תורה הרי אש הגיהנום שולטת בו. ועיין הסבר אחר בחידושי אגדות למהר"ל, ושם ביאר מפני מה ייחסו את העונש ל"בית" שאין נשמעים בו דברי תורה, ולא לאדם שאינו לומד.

ה. שעל ידי התורה תזכה לישב בבית שלך שלא יחרב. מצינו עוד שעל ידי

ביאורים

15. שלא יחרב. שעל ידי לימוד התורה יזכה לישב בביתו בהשקט ובבטחה, וביתו לא יישרף על ידי האש, כמו אותם הפורשים מן התורה, וכן אמרו במסכת

מעלות התורה

עיונים

עסק התורה זוכה האדם להגנה ולשמירה מה' יתברך. דהנה אמרו חז"ל במדרש תנחומא (לך לך, יא): "אמר לו הקב"ה [לאברהם]: אתה עסקת בתורת, חיך שאני מגן לך, כשם שהמגן אווז החרב, אפילו זורקים בו חיצים ואבנים, המגן מקבלם, כך אני מגן לך. ולא לך בלבד, אלא אף לבניך אם יהיו עוסקים בתורתי כשם שעסקת אתה, כך אני נעשה להם כמגן, שנאמר 'אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו'. לך נאמר 'מגן' להולכי תוס". ע"כ. עוד אמרו חז"ל (בספרי): אילו נסתכלו ישראל בדברי תורה שניתנה להם, לא שלטה בהם אומה ולשון. נמצינו למדים, עד כמה יש בכח לימוד תורה של כל אדם ואדם כדי להגן על עצמו ועל הכלל כולו. וממילא נבין, גודל מניעת הטובה שיש מאדם שיכול ללמוד ואינו לומד. והיה אומר ה'חפץ חיים' משמו של רבי ישראל סלנטר כי אדם יחיד המתבטל אפילו שעה קלה מלימוד התורה, דומה למי ששולף מפסי הרכבת קטע זוטרי באורך מטר אחד, ואומר: "כלום עשיתי משהו? איזה ערך יש לקטע קטן כזה ביחס למסילת הברזל שאורכה מאות אלפי מטרים?" אך אינו זוכר שעל ידי פעולה קטנה שלו הפסיק לחלוטין את מהלך הרכבת ואולי אף גרם לאסון גדול.

בכך ביאר את אמרת המשנה (אבות ג, ט): "המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו... מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו", כי גם מי שפוסק ממשנתו מחייב הוא ברצף מסילת השתלשלות התורה ולימודה בקרב ישראל, וגורם לכל ההשלכות החמורות הנובעות ממצב זה.

במדרש רבה (ויקרא) המשילו חז"ל ענין זה למלך שאמר לבנו צא לפרקמטיא. אמר הבן לאביו: מתיירא אני מהליסטים שבדרך. מה עשה אביו? נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע ונתנה לבנו ואמר לו: יהי המקל הזה בידך ואי אתה מתיירא משום בריה. כך אמר הקב"ה למשה: אמור לישראל, בני עסקו בתורה ואין אתם מתייראין משום אומה.

כי על כן, יש בכח התורה להגן ולהציל וכמו שנאמר "אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו" ודוד המלך ע"ה אמר: "ריבה ה' את יריבי לחם את לוחמי החזק מגן וצינה קומה בעזרתי", ודרשו חז"ל, אמר לו הקב"ה לדוד: וכי אני צריך למגן וצינה? יהיו כמוץ לפני רוח! אני נופח בהן והן פורחין. אלא עסקו בתורה ואני לוחם את מלחמתך!

והיה ה'חפץ חיים' מטעים ואומר, שמכיון שהתורה מגינה ומצילה ומהוה

מעלות התורה

עיונים

גם רומזו 'בשביתך', שהוא לשון מנוחה, ב'בשכיל' מנוחה

כתרים בפני הפורעניות, על כן יש לעסוק בה בתמידות ובקביעות כאותו אדם שרוצה להתעשר ומתעסק במסחרו, בוודאי לא יסתפק בשעת מסחר אחת אלא יתמיד במסחרו וישים כל מעייניו בו. כך הוא בעסק התורה, ולכן מברכים אנו בכל יום ברכת התורה בלשון "לעסוק" בדברי תורה. שהיא העסק שלנו ונשים לילות כימים בלימודה ועיונה. זהו שאמרו חז"ל (בתנא דבי אליהו זוטא): שאלו תלמידיו של רבי אלעזר הגדול, מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח? אמר להם: "לעסוק" בתורה ובגמילות חסדים.

ומסופר בגמרא (כתובות עז, ב) על רבי יהושע בן לוי שהיה הולך לבקר חולי ראתן (מחלה מדבקת אף דרך האויר בלבד, ללא מגע) וכדי שלא ידיקו אותו המחלתם, היה עוסק בתורה ליד החולים ובכך בטוח היה שהתורה תגן עליו ולא יגיע אליו כל נזק. כי אמר: הלא התורה נקראת "אילת אהבים ויעלת חן" (משלי ה, יט), ואם חן מעלה היא על לומדיה, בוודאי שמגינה היא עליהם. במסכת קידושין (פב, א) אמרו: "התורה משמרתו מכל רע", וכתב הנצי"ב ('העמק דבר', בראשית יב, יז): "ונקראת [התורה] 'חרב', וכמו דכתיב (תהלים מה, ד) 'חגור חרבך על ירך' וגו', ואיתא בשבת (סג, א) ההוא בדברי תורה כתיב. למדנו שתורה באה להיות כלי מלחמה לנושאי נגד כל הצרות כמו חרב, הן מלחמת תנופה או מלחמת יצר הרע או מלחמת חולאים ומוסרים וכו', שעל כן נקראת התורה 'משמרת' דכתיב (בראשית כו, ה) 'וישמור משמרת', משום שהתורה משמרת מכל רע", עכ"ד. עוד כתב הנצי"ב (מאמר 'שאר ישראל' סוף י"א): "ובזה שיתעסקו בתורה ינצלו ממאורעות רעות המצירות ומציקות בבוא כל דברי הקללה הכתוב בספר התורה".

ביאורים

עירובין (יה, ב): "כל בית שנשמעים בו דברי תורה בלילה, שוב אינו נחרב, שנאמר (איוב לה, י): 'ולא אמר איה אלה עשי נותן זמירות בלילה'". פירוש: מי שנותן זמירות - שמשמיע קול לימוד התורה בלילה, הוא לא יצטרך להתאונן ולומר 'איה עושי השומר עלי, והריני חרב', אלא התורה תשמור את ביתו שלא יחרב (עפ"י רש"י שם). 16. בשביל מנוחה המיוחדת לך לעולם הבא. שבזכות לימוד התורה תזכה

מעלות התורה

המיוחדת לך לעולם הבא, ולא מנוחת עולם הזה¹⁷ שהיא מנוחה המדמה, ¹⁸שביתך לאמות העולם. 'בביתך' - פרוש גם כן, ¹⁹בביתך המיוחד לך, שאתה תשב לבדך, ²⁰ואין לזרים אתך.

גם פרוש, בשביל שיהיה לך מנוחה, ²²ולא יהיה לך חם ושלום צער ויגיעה, כמו שאמרו (אבות פ"ג:

ביאורים

לשכר גדול בעולם הבא ששם הוא מקום המנוחה האמיתית והנצחי. 17. שהיא מנוחה המדומה. "כי מה הם חיי האדם בעולם הזה, או מי הוא ששמח וְשָׁלָו ממש בעולם הזה. מי שנותניו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואון" (תהלים צ, י), בכמה מיני צער וחולאים ומכאובים וטרדות, ואחר כל זאת, המוות. אחד מיני אלף לא ימצא שירבה העולם לו הנאות ושלוח אמתית. וגם הוא, אילו יגיע למאה שנה כבר 'עבר ובטל מן העולם' (אבות ה, כא) "לשון ה'מסילת ישרים" פ"א). 18. שמייוחדת לאמות העולם. שמנוחת ותענוגי עולם הזה - החולף והרגעי ניתן לאומות העולם, אבל ישראל העוסקים בתורה ובמצוות יקבלו את שכרם בטוב ובמנוחה אמיתית, שהוא בעולם הבא - עולם הנצח. 19. בביתך המיוחד לך - שהוא עולם הבא, ששם יזכה כל אחד ואחד מישראל לבית מיוחד עבורו. וכך כתב רבינו לעיל (סוף אות מ): "וזהו שכתוב: 'בשבתך בביתך', וישיבה הוא לשון מנוחה, וכשעומד ממטתו ואינו נותן מנוחה לגופו, נותן לו על ידי זה מנוחה לנפשו לעולם הבא, 'בשבתך בביתך' - פרוש, בשביל ביתך המיוחד לך". 20. ואין לזרים אתך. במסכת ב"ב (עה, א) אמרו: "שכל אחד ואחד (-כל צדיק וצדיק) עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו". החופה משתנית לפי דרגתו ומעלתו של הצדיק (ריא"ף, וראה שם פירוש המהרש"א). 21. גם פרוש. 'בשבתך', שהוא לשון מנוחה, כנ"ל. 22. ולא יהיה לך ח"ו צער ויגיעה. עמל וטורח הפרנסה ושאר טרדות הזמן, כדי שלא יצטרך להתבטל מלימודו.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

מ"ה): ²³⁽¹⁾ כל הפורק ממנו על תורה, נותנים עליו ²⁴ על מלכות ועל דרך ארץ.

ו. כל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ. הנה לשון המשנה שם: "כל

המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה, נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ". והקשו המפרשים, מדוע כתוב בסיפא 'וכל הפורק עול תורה', היה צריך לכתוב, 'וכל שאינו מקבל עליו עול תורה', כמו ברישא שכתוב 'כל המקבל עליו עול תורה'. ועוד הקשו, שאם במקבל עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות, אם כן בפורק עול תורה, היה צריך לכתוב שאין מעבירים ממנו עול מלכות, ומדוע כתוב שנותנים עליו, משמע שמוסיפים לו יותר ממה שיש לו?

ותירצו המדרש שמואל והעץ יוסף, שיש לומר שיש כאן שלשה חלוקות: א. המקבל עליו עול תורה, שמקבל עליו כל יום מחדש, מה שלא היה לו מאמש, ושכרו הוא, שלא רק שלא נותנין עליו עול מלכות חדש, אלא אף העול שהיה לו עד עתה, מעבירים ממנו, ולכן כתב התנא 'מעבירין ממנו' ולא כתב 'אין נותנין' כמו בסיפא. ב. שיש אדם שלא רק שאינו מקבל על עצמו עול תורה מחדש, אלא אף העול שהיה לו מקודם, פורק מעליו, בזה עונשו שלא רק שאין מעבירין ממנו עול מלכות שיש לו כבר, אלא אף נותנים עליו עול מלכות חדש, ולכן כתב התנא בסיפא 'נותנין עליו'. ג. בין החלוקות האלו יש אדם אמצעי, שהוא אינו מקבל עליו להתחזק כל יום בעול התורה מחדש, אך גם העול תורה שיש עליו מכבר, אינו פורק מעליו, ושכרו הוא, שאין נותנים עליו עול חדש, אך לא מעבירים ממנו העול שהיה לו מכבר, והתנא לא ביאר חלוקה זו, וכתב רק שתי הקצוות, ומכך נלמד שישנה חלוקה אמצעית.

ביאורים

23. כל הפורק ממנו עול תורה. היינו אדם שמאמין בתורה, אלא שאומר שעולה של תורה קשה ואינו יכול לסובלו (רע"ב). **24. עול מלכות ועול דרך ארץ.** טורח השלטון ושעבודו ועמל וטורח הפרנסה. [אדם כזה סבור שבפריקת עול התורה יוכל להרוויח הרבה ממלאכתו וליהנות מהעולם הזה, אולם מהשמים יבטלו את מחשבתו, ובמקום עול תורה יתנו עליו עול מלכות ועול

והתפארת ישראל, תירץ כעין זה, שבדוקא 'פורק' כיון שמדובר שאינו רוצה ללמוד כלל אף כשיש לו פנאי, ולכן נותנים עליו עול מלכות יותר ממה שהיה לו, שאף כשירצה ללמוד לא יהיה לו פנאי. אבל אדם שאינו פורק מעליו לגמרי, אלא אינו מקבל על עצמו עול תורה ללמוד בכל מצב, אלא לומד רק כשיש לו פנאי, על

ביאורים

'וּבְלִכְתָּךְ בְּדֶרֶךְ' - מוֹרָה עַל הַהִלִּיכָה ²⁵ **הַמִּיחֶדֶת לָךְ, דְּהִינוּ** ²⁶ **הַהִלִּיכָה מִמְדֶּרְגָה לְמִדְרָגָה, כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב** (תהלים פד, ח): **'יִלְכוּ** ²⁸ **מִחֵיל אֶל חֵיל, וְלֹא הִלִּיכָה מִלְמַעְלָה לְמַטָּה חֵם וְשָׁלוֹם.**

גַּם 'בְּדֶרֶךְ' בְּפֶתַח, מוֹרָה עַל הַדֶּרֶךְ הַמִּיחֶדֶת, הִינוּ הֵן עֵדֶן, עַל כֵּן נִקְוֶה 'בְּדֶרֶךְ' בְּפֶתַח, הִינוּ ³⁰ **הַיְדוּעַ.**

אדם זה לא יתנו עול מלכות ועול דרך ארץ, אך גם לא יעבירו ממנו עול שכבר יש עליו, אלא יתנהגו עמו כדרך הטבע.

דרך ארץ (רבינו יונה). **25. המיוחדת לך.** והיינו ההליכה הפרטית הרוחנית של כל אדם ואדם. **26. ההליכה ממדרגה למדרגה.** כלומר, ממדרגה רוחנית אחת למדרגה רוחנית גבוהה יותר. **27. כמו שכתוב.** על אותם שהם יושבי ביתך. **28. מחיל אל חיל.** כלומר, יעלה ממדרגה מסוימת למדרגה יותר גבוהה, שהתורה מגדלת ומרוממת את האדם ממדרגה למדרגה. [חז"ל (ברכות סד, א) למדו מכאן שתלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. וביאר המהרש"א (שם), שגם בעולם הבא הם הולכים ומוסיפים בדבקותם בה' על ידי עיון השכל]. **29. היינו הן עדין.** כדכתיב (בראשית ג, כד): 'וישכם מקדם לֵגן עֵדֶן את הכרובים וכו' לשמור את דרך עץ החיים' (רמ"ג). **30. הידוע.** וידרך' של גן עדן הוא המפורסם והידוע בתורה. והעוסק בתורה יזכה לשכר נצחי בגן עדן,

מעלות התורה

עיונים

'וּבְשִׁכְבְּךָ' - מוֹרָה עַל שְׂכִיבָה

בְּקֶבֶר, פִּירוּשׁ,

³¹**שִׁיחָא לָךְ מְנוּחָה בְּקֶבֶר.** ³²**וְזֶה גַם**

כֵּן מְרִמְזוּ לְמַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזו"ל (יבמות

צו, א): (א) קָל תִּלְמִיד חָכָם ³³שֶׁאָמְרוּם

דְּכָר הִלְכָה מִפְּי, שְׁפָתָיו ³⁴דּוֹבְבוֹת

³⁵בְּקֶבֶר.

ז. כל תלמיד חכם שאומרים דבר הלכה מפיו שפתותיו דובבות בקבר. ביפה תואר' (שקלים ז, ב) תמה על זה שדבר רחוק מן השכל הוא ששפתי המת יתנועעו בקבר אחר שהמת שב אל העפר שגופו נרקב ונכלה. וב'ערוך לנר' (ד"ה דובבות) כתב

שהכוונה על פי מה שכתוב בזוהר (פרשת ויחי) שנפש האדם נשארת בקבר כדמות אדם בחייו ונקשרת עם רוחו בגן עדן התחתון, ועם נשמתו בגן עדן העליון, ולכן הולכים על הקברים להתפלל על כל צרה שלא תבוא. ולפי זה שייך שיהיו שפתותיו דובבות אף שכבר נרקב הגוף. והמהרש"א בחידושי אגדות (יבמות צו, ב ד"ה ט"ט) ביאר שמה שאמרו שפתותיו דובבות, אין זה רחוק מן השכל, משום שדיבור הוא כח הנשמה והוא פועל על ידי הכלים של הגוף, וכל דיבור של תורה ותפילה מוליד כוח רוחני משובח, וכשאומרים דיבורי תורה ותפילה בשם אומנם מעוררים את הכוח הרוחני שנברא על ידי האדם כשהיה בעולם הזה, ואותו הכוח מעורר את אלו שהולידוהו, בשני העולמות, הגוף בעולם הזה וזהו השפתים

ביאורים

וללכת שם מחיל אל חיל וממדרגה למדרגה עד אין קץ. ³¹ **שִׁיחָא לָךְ מְנוּחָה בְּקֶבֶר.** בזכות לימוד התורה שלמדת בחיין יהא לך מנוחה בקבר מן המזיקים, וינוח בשלום על משכבו, וכלשון הכתוב (ישעיה נז, ב): "יבוא שלום ינוחו על משכבותם". ³² **וְזֶה גַם כֵּן מְרִמְזוּ.** בשכיבה זו מרומז גם כן. ³³ **שֶׁאָמְרוּם דְּכָר הִלְכָה מִפְּי.** בעולם הזה לאחר מותו. ³⁴ **דּוֹבְבוֹת בְּקֶבֶר.** מתנועעות בקבר כאילו הן מדברות (תוס' שם צו, ב). ודבר זה הנאה הוא למת, מפני שהוא נחשב על ידי כך במדת-מה, כחי (רש"י בכורות לא, ב ד"ה דובבות). ³⁵ **בְּקֶבֶר.** וזהו: 'ודברת במ וכו' ובשכבך' - שתדבר בתורה גם בעת שתשכב בקבר (רמ"א).

מעלות התורה

עיונים

שבקבר, והנשמה שבעולם הבא.

אך בחידוש אגדות למהר"ל (יבמות צו, א ד"ה כל) כתב ששפתותיו דובבות בקבר אין הכוונה על השפתים של הגוף המת, אלא על כוח הדברי שהוא מכוחות של הנפש, וכמו שהנפש קיימת כך נפש הדברי קיימת. והטעם שהכח מתעורר, משום שבתורה לא שייך מיתה, וכשאומרים דבר שמועה מפיו מתחבר מי שאמרו את ההלכה משמו, אל החיים, על ידי התורה שהיא חיים, והתורה מביאה לו חיים עד ששפתיו דובבות בקבר, משום שיש לו חיבור אל החיים בדבר שאין שייך בו מיתה, ואז יש לו חיים.

וב'מכתב מאליהו' (ח"ד עמ' 368 סי' לח) פירש את דברי המהר"ל, שיש בחינת נפש התחתונה שאדוקה בקבר במקום ששם היה הגוף, והמיתה היא הפירוד שבין הנפש התחתונה לנפש העליונה, וכשהנפש העליונה היא הנפש השכלית שבה לנפש התחתונה הוא ענין תחיית המתים שאז ממילא מתלבש הגוף עליהם. ותחיית המתים הוא על ידי התורה שבנפש השכלית, כי בכח התורה יש רשות לנפש העליונה לשוב לנפש התחתונה. ועל כן כשיש התעוררות של גילוי בדברי תורה שיש להם קשר לנפש העליונה של אדם הגילוי של התורה שלו מקשר בין הנפש העליונה לנפש התחתונה, ותר"ג אברי הנפש התחתונה הם השפתים הם מרגישים בזה ומדובבים. ובשעה זו יש חיבור בין הנפש העליונה לנפש התחתונה, והיא מעין תחיית המתים לשעה קלה, וזהו הפירוש ששפתותיו דובבות בקבר. [ונעתיק את כל דברי ה'מכתב מאליהו' שדבריו שם הם קילורין לעיניים. וז"ל: והנה אפילו בפשוטו אפשר לפרש. כי כפי הנראה מחז"ל בכמה מקומות יש בחינת נפש התחתונה (החינונית או הבהמית) שאדוקה בקבר במקום ששם היה הגוף. וזה שמצינו שחז"ל פגעו ודברו עם המתים שבקברים וכדומה הרבה. ובשוב נפש העליונה (המשכלת) אליה הוא עניין תחיית המתים אשר ממילא מתלבש גוף עליהם. ונפש התחתונה היא נקראת גוף שבנפש. ומתבארת בזה התמיהה באיזה גוף תקום הנפש שהיתה בעולם הזה בגלגולים כמה פעמים. והפירוד הזה שבין נפש התחתונה לנפש העליונה היינו עצם ענין המיתה. ותחיית המתים היינו על ידי התורה שבנפש השכלית כאז"ל טל תורה מחייהו על טל אורות טליך (כתובות קיא, ב). כי בכח התורה מגיע לה הרשות לשוב אל הנפש התחתונה שלה, והיינו "תורה ומצוות וכו' כי הם חיינו" ממש. ועל כן כשיש התעוררות של גילוי בדברי תורה שיש להם שייכות אצל נפש העליונה של אדם א', על ידי זה

מעלות התורה

עיונים

גם מרמזו 'בשבתך בביתך' למה שאמרו חז"ל (ב"ב עה, א),³⁶ ששכל אחד ואחד נכוה מחפצתו של חברו.

גם 'ודפרת בם' הוא לשון³⁸ הנהגה, כמו שכתוב (ישעיה ה, יז):³⁹ ורעו כבשים כדברים, ופרשו, שהמלאכים

יש בחינת השתייכות גם אל נפש התחתונה שלו ובתרי"ג אברי וגידי הנפש התחתונה הם השפתיים שירגישו בזה וידובבו ממש (הנהגה) אנו הרואים רק מבחוץ רגילים אנו לפרש מעשים על הגוף ממש ולא על החיות שבגוף, הן למשל אם אדם בחייו מרים ידו הרי יש ענין זה בנפש החיונית שלו). וכלפי בחי' זו של שפתותיו דובבות יש בשעה ההיא התחברות בין הנפש העליונה לנפש התחתונה, והיינו מעין בחינת תחיית המתים קטנה לשעה מועטת. וזהו אשר הוקירו חז"ל את הנחת רוח של שפתותיו דובבות וכו'. ובזה מובן ענין חבוט הקבר וכמה מאמרי רז"ל על זה, כמו שבא המלאך ומעמיד את המת בקבר וכו' וכו'. ובלי ספק כי אנו שאין לנו אופן ראית הנפש אפילו את התחתונה אחרי שיצאה מהגוף, אם נחפור בקבר לא נמצא מאומה מכל אלה, כי בנפש התחתונה הדברים אמורים, שכלפי הנפש העליונה היא הנקראת גוף. והרי מצינו כה"ג בחז"ל שהמקום שהנפשות (העליונות) נגזזות לאחר מיתת או קודם לידה, גם כן נקרא גוף (עד שיכלו הנשמות שבגוף). עכ"ד.]

ה. שהמלאכים שנבראו על ידי התורה שיצא מפיה מנהיגים אותך אל

ביאורים

36. שכל אחד ואחד נכוה מחפצתו של חברו. כאשר צדיק בעל דרגה נמוכה יראה את חופתו המפוארת יותר של צדיק הגדול ממנו הוא יכוה מאש הבושה (רשב"ם שם).
37. מחפצתו של חברו. וכוונת הפסוק 'בשבתך בביתך' שעל ידי שתלמד את התורה, תשכב במנוחה לעתיד לבוא, ולא תכוה מחופת חבריך, כיון שחופתך שלך [ביתך] - חופתך המיוחד לך] תהיה גדולה וחשובה. 38. הנהגה. כמו שכתב רבינו לעיל (אות מא, ואות מח) בשם הזוהר, שהוא מלשון 'דבר עמים תחתינו'. 39. ורעו כבשים כדברים. 'כדברים' - כמנהגם (רש"י). ופירוש הפסוק:

עיונים

מעלות התורה

שנבראו על ידי התורה⁴⁰ שיצא מפיה, מנהיגים אותך אל המנוחה ואף הנחלה לעולם הבא.

המנוחה ואל הנחלה לעולם הבא. במסכת ע"ז (ה, א): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל העושה מצוה אחת בעולם הזה, [המצוה] מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, שנאמר (ישעיה נח, ח): 'והלך לפניך צדק כבוד ה' יאספך'. וכל העובר עבירה אחת [בעולם הזה, העבירה] מלפנתו [עוטפת אותו] ומוליכתו ליום הדין, שנאמר (איוב ו, יח): 'לפנתו ארחות דרכם'. רבי אלעזר אומר: [העבירה] קשורה בו ככלב [ואינה נפרדת ממנו גם בעולם הבא], שנאמר [לגבי סירובו של יוסף להיכנע לפיתויי אשת פוטיפר] (בראשית לט, ח): 'ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה' - 'לשכב אצלה' - בעולם הזה. 'להיות עמה' - לעולם הבא".

פשר שינוי הלשון של הגמרא בין מצוה - "מקדמתו וכו'", לבין עבירה - "מלפנתו וכו'" הסביר המהרש"א בעובדה הידועה שמכל מעשה מצוה נברא מלאך רוחני קדוש. המלאכים הללו הם תמיד מליצי יושר עבור האדם והם אצל האדם כבנים אצל אביהם כי הוא בראם בפועל כפיו או על ידי פיו בתורה ובתפילה. וכן רחמ"ל על ידי העבירות נולדים מלאכים מקטרגים מחבלים, והם נוקמים ממנו לעתיד בכל מיני צער ויגון.

מדרך העולם שכאשר מזמינים אדם לחתונה או לסעודה, אין צורך לאחוז בידו ולתופסו בחוזקה. אין לחשוש שמא ישתמש מלבוא. שכן מי פתי לא ירצה ללכת למקום סעודה, לאכול ולשתות ולשמוח. אבל אם מוליכים מישוה

ביאורים

40. שיצא מפיה. כתב הגר"א במשלי (יט, ד): בכל דיבור ודיבור שלומד, הוא בורא מלאך קדוש. ובנפש החיים (ש"א פ"ג) כתב: מבואר במקומות רבות בתקונים, שמכל דיבור וקול והבל דאורייתא או דצלותא [- של תפילה], נבראים כמה מלאכים קדושים. וראה לעיל (אות כד) שכתב רבינו שכשהאדם עוסק בתורה מקיפים אותו מלאכים הנבראים מהבל פיו, והוא בתוכם כמלך בגדוד (רמ"א). 41. מנהיגים אותך אל המנוחה ואל הנחלה לעולם הבא. אותם מלאכים שנבראו מדיבורי התורה ינהיגו אותך אל חלקך המיוחד לך בעולם הבא.

מעלות התורה

עיונים

לגרדום להרגו שם, בודאי צריכים המולכים אותו לאחוז בו ביד חזקה וללוותו שלא יישטט מללכת אחריהם מחשש שמא יברח מהם.

כן הוא הענין בעושי המצוות, כשהאדם הוא זכאי והולך כל ימיו בדרך הישר לפני ה' יתברך - ואת מה שפגם וקילקל תיקן ושב בתשובה בעודו בחיים - אזי כשנפטר ובא לעולם הבא באים לקראתו כמה כיתות של נשמות צדיקים וכמה מחנות של מלאכי השרת. במיוחד מקדמים את פניו אותם מלאכים שהוא ברא על ידי מעשיו הטובים. כל אלה באים לקראתו בקול צהלה ורינה, בקול ששון ושמחה בשרים ותשבחות, מרקדים לפניו ומביאים אותו לגן עדן בקולי קולות של הליל ושמחה, ומכריזים לפניו: "פנו דרך לצדיק פלוני בן פלוני שבא עתה! כן וכך מעשיו אשר עשה, כך וכך תורתו ותפילתו שסיגל בעודו בחיים!" ועושים לו כבוד גדול שאין לתארו ולשער. על כן אמרה הגמרא אצל הצדיק לשון "מקדמתו", כי הם אינם צריכים לאחוזו בידו ולהוליכו בחזקה כי בטוחים הם שלא יברח מהם. מי לא ירצה לרוץ למקום עונג כזה, עין לא ראתה? על כן הם מקדימים והולכים לפניו רק כדי להראותו הדרך שילך בה אחריהם.

אבל אם האדם אינו זכאי ועשה עבירות כל ימיו אזי כשנפטר באים כמה מלאכי חבלה ובפרט אלה שברא בעצמו בעוונותיו המרים. והם לבושים שחורים ומתעטפים שחורים ובאים עליו בקול יללה ובכי וצעקה ומכריזים עליו: "אוי לפלוני בן פלוני שיצא מן העולם ריקם מזכויות, ריקם ממעשים טובים!" מפרסמים מעשיו הרעים בעולמות העליונים - ויחשך משחור תארו. ואז מולכים אותו לגהנום בחרפות ובזיונות. ולפי שידוע היטב מה מצפה לו שם לא יחמוד כלל להגיע למקום ההוא. למקום כזה צריכים להוביל אותו ולכן אומרת הגמרא שהעבירה מלפנתו, דהיינו המלאכים תופסים אותו בכח ומולכים אותו לגיהנום.

את דברי המהרש"א מביא בעל ה'חפץ חיים' בספרו 'נדחי ישראל' (פכ"ה) ומסכם ואומר: "כאשר יתבונן אדם במאמר זה יאחזנו רעד מלעבור עוד על איסורי התורה. כי הלא לעתיד תהיה התמונה של העבירה קשורה בו ככלב ותתלווה אליו לכל מקום שילך. ומה גדולה תהיה אז הבושה שהכל ידעו את גודל רשעתו ור"ל מבושה זו".

בסוף ספר 'שם עולם' מעיר בעל ה'חפץ חיים' על דברי הגמרא בע"ז "להיות עמה - לעולם הבא", ושואל מהו פשר הענין של "להיות עמה" לאחר תשמות?

עיונים

מעלות התורה

ג. מַרְמֹז 'בְּשִׁבְתְּךָ' - (ט) שְׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה שְׁתַּעֲסֶכְךָ בָּהּ, תִּפְטָר אוֹתָךְ מִגִּלְגֻלִּים, וְזֶהוּ: 'בְּשִׁבְתְּךָ', בְּמָקוֹם אֲחֵר, ⁴² בְּמִנְחָה שְׁלֵמָה.

ומבאר שם שאילו היה עובר ח"ו את העבירה, תיכף היתה תמונתם ממש למעלה. וכאשר היה יוסף מגיע לאחר מותו לעולם הבא, היתה התמונה הזו

מלווה אותו בכל מקום שהיה הולך בהווא עלמא ולא יכול היה להיפרד ממנה בשום אופן. אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה! דבר זה צריך לזעזע כל אדם שיתבונן ויחשוב שכל פעולותיו הנעשות שלא כהוגן - אפילו בחדרי חדרים - בין במה שנוגע בין אדם לחברו ובין מה שבין אדם למקום - הכל יתפרסם לעין כל. ולא כמו שנדמה לבני אדם שהדברים ישארו מוצנעים בסתר. הדברים רמוזים גם בפסוק האחרון של ספר קהלת. וזה לשון התרגום שם: "סוף פתגם דאתעביד בעלמא בצנעא, כולא עתיד לאתפרסמא ולאשתמעא לכל בני אנשא. בגין כן מימרא דהויה דחיל וית פיקודוהי הויה נטיר וגו'." (ילקוט לקח טוב, בראשית פרשת וישב).

ט. שְׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה שְׁתַּעֲסֶכְךָ בַּה תִּפְטָר אוֹתָךְ מִגִּלְגֻלִּים. כתב האר"י בספר הליקוטים (תהלים ס"י יט): 'תורת ה' תמימה משיבת נפש', כי מי שיעסוק בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, שלומד לשמה לשמור ולעשות, אדם כזה כשיפטר, תמצא נפשו מנוחה ולא תחזור בגלגול, ויהיה משיבת נפש, מלשון 'בשובה ונחת תושעון'. (רמ"ג).

אבל אדם שלא עושה את שליחותו ששלח אותו הקב"ה לזה העולם, צריך לחזור בגלגול שוב לעולם הזה, וכמו שכתב ה'משנה ברורה' בסימן תרכ"ב 'בשער הציון' שם סק"ו, בטעם שמפטירים ביונה במנחה ביום הכפורים משום

ביאורים

42. במנוחה שלמה. ללא צורך לשוב בגלגול לעולם הזה. וזה לשון האר"י בספר הליקוטים (תהלים ס"י יט): 'תורת ה' תמימה משיבת נפש', כי מי שיעסוק בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, שלומד לשמה לשמור ולעשות, אדם כזה כשיפטר, תמצא נפשו מנוחה ולא תחזור בגלגול, ויהיה משיבת נפש, מלשון 'בשובה ונחת תושעון'.

מעלות התורה

עיונים

[שמדבר מן התשובה, ועוד] שאין יכולים לברוח מן השם יתברך. וביאר ב'שער הציון', וז"ל: "וכוונתם, כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן ועל כן יתנהג תמיד באופן אחד, ואם יגזור עליו הקדוש ברוך הוא למות ימות. אבל טעות הוא, שסוף דבר יהיה, כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבא עוד פעם ופעמים לעולם הזה ובעל כרחו יוכרח לתקן, ואם כן למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם? וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא, והוא מיאן בזה ונס לים, מקום שלא ישרה עליו עוד השכינה לנבאות כידוע, וראינו שנטבע בים ונבלע בדג והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יכול להתקיים דברי ה' יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון ה' יתברך נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בעניינו. וזהו שאמרו באבות, ואל יבטיח יצרן שהשאלו בית מנוס לך, שעל כרחו אתה נוצר וכו'". עכ"ל.

מעלות התורה

[ג]

וְכָל ¹ **מִה שֶׁתִּכְנֶנּוּ לַמַּעֲלָה, נִכְלָל גַּם בְּכַסּוּק (דברים ו, ה): 'וְאַהֲבָתָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ כּו' וְכָכָל מֵאֲדָרְךָ,**
וְדָרְשׁוּ חֻז"ל (ברכות נד, א): 'כָּכָל מִדָּה שֶׁמוֹדֵר לָךְ, אֲהִי מוֹדָה לּוֹ בְּמֵאֵד מֵאֵד. וְלִכְאוּרָה צָרִיךְ עֵינֶיךָ אֵיךְ נִרְמָז זֶה בְּתִכְתּוֹת 'וְכָכָל מֵאֲדָרְךָ. וְנִרְאָה, דַּאֲשַׁכְחֵן דְּכָל הַמִּכּוֹת וְהַצְרוֹת נִקְרְאוּ 'מֵאֵד, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שמות ט, ג): 'דְּבַר כָּבֵד מֵאֵד, 'בְּרֵד כָּבֵד מֵאֵד' (שם פסוק יח), וְכֵן בְּעֶרְוֵב, וְכֵן בְּאַרְבֶּה (שם י, יד),¹⁰ 'רַעֲב כָבֵד מֵאֵד, 'מִכָּה רַבָּה מֵאֵד' (במדבר יא, לג),¹¹ 'תִּרְדָּה גְּדֻלָּה עַד מֵאֵד' (בראשית כו,

ביאורים

1. וכל מה שכתבנו למעלה. שהאדם חייב לעסוק בתורה בכל מצב בו הוא נמצא, בין בשלוותו ובין בצער. 2. ודרשו חז"ל. את הלשון 'בכל מאדך', שהוא לשון 'מדה' וגם לשון 'הויה', והיינו, אהוב את ה' ובטא את אהבתך בהויה על המידות המדורות לך מאתו. 3. בכל מדה שמודר לך. דהיינו, בכל הנהגה שה' מתנהג עמך, בין במדה טובה ובין במדת פורענות. 4. הוי מודה לו. בברכה. שחייב אדם להודות ולברך את ה' על הרעה, בשמחה ובלב כמו בשעה שמודה על הטובה, שבכל ענין שיבואך שבחחו והודוהו. 5. נרמז זה. להודות לה' הן על הטובה והן על הרעה. 6. דאשכחן דכל המכות והצרות נקראו מאד. שמצינו בכמה פסוקים שמילת "מאוד" נאמרה לגבי מכות וצרות. 7. דבר כבד מאד. גבי המכות שהביא הקב"ה על המצרים. 8. וכן בערוב. במכת ערוב כתיב (שמות ח, כ): 'ערב כבד' ולא כתיב 'מאוד' (רמ"ג). 9. וכן בארבה. כתיב (שם י, יד): 'וינח בכל גבול מצרים כבד מאד'. 10. רעב כבד מאד. על פי בראשית מז, יג: 'כי כבד הרעב מאד' (רמ"ג). 11. חרדה. פחד.

מעלות התורה

לג), ¹²שחתי עד מאד' (תהלים לח, ז), ¹³נסו נדו מאד' (ירמיה מט, ל), ¹⁴וידל ישראל מאד' (שופטים ו, ז), וכן הרבה. וזהו שאמרו במדרש (ב"ר ט, ח-יא): ¹⁵והנה טוב [מאד] (בראשית א, לא) - ¹⁶זה המות, 'מאד' - ¹⁷זה היסורים. 'מאד' - ¹⁸זה הפרענות. 'מאד' - ¹⁹זה גיהנום.

ביאורים

12. שחתי עד מאד. נכפף גופי עד מאד, ואיני יכול ללכת בקומה זקופה מפני שראשי ואיברי כבדים עלי. 13. נסו נדו מאד. ירמיהו אומר בנבואתו לבני קדר וחצור: פָּחוּז מִמְקוֹמְכֶם, תִּנְדְּדוּ לְמִרְחָק מִפְּנֵי הַכַּשְׁדִּים. 14. וידל ישראל מאד. התרוששו עם ישראל ביותר. 15. והנה טוב מאד. ה' ראה שכללות היצירה והברואים הנם טובים וראויים. 16. זה המות. "מאד" - זה מלאך המות, המדריך את האדם אל המוות, ומביאו לאבדון - גם הוא טוב. [ובהמשך שם תמה המדרש: וכי מלאך המוות טוב מאד הוא, וכי איזו טובה באה ממנו? ומבאר המדרש, שכל מי שאינו מסגל ואוצר לעצמו מצוות ומעשים טובים, הרי מלאך המוות מוכן להמיתו. שכן "העובר עבירה אחת - קונה לו קטגור אחד" (אבות ד, יא), והוא מלאך "מליץ רע" (רע"ב שם), והוא האמיתי, כמו שאמרו במסכת ב"ב (טז, א) על מלאך המות: "הוא שטן", הוא 'יצר הרע', הוא 'מלאך המות'. וזהו: 'והנה טוב מאד' - שגם מלאך המות טוב הוא לאדם על בני אדם ללכת בדרך טובה ולהגיע אל החיים והטוב]. 17. זה היסורים. שמייסר ה' את האדם שייכנס לבו ויטיב דרכו. [ועוד ש"יסורים ממרקים עוונותיו של אדם" (ברכות ה, א), ומכשירים אותו אל חיי העולם הבא שהוא הטוב האמיתי, שהרי "מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולן לא נתן אל על ידי יסורים", ואחת מהן "העולם הבא" (ברכות שם)]. 18. זה הפורעניות. כשהקב"ה פורע את חוב עוונות בני אדם ומענישם על חטאיהם, גם זו טובה היא. [ובהמשך המדרש שם הקשה, איזו טובה יש במדת הפורענות? ותייך, שהקב"ה שוקד, מדקדק ושם לב לדייק ולכוין תמיד על הפורענות היאך להביאה על בני אדם החוטאים, בעת הנכונה ובמדה הנכונה, שלא תבוא לנענש שום צרה יתירה ממה שהוא חייב, ושייך ויִקָּרָא בבידור על איזה חטא הוא נענש, ובאותו דבר ובאותו שיעור, כדי לפתוח לו פתח תשובה]. 19. זה גיהנום. שברא ה' להעניש בה את

עיונים

מעלות התורה

א. כי מאד מסטרא דשמאלא. דשמאלא. בשם במדרש אמרו עוד: 'טוב' - זה יצר הטוב, 'מאד' - זה יצר הרע. וביאר ב'אור תורה' (אות קלז), וז"ל: והכוונה, שעיקר הבריאה היה כדי

להחזיר הרע לטוב על ידי הבחירה, על ידי היצר הרע שברא. וכל הרע שבעולם כגון גיהנום וגלות ויסורים ועניות, הכל הוא לצורך 'אדם' דקדושה, ולמתק הרע שבו, שדבק בו בסיבת החטא מיצר הרע. וזה נקרא 'מאד', ש'טוב' סתם הוא טוב הפשוט, ו'מאד' הוא הרע הנהפך לטוב, שהוא טוב יותר. ובאות כא ביאר ה'אור תורה', את מאמר חז"ל (ב"ב טז, א): 'בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין', וז"ל: וענין התבלין הוא, כי באמת גם יצר הרע שנברא, הוא לטובת האדם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ר ט, ט): 'טוב' (בראשית א, לא) - זה יצר טוב, 'מאד' (שם) - זה יצר הרע. שעיקר בריאת האדם היה שיהפוך הרע לטוב, וזה 'מאד', ש'טוב' הוא טוב העצמי, ו'מאד' זה רע המתהפך לטוב, והוא טוב יותר, כי לולי היצר הרע היה האדם כאחד ממלאכי השרת, שהיה מוכרח לכך להיות טוב, ולא ישובח. ועיקר שלמותו הוא שיהפוך כל מדה רעה שבו לטוב, הכל לצורך התורה ומצותיה. דרך משל: הקנאה - לקנאות במדת

ביאורים

הרשעים, וגם זו טובה היא, שעל ידי יזדרזו בני אדם לעשות טוב. ועוד, שעל ידי הגיהנום האדם מתנקה ומזדכך, ועל ידי כך ראוי הוא לקבל שכרו. 20. כי מאד מסטרא דשמאלא. המילה 'מאד' רומזת למידת הדין הרמוזה בצד שמאל [שהרי יד ימין נותנת בטוב ובשפע, והיא רומזת על מידת חסד, ואילו יד שמאל נותנת בצמצום, והיא רומזת על מידת הדין]. 21. וכן מצינו שכל הטובות נקראו גם כן מאד. בנוסף לכך שהמילה 'מאד' רומזת על ייסורים ופורענות, מצאנו גם בכמה פסוקים שהמילה 'מאד' נאמרה גם לגבי דברים טובים. 22. כבד מאד. כלומר, היה טעון משאות כבדים (רש"י).

מעלות התורה

עיונים

וּבְזָהָב, ²³כֶּרֶךְ אֶת אֲדָנִי מֵאֹד' (שם כד, לה), ²⁴וַיַּגְדֵּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַיַּגְדֵּל עַד כִּי גָדַל מֵאֹד' (שם כו, יג), ²⁵וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מֵאֹד' (שם ל, מג), ²⁶וַיִּרְבּוּ מֵאֹד' (שם מז, כז),

צדיקים, והתאווה – גם כן למעשיהם [שמתאווה ומשתוקק מתי גיעו מעשי למעשי הצדיקים], והכעס – לנקום ברשעים כמדתו של פנחס – 'בקנאו את קנאתי וכו' (במדבר כה, יא), וכן בכל דבר ודבר

שיצר הרע מפתה אותו, יכול להפכו לטוב לתורה ועבודה, והכל על פי התורה, שבוה ידע היאך להשתמש בדרכי היצר לעבודת השם יתברך ברוך הוא. והוא מה שאמר הכתוב (דברים ו, ה): 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך', ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות נד, א): 'בשני יצרך'. וזה נרמז בכתוב בפרשה ראשונה של מעשה בראשית: 'והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך וגו' (בראשית א, ב), ואמרו (ב"ר ג, ח): 'אלו מעשיהם של רשעים, ויאמר אלהים יהי אור' (שם פסוק ו), שמן החושך נעשה אור [היינו כשהרשעים יתקנו דרכם ומעשיהם יהיה אור גדול]. ואם כן התורה באמת היא תבלין ליצר הרע, שהוא ממתקו, ומהפך מריר למתיק, וחושך לאור, כמו שכתבנו. ובבאר יצחק (בראשית א, לא) כתב: עיקר העבודה ביצר הרע, ש'טוב' הוא מה שטוב בעצמו, והרע הנהפך לטוב נקרא 'מאד' שהוא יותר טוב, כמו שאמרו: 'מהפכו מריר למתיק', ועיקר בריאת האדם היה בשביל כך, שנברא ביצר הרע ובמקום טוב, להפך הרע לטוב, ולכן 'מאד' אותיות 'אדם'. עכ"ל.

וז"ל הגר"א על מגילת אסתר א, א ע"ד הרמז: יצר הרע אצל הצדיקים הוא טובה גדולה להם, שעל ידו זוכים לטוב הגנוז.

ביאורים

23. כֶּרֶךְ אֶת אֲדָנִי מֵאֹד. אליעזר עבד אברהם אמר בבית בתואל, שה' השפיע טוב לאדוני במדה מרובה והתעשר. 24. וַיַּגְדֵּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַיַּגְדֵּל עַד כִּי גָדַל מֵאֹד. התעשר יצחק, והיה מוסיף והולך בעושר עד שרבה עשרו ביותר. [שהיו הבריות מפליגים בגודל עושרו ואומרים: זבל פרדותיו של יצחק עולה בערכו על כספו וזהו של אבימלך (רש"י)]. 25. וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מֵאֹד. והתעצם רכושו של יעקב באופן יוצא מגדר הרגיל. 26. וַיִּרְבּוּ מֵאֹד. יעקב ומשפחתו גרו

עיונים

מעלות התורה

ב. שֵׁנִים הַטּוֹבוֹת נִמְשָׁכִים מִסְטָרָא דְשִׁמְאֵלָא. וביאר ה'אור תורה' (אות קלח), שתכלית הבריאה היה להחזיר הרע לטוב, וזה שכן הצדיקים, שטובים יצרו ומהפכים אותו לטוב, כמו שאמרו (ברכות נד, א): 'בכל לבבך' (דברים ו, ה) –

²⁷וַאֲרֵכָה אוֹתָךְ בְּמֵאֹד מֵאֹד' (שם יז, ב), ²⁸שִׁכְרָךְ חֲרִיבָה מֵאֹד' (שם טו, א), ²⁹הָאִישׁ מוֹשֶׁה גָּדוֹל מֵאֹד' (שמות יא, ג), ³⁰יָפָה הוּא מֵאֹד' (בראשית יב, יד), וְכֵן חֲרִיבָה כְּתוּבִים. ³¹לְפִי ^(ב)שֵׁנִים הַטּוֹבוֹת נִמְשָׁכִים מִסְטָרָא דְשִׁמְאֵלָא, כְּמוֹ שִׁכְתוּב (איוב לו, כב): ³²מִצְפּוֹן זָהָב

בשני יצרך וכו'. ולכן שכן הטוב הוא בצפון, מסטרא דשמאלא [צד צפון הוא משמאל לעולם, כדכתיב: 'צפון וימין אתה בראתם'. ובזוהר ח"ב רלח, ב: סטר צפון דאיהו סטר שמאלא (רמ"א)], כמו שכתוב (תהלים לא, כ): 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיו' [וצפנת לשון צפון]. וזהו טוב יותר מתענוגים שמתענוגים הנשמות קודם בואם לעולם, שאז ניזונים בסטרא דמינא, מצד החסד, אבל אחר בואם לעולם הזה וכופים יצרו ועוסקים בתורה ובמצוות, אז מתקנים גם סטרא דשמאלא, ולכן גם שכן הוא משם. ועל זה נאמר (איוב לו, כב):

ביאורים

בארץ מצרים והולידו צאצאים, ורבה מספרם ביותר. 27. וארכה אותך במאוד מאד. ה' בריך את אברהם שירבה את צאצאיו בכמות מרובה ביותר. 28. שכרך חריבה מאד. לאחר שהרג אברהם את ארבעת המלכים היה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי, אמר לו הקב"ה, שכרך חריבה מאד (רש"י). 29. האיש משה גדול מאד. האיש הנכבד משה היה חשוב מאד בארץ מצרים בעיני אנשי חצרו של פרעה ובעיני המצרים. 30. יפה היא מאד. פסוק זה נאמר גבי שרה אשת אברהם. 31. לפי שנים הטובות נמשכים מסטרא דשמאלא. ריבוי טובה גדול למעלה מהרגילות המצויה, מגיע גם הוא ממידת הדין, שהרי בלא דין ומשפט לא היה אפשר להשפיע רוב טוב כל כך גדול. [ועיין עוד בעיונים]. 32. מצפון זהב יאתה. הזהב עיקרו בא מהצד הצפוני של העולם, וצד צפון

מעלות התורה

עיונים

יֵאָתֶהּ, וְכָתִיב (יְרֵמְיָה א, יד): ³³מִצְפּוֹן תִּפְתָּח הָרָעָה, ³⁴מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירֵאִיךָ' (תהלים לא, כ).

וְיִהְיֶה פְּרוּשׁ 'וּבְכָל מְאֹדָךְ, פְּרוּשׁ, ³⁵בְּכָל הַמְּאֹדוֹת הַגָּל, הֵן לְטוֹב שֶׁנִּקְרָא 'מְאֹד', וְהֵן לְרָעָה שֶׁנִּקְרָא גַם בֵּין 'מְאֹד', ⁽²⁾עַל כָּל־

מ'צפון זהב יאתה', שכל העושר האמיתי הוא מה שהאדם מרויח בטרחה ויגיעו, שבזה הוא מרויח והולך ומוסיף בכל יום, מה שאין כן מי שניתן לו עושר רב בירושה, או מציאה מצא, אין זה בגדר עושר, כי יכול לכלותם בזמן מועט, מאחר שיש לו קצבה. עכ"ל. [כלומר, כל זה הוא משל שהשכר

שהאדם מקבל על יגיעתו וטרחתו להפוך הרע לטוב, שהוא קיבול שכר מהצד הצפוני, גדול יותר מהטוב שמקבל מצד מידת החסד].

ג. עַל כּוֹלֵם הוּי מוֹדֵה לּוֹ בְּמֹאד מְאֹד. במסכת ברכות (נד, א) אמרו: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". מצינו כמה דרכים בדברי המפרשים בטעם הדבר שיש לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. ה'ערוך' (ערוך טב - א) כתב שיש לו לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, כי הרעות שהקב"ה מביא על האדם הן לטובתו, לפי שהן כפרה על עוונותיו, כאדם שמצער עצמו בהקזת דם שהיא לרפואתו, והוא שמח ומודה על צער זה.

ביאורים

רומז לגבורה, שהרי הוא הצד השמאלי (כשפניו של העומד הוא כלפי המזרח), ושמאל רומז לגבורה. **33. מִצְפּוֹן תִּפְתָּח הָרָעָה.** מצד צפון באה הרעה שהוא סטרא דשמאלא, ואם כן מצינו שמסטרא דשמאלא בא גם הזהב הטוב (רמ"ג). **34. מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירֵאִיךָ.** מפרש 'צפנת' מלשון צד צפון, שמשם נמשך הטוב (רמ"ג). וכבר נתבאר שצד צפון רומז למידת הדין, הרי שרוב טובה (רב טובך) בא ממידת הדין. **35. בְּכָל הַמְּאֹדוֹת הַגָּל.** דהיינו בכל 'מאודים' שתוכל לדרוש.

מעלות התורה

עיונים

וכן כתבו תלמידי רבינו יונה (ברכות שם ד"ה חייב) שיש לו לברך על הרעה בשמחה, ולקבל מוסר הבורא בסבר פנים יפות, ולחשוב שהכל כפרת עוונותיו. ובמשנה ברורה (סי' רכב סק"ד) כתב שיברך בשמחה כי באמת כל היסורים שבאים לאדם, בין בגוף ובין בממון, הכל הוא כפרה על העוונות, כדי שלא יצטרך להתייגר לעתיד לבוא, ששם העונש הוא הרבה יותר גדול, עיי"ש שכן מבואר במדרש.

הרמב"ם בפירוש המשניות (מ"ה) כתב שכוונת המשנה היא שיש לו לקבל את הרעה בשמחה ובלב טוב ולכבוש כעסו ולהיטיב נפשו כשיברך דיין האמת, כמו שהוא עושה כשמברך הטוב והמטיב. וכמו שאמרו חכמים (ברכות ס, ב) 'כל דעביד רחמנא לטב עביד'. [וראה לשון ה'מסילת ישרים' (פ"ט): 'כי אפילו הצער ההוא והדחק הנראה בעיניו רעה, איננו באמת אלא טובה אמיתית, וכמשל הרופא החותך את הבשר או את האבר שנפסד כדי שיבריא שאר הגוף ולא ימות, שאף על פי שהמעשה אכזרי לכאורה, אינו אלא רחמנות באמת להטיבו באחריתו, ולא יסיר החולה אהבתו מהרופא בעבור זה המעשה, אלא אדרבא יוסיף לאהבה אותו. כן הדבר הזה, כשיחשוב האדם שכל מה שהקב"ה עושה עמו לטובתו הוא עושה, בין שיהיה בגופו, בין שיהיה בממונו, ואף על פי שהוא אינו רואה ואינו מבין איך זה הוא טובתו, ודאי טובתו הוא, הנה לא תחלש אהבתו מפני כל דחק או כל צער, אלא אדרבא תגבר ונוספה בו תמיד']. וכתב הרמב"ם שזה דבר שמוכן מאליו לבעל השכל, שיש דברים רבים שנוראים בתחלתם טובים, ובאחריתם יהיה בהם רעה רבה, ולכן אין ראוי למשכיל להיות נבהל כשתבוא עליו רעה גדולה, מפני שאינו יודע מה יהיה בסופה.

הטור (או"ח סי' רכב) כתב ש'חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא טובתם ושמחתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגור עליו השם. נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד השם שהיא שמחה לו'. וכן כתב השלחן ערוך (שם ס"א).

וכתב הב"ח (שם ס"ב) שהטור דקדק בלשונו שיברך 'בדעת שלמה ובנפש חפצה כדרך שמברך בשמחה' וכו', מפני שאי אפשר לאדם שיהיה שמח ברעה, ולכן כתב הטור שהכוונה היא שכשם שעל הטובה מברך בדעת שלמה ובנפש חפצה, כך על הרעה יברך בדעת שלמה ובנפש חפצה. והוסיף הטור עוד וביאר שבקבלת הרעה הוא עובד את השם, ודבר זה שמחה הוא לו.

מעלות התורה

עיונים

³⁶הוּי מוֹדָה לוֹ בְּמֵאֹד מֵאֹד. ³⁷כִּי גַם
זֶה נִקְרָא 'מֵאֹד', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם צו,
ד): 'נִדּוּל ה' ³⁸וּמִחֻלָּל מֵאֹד'.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (שם קט, ד): ³⁹אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקְדֵיךָ לְשֹׁמֵר מֵאֹד',
⁴⁰פִּירוּשׁ, ⁴¹בְּכָל מָה שִׁיבֵא עֲלֶיךָ, כִּי

[ומצינו כי בזכות קבלת הנהגת הבורא באמונה תמימה ינצל האדם מכל רע. וכמו שביאר בספר 'תורת אבות' (תורה ותפילה מא) בהא דאיתא בגמרא (שבת קט, ב) 'כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו', כי 'כוחו' מרמז לאותם כ"ח עיתים שנאמרו בספר קהלת (פרק ג'), מהם י"ד עיתים לטובה ומהם י"ד לרעה, וזה העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל עת ועת, ועל כל מה שעובר עליו מקבל את הנהגת הבורא ומברכו, זוכה הוא שיקרעו לו את גזר דינו לטובה].

ביאורים

36. הוּי מוֹדָה לוֹ בְּמֵאֹד מֵאֹד. גם על כל עניינים רעים הנ"ל, שכשם שמודה על ריבוי טובה גם צריך להודות לה' על ריבוי רעה ח"ו. [וכעין זה הובא בשם רבינו בספר 'אמרי נועם' (ברכות נד, א): 'בכל מאודך' - בכל מדה ומדה שהוא מוודד לך, הוּי מוֹדָה לוֹ. ואמר ר' אברהם, אחיו של אדמו"ר לפרש, על פי מה שאמרו במדרש (עין ב"ר ט, ט): 'טוב' - זה גן עדן, 'מאד' - זה גהינום, 'טוב' - זה יצר הטוב, 'מאד' - זה יצר הרע, ועוד כמה דרשות דרשו על תיבת 'מאד' שמורה על עניינים רעים (עי"ש במדרש דרשות הרבה), וזהו שאמר: 'בכל מאודך', היינו מאודים רבים, רצה לומר, כל מאודים שתוכל לדרוש, הוּי מוֹדָה לוֹ על כולם, עכ"ד (רמ"ג)]. 37. כִּי גַם זֶה. גם ההודאה וההליל. 38. וּמִחֻלָּל מֵאֹד. הרי שלשון 'מאוד' נאמרה גם על ההליל וההודאה, ולכן דרשו חז"ל 'בכל מאודך' - הוּי מוֹדָה לוֹ, כנ"ל. 39. אַתָּה צִוִּיתָה פִּקְדֵיךָ לְשֹׁמֵר מֵאֹד. הפשט הפשוט הוא שאתה ה' הורית כי את מצוותיך יש לקיים היטב. אמנם רבינו מבאר לדרכו על דרך הדרש. 40. פִּירוּשׁ. של 'לשמור מאוד'. 41. בְּכָל מָה שִׁיבֵא עֲלֶיךָ,

מעלות התורה

צִוִּיתָ לְשֹׁמֵר פִּקְדֵיךָ. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (שם פסוק ח): ⁴²אַתָּה
חִקִּיךָ אֲשֶׁמֹר אֶל תַּעֲזֹבֵנִי עַד מֵאֹד'.

ביאורים

כִּי צִוִּיתָ לְשֹׁמֵר פִּקְדֵיךָ. בכל מצב שיבוא עליך בין בריבוי טובה, בין בריבוי רעה, הנרמזים במילה 'מאוד', הנך מַצִּיחַ לְשֹׁמֵר את פיקודי ה'. 42. אַתָּה חִקִּיךָ אֲשֶׁמֹר אֶל תַּעֲזֹבֵנִי עַד מֵאֹד. לדברי רבינו 'עד מאוד' - דבק עם 'אשמור' (וראה רד"ק), וכך מתפרש: שבכל מאוד ומאוד שיעבור עלי, הן לטוב והן לרע, אשמור את חוקיך.

עיונים

א. שצריך האדם

¹הַכֶּלֶל הַיְחִידָא מִכָּל הַנֶּ"ל, ^(א)שְׁעָרֵיךְ הָאָדָם לְעֵסֶק בַּתּוֹרָה, הֵן בְּשִׁלּוֹתוֹ, הֵן בְּצִיעָרוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה יָבֵא לְמִנוּחָה אִמְתִּיתָ, כִּי עַל יְדֵי חֲתוּרָה הוּא נִדְבֵק בַּהֶקֶץ² הַיְחִידָא שֶׁנִּדְבֵק בַּהֶקֶץ² הַיְחִידָא מִמִּילָא זָכָא לְכָל הַנֶּ"ל.

רבי חנינא בן דוסא, אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנום אלא תורה בלבד וכו', שיש בה כח להציל אותו מיום הדין, ואפילו נתחייב בדבר עבירה יכולה להציל אותו מיום הדין' וכו'. ובזוהר הק' (פרשת וישב, הובא שם) כתב: שהתורה "מגנת עליו שלא יתקרבו אליו בעלי דין".

ואף עוון החמור ביותר כחילול השם מתכפרת על ידי עסק התורה, וכדברי רבינו יונה (שע"ת ד, טז), וז"ל: "עוון תמצא לו כפרה [לעוון חילול השם] בהגיגו תמיד בתורה וביגיעתו בה, כאשר אמרו רבותינו ז"ל (ו"ה יח, א): 'אם יתכפר עוון בית אלי בזבז ובמנחה' (ש"א ג, ד), בזבז ומנחה הוא מתכפר, אבל מתכפר בדברי תורה, ואף על פי שהיה עוון בית עליו כחילול השם צדקים וכו', כ"י התורה ופואה לכל מכה חלה מאד, ולכן כתוב 'מראש לשון עץ חיים'". עכ"ל.

ביאורים

1. **הכלל היוצא מכלל ה"ל**. מתחילת אות מא, וכמו שפתח שם רבינו: "אין שום אמתלא לפטור את עצמו מן התורה... בין עני שהוא טרוד בפרנסתו ממחמת עניו, או עשיר שטרוד ברוב קנייניו... אף על פי כן, אינו טענה לפטור את עצמו מן התורה". וביאר ופירט רבינו מצבים שונים שבהם צריך לעסוק בהם בתורה. 2. **בא לכלל ה"ל**. למנוחה אמיתית הן בעולם הזה הן בעולם הבא, וכפי שיבאר רבינו להלן.

מעלות התורה

עיונים

כתיב "יערוך כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב. כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוהינו" (דברים לב, ג-ד). ואמרו חז"ל (מדרש תנאים, שם): "מה שעירים באים על חטאים וממפרין - כך תורה ממפרת על כל חטאים". פנינה נפלאה ואמרה בשם רבי אהרן מבעלזא: ידוע שיש ארבעה חילוקי כפרה, והחמור מכולם הוא חילול הים, שאין לו כפרה מחיים. ואולם, מבואר ברמבם (שו"ת דוקא כאשר אין בית המקדש קיים, אבל בזמן בית המקדש, כשהו שעירי המשתלח גם על עוון חילול המל).

זו כוונת המדרש, לחדש שדברי תורה מכפרים כשעירים, והיינו: כמו השעיר המשתלח שכפר גם על חילול השם. והפסוק עצמו נותן טעם בדבר: 'כי שם ה' אקרא', שהרי כל התורה הם שמותיו של הקב"ה כידוע, וממילא על ידי לימוד התורה 'הבו גודל לאלוהינו', ונמצא שעל ידי לימוד התורה עושים קידוש השם, ומבואר ב'שערי תשובה' לרבינו יונה (שם ד', אות ה') שקידוש השם מפר על חילול השם!

עוד מצינו בח"ל שעל ידי לימוד התורה זוכה האדם לתשובה מאהבה, דהנה כתיב "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע יד, ב-ג). ובספר 'בד קודש' (הפסרת שבת שובה) הקשה, וז"ל: צריך ביאור כפל הלשון ענין התשובה, "שובה ישראל" "שובו אל ה'". ובמדרש רבה (שמות פר' ל"ח פ' ד') איתא וז"ל: 'קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וכו', ואין 'דברים' אלא דברי תורה, שנאמר (דברים א, א) 'אלה הדברים אשר דבר משה' וגו', עיי"ש. הרי שפירש דקאי על דברי תורה. אולם צריך ביאור, מה שייך זה להלכות תשובה?

והנראה בזה, והנה יש עוד להעיר דברישא דקרא כתיב "שובה ישראל עד ה' אלקין", ובסיפא כתוב "ושובו אל השם", ויש לבאר ענין שינוי הלשון בזה. ונראה דבשני מדרגות של תשובה מיירי, הנה "שובה ישראל עד ה' אלקין" הוא דרגה קטנה יותר, והיא תשובה במיראה, והוא רק בבחינת "עד", ומבואר כן להדיא בימוזא (פו, א) "אמר ריש לקיש, גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגות, שנאמר 'שובה ישראל עד ה' אלקין כי כשלת בעונך', הא 'עון' מזיד הוא, וקא קרי לה 'מכשול' (והיינו שהעון שהוא מזיד, נהפך למכשול - שווג). ופרכי: איני והאמר ריש לקיש דנעשות לו זכויות, לא קפא לה מאהבה הא מיראה, עיי"ש. הרי דפסוק זה מיירי בתשובה במיראה. ואמנם כלשון זה כתוב בפרשת

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

³ **כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (ילקו"ש ואתחנן**

תתכר): ⁴ **שְׁנֵנוּ רַבּוּתֵינוּ,**

⁵ **מִצִּילִין תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְתִיק**

הַתִּפְּלִין עִם הַתִּפְּלִין (שבת פט"ז מ"א),

הוֹאִיל ⁶ שֶׁזֶכֶה לְדַבֵּק בַּסֵּפֶר. וְאָמַר

הַקְּתוּב (משלי יג, כ): ⁷ הוֹלֵךְ אֶת

ואתחנן (דברים ד, ל)
"בצר לך ומצאוך כל
הדברים האלה ושבת
עד ה' אלקיך", הרי
שתשובה מתוך צרה
עניינה בלשון "עד",
והיא תשובה מיראה.
אולם "שובו אל השם"
הוא דרגה יותר גדולה,
וזהו לשון "אל" שהוא
לשון דביקות גמורה, והיא תשובה מאהבה. ועל זה הוא דנאמר דלא יתכן
תשובה מאהבה אלא על ידי דברי תורה. וכן הוא מבואר להדיא בספר המצוות
להרמב"ם (מצוה ג) במצות 'ואהבת את ה' אלקיך' (דברים ו, ה), שדרך קיומה
הוא על ידי 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך' (שם פסוק ו),
והוא על ידי לימוד התורה וההנאה בהשגתה, ועל ידי זה תבוא האהבה, והוא
מדברי הספרי בפרשת ואתחנן שם (פי' ל"ג), הרי דאהבת ה' היא רק על ידי
לימוד התורה, וכמו כן לא יתכן תשובה מאהבה אלא על ידי 'קחו עמכם דברים'
ואין 'דברים' אלא דברי תורה. עכ"ד.

ביאורים

3. **כדאיתא במדרש.** שהנדבק או הנמצא עם משהו אחר, נעשה כמותו,
[וכל שכן ישראל הנדבקים בהקב"ה על ידי התורה]. 4. **שְׁנֵנוּ רַבּוּתֵינוּ.** לגבי
דיני הצלת כתבי הקודש מן הדליקה בשבת. 5. **מִצִּילִין תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר**
ותיק התפילין עם התפילין. כשמציילים בשבת ספר תורה או תפילין [והוא
הדין שאר כתבי הקודש (שו"ע או"ח שלד, טו)] מפני הדליקה, מותר להציל
גם את התיקים שבתוכם הם נמצאים, הואיל וטלטולם נעשה כאחד (מאירי).
6. **שזכה לדבק בספר.** שזכה התיק להידבק בספר (או בתפילין). [במדרש
(בראשית רבה ע, יא) דרשו על הפסוק 'חֲנֶה מִלֶּאךָ ה' סביב ליראיו ויחלצם'
(תהלים לד, ח), חנה מלאך ה', לסובבין ליראיו. שהסובבין ליראי ה' לא יאונה
להם כל רע. ובירושלמי (שבת פט"ז ה"ב) למד מכאן שמצילין תיק הספר עם
הספר מן הדליקה בשבת]. 7. **הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יִחְכֵּם וְרוּעָה כְּסִילִים יְרוּעָה.**

ב. **מי שנדבק בצדיק**
זוכה להיות כמוהו.
בפרקי דרבי אליעזר
(פרק כ"ה) דורש את
הפסוק "הולך את
חכמים יחכם", וז"ל:
וכן הוא אומר:
את חכמים יחכם"
(משלי יג, כ), למה
הוא דומה, למי שנכנס
לבית המרקחים, אף
על פי שלא לקח ולא
נתן כלום מכל מקום
ריח טוב לקח ומוציא
עמו, כך כל מי שהוא

חֲכָמִים יִחְכֵּם וְרוּעָה כְּסִילִים יְרוּעָה,

^(ב) **מִי שֶׁנִּדְבַּק בַּצַּדִּיק, זֹכֶה לְהִיּוֹת**

כְּמוֹהוּ. אֵתָה מוֹצֵא בְלוֹט, עַל יְדֵי

⁸ **שְׂחִיָּה נִדְבַק בְּאַבְרָהָם, נִתְעַשֵּׂר**

כְּמוֹהוּ. ⁹ בְּאַבְרָהָם בְּתִיב (בראשית יג,

כ): ¹⁰ וְאַבְרָם כְּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֶה בְּכֶסֶף

וּבְזָהָב, בְּלוֹט בְּתִיב (שם פסוק ח):

¹¹ **וְגַם לְלוֹט הִהְלֵךְ אֶת אַבְרָם הָיָה**

צָאן וּבָקֵר וְאַהֲלִים, ¹² הָיוּ: 'הוֹלֵךְ אֶת

הולך עם הצדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים. "ורועה כסילים ירועה"
(שם) למה הוא דומה, לאדם שהוא נכנס לבית הבורסקי, אף על פי שלא נתן
ולא לקח כלום מכל מקום ריח רע לקח והוציא עמו, כך מי שהוא הולך עם
הרשעים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הרעים, שנאמר "ורועה כסילים ירועה".
עכ"ד. [בספר "מנוחה וקדושה" (תלמיד רבי חיים מוולוז'ין, עמוד 92) כתב:
"שמענו סיפור מעשה מהגר"א שמי שהיה סמוך לו, קנה יראת ה' בנפשו".]
ומצינו עוד שעמידה בקרבת צדיק מצילה מרדת שחת. דהנה כשעם ישראל

ביאורים

ההולך עם החכמים - יתחכם מהם, והמתרועע עם הטיפשים - ישבר איתם.
8. **שְׂחִיָּה נִדְבַק בְּאַבְרָהָם.** בשעה שאברהם הלך לארץ ישראל הוא הולך אִתּוֹ
גם את לוט בן אחיו. 9. **בְּאַבְרָהָם בְּתִיב.** בשעה שיצא מארץ מצרים והלך
לארץ ישראל. 10. **וְאַבְרָם כְּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב.** ואברהם היה עמוס
בכמויות גדולות של עדרי בהמות בכסף ובזהב. 11. **וְגַם לְלוֹט הִהְלֵךְ אֶת אַבְרָם**
היה צאן ובקר ואהלים. וגם לוט שנלווה לאברהם במסעותיו היו עדרי צאן
ובקר ואהלי רועים ומקנה. 12. **הָיוּ.** זהו שאמר הכתוב.

מעלות התורה

עיונים

חטאו בעגל, נאמר "ויעמד משה בשער המחנה, ויאמר מי לה' אלי, ויאספו אליו כל בני לוי". (שמות לב, כו), וברש"י שם: מכאן שכל בני השבט כשר, (והוא מגמרא יומא סו, ב). וב'דעת זקנים' (שם) כתב בטעם שכל שבט לוי כשר היה ולא נפקד ממנו איש: "לפי שהיו שבט לוי קרובים למשה, לפיכך לא נתרצה אחד מהם להמיר מנהיג במקומו".

עוד מצינו גודל ההשפעה לטובה למי שגדל בחיקו של צדיק. דהנה רש"י בפרשת ויצא (בראשית כט, יא) כתב על אליפז בן עשו שרדף בציוויו של אביו אחרי יעקב כדי להרגו, ואולם לפי שגדל אליפז בחיקו (-בביתו ובמשפחתו) של יצחק (הועיל לו הדבר שלא מלאו לבו להרוג את יעקב, ולכן) משך ידו (-נמנע מלעשות מעשה ולא הרגו). רואים מכאן עד כמה גדול הוא ההשפעה לאדם הנמצא בחיקו של צדיק, שהרי אפילו אליפז (בנו של עשו, ואביו של עמלק) לפי שגדל בחיקו של יצחק השפיע עליו קדושתו של יצחק שלא היה מסוגל אליפז לקיים את ציוויו של אביו שציווהו להרוג את יעקב, כל כך גדול הוא ההשפעה לאדם הנמצא בחיקו של צדיק! ("והגדת").

על הכתוב: "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כג, ח), כתב רבי חיים זייע'ק זצ"ל, וז"ל: יש לבאר, כיון שישראל עם קדושים גרו בארצם, וודאי השפיעו על המצרים מן המדות הטובות שהצטיינו בהם על אף השיעבוד והניסיונות הקשים, האמונה והבטחון, החסד והצניעות, ואי אפשר שלא נדבק במצרים משהו מן המדות הללו אף שלא מדעתם, לכן "לא תתעב מצרי", ולא זו בלבד אלא "דור שלישי יבא להם בקהל ה'" שבוודאי יזכו להתחבר ולהסתופף בעם ה', מכח השפעת ישראל אשר היו גרים בארצם.

והוסיף, שביותר מכך מצאנו גם על פרעה עצמו דברים המעידים על ההשפעה שקיבל ממשה רבינו שנתגדל אצלו בביתו, כמוגם רישומים טובים כלפי עם ישראל שנשארו בו בהשפעתו של יוסף שהיה משנה לו. מובא במדרש רבה (שמות א, ח) "שאמרו המצרים לפרעה בא ונזדווג (-נתחבר ונתקשר, להרע) לאומה זו, אמר להם: שוטים אתם, עד עכשיו משלהם אנו אוכלים (עוד מימי יוסף) והיאך נזדווג להם, אילו לא יוסף לא היינו חיים [שהרי הוא אשר הצילנו בחכמתו מן הרעב, עד שכל המצריים אמרו לו "החייטנו" (בראשית מז, כה)], כיון שלא שמע להם הורידוהו מכסאו (והיה מודח ממלכותו) שלשה חדשים". וכן מה שאמר "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים", על אף רשעותו ואכזריותו, ועוד שהכביד ה' את

עיונים

מעלות התורה

חֲכָמִים יִחְבֹּם¹³. וְכִשְׁעָה שֶׁנִּדְבַּק בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם, כְּתִיב (שם פסוק י):
¹⁴וַיֵּשֶׁא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת כָּל כְּבֹד הָהָרִים,¹⁵ וַיִּנְלֹכַד עִמָּהֶם,¹⁶ הָיוּ:
'וְרָעָה כְּסִילִים יִרְוַע'. דָּבָר אַחֵר:

לבו, עם כל זה היה בו רגעים של הרהורי כניעה, ואין זה אלא בזכות שגידל את משה בביתו והושפע מהאוויר של גן עדן שהיה נודף מסביבתו של משה. ובאמת אמרו חכמינו ז"ל (מכילתא דרשב"י

יב, לב) שבשכר שאמר פרעה 'ה' הצדיק' לכן - "לא תתעב מצרי", וכנראה אמירה זו השפיעה גם כן על עמו. עכ"ד.

ג. וכשעה שנדבק באנשי סדום. הנה גבי לוט נאמר: "ויסע לוט מקדם" (בראשית יג, יא). וכתב רש"י מחז"ל (ב"ר מא, ז): "הסיע עצמו מקדמונו של עולם (-מהקב"ה שקדם לעולם, שבהפרדו מאברהם) אמר: 'אי אפשר לי, אין רצוני' לא באברם ולא באלקיו" עכ"ל. והנה יש להבין, התייחס מה שאמר "לא באלקיו" כי לוט חזר לעצמו את כל כבוד הירדן ורצה לחזור לסורו, אבל מדוע אמר "לא באברם", הרי לאברם עדיין לא היו בנים, והוא היה היורש היחיד לכל הרכוש של אברהם אבינו ע"ה, והיה לו לומר "אפשי באברם ואי אפשר באלקיו"? אלא - ביארו המפרשים - שאי אפשר להפריד בין הדברים: מי שהולך עם אברהם, בעל כרחו נשפע ממנו ומקדושתו, שהולך גם אחרי אלקיו - ולא יתכן לומר אי אפשר באלקיו. ולוט שרצה להסיע עצמו מקדמונו של

ביאורים

13. וכשעה שנדבק באנשי סדום. לאחר שפרץ ויכוח בין הרועים של עדרי אברהם ובין הרועים של עדרי לוט, נאלץ לוט (על פי בקשתו של אברהם) להיפרד ממנו, ואז הלך אל אנשי סדום ונדבק עמהם. **14. וישא לוט את עיניו וירא את כל כבוד הירדן.** לוט השקיף והתבונן וראה את כל הבקעה הסמוכה לירדן שהיתה כולה מְשֻׁקֶּית, אז בחר לו למרעה עדריו את כל הבקעה שלגדות הירדן ועקר את אוהליו לכיוון מזרח. **15. ונלכד עמהם.** שכל רכושו ובנותיו וחתניו נאבדו במהפכת סדום. **16. הוי ורעה כסילים ירוע.** זהו שאמר הכתוב, והמתרועע עם הטיפשים - ישבר איתם, שהרי לוט נדבק באנשי סדום ועל

מעלות התורה

'הולך את חכמים יחכם' - זה יהושע, ¹⁷שנדבק במשה, כמו שכתוב (דברים לז, ט): ¹⁸'ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו, וכתב (יהושע א, ה): ¹⁹באשר הייתי עם משה אחיה עמו'.

ומה ²⁰המדבק עצמו לכשר ודם זוכה להיות כמותו, ישראל ²¹שדבקים בחיי העולם, על אחת כמה וכמה ²²שיהיו קיימים לעולם. מנין, ²³ממה שקרינן בענין (דברים ו, ד): 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים בלכם חיים'. ²⁴מה כתיב למעלה (שם פסוק ג): 'כי כל האיש היום' ²⁵אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבה'.

ביאורים

כן נאבד רכושו, ובנותיו וחתניו עמהם. ¹⁷ שנדבק במשה. הוא היה מ'שירת משה' (יהושע א, א) - תלמידו המובהק של משה. ¹⁸ ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו. יהושע בן נון הושפע בהשראת חכמה ונבואה במדה גדושה, מחמת שמשה האציל עליו מרוח נבואתו בסמיכת שתי ידיו עליו. ¹⁹ כאשר הייתי עם משה אחיה עמך. כפי שהייתי בעזרתו של משה כן אעזור לך. ²⁰ המדבק עצמו לכשר ודם. כמו לוט שנדבק באברהם, ויהושע במשה. ²¹ שדבקים בחיי העולמים. שדבקים בהקב"ה על ידי לימוד התורה. ²² שיהיו קיימים לעולם. שהם חיים וקיימים לעולם הבא. ²³ ממה שקרינן בענין. ממה שנכתב בפסוק 'ואתם הדבקים בה' וגו' - שהדבק בה' זוכה לחיים, ומאידיך נאמר שם קודם לכן: 'כי כל האיש' וגו' - שהעובד עבודה זרה נשמד מן העולם. ²⁴ מה כתיב למעלה. גבי עובד עבודה זרה. ²⁵ אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה'. במדבר (כה, א-ט) מסופר שכשהיו בני ישראל

עינים

מעלות התורה

ומה הנדבק בעבודה זרה כן, וחרוץ הוא כמותה ונשמד עמה, ^(ה)מי שנדבק בחי העולם, ²⁶על אחת כמה וכמה. ²⁷הוי: 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים בלכם חיים'.

עולם בעל כרחו היה צריך להסיע עצמו גם מאברהם אבינו, כי כל זמן ששהה במחיצתו לא היה יכול לחטוא. ד. מי שנדבק בחי העולם על אחת כמה וכמה. כיצד נדבקים בחיי העולמים? ביאר

ה'אור תורה' (אות קמ), שהדבקות בו יתברך, הוא הדבקות בתורה, שאורייתא וקודשא בריך הוא - חד הוא (זוהר ח"ג ע, א), שהוא יתברך דבוק בנבראיו מצד פעולותיו והשפיעו חיים לכולם, וכל זה על ידי אותיות של התורה [שהעולם נברא באותיות התורה, והם מקור חיי הנבראים]. וכיון שישראל עוסקים בתורה, הרי ממש דבוקים בחיי העולמים, ועל ידי זה נשארים קיימים לנצח, כי כן התורה, היא עקרה להעביר הנהגת הזמן לנצחיות, בתחיית המתים לעתיד, וזהו שנאמר (דברים ד, ד): 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום'. ושם באות יא, הרחיב בענין זה שהדבקות בה' ואהבתו היא רק על ידי עסק התורה. וז"ל: ובאמת עיקר הדבקות בו יתברך, אינו כמו שחשבו רבים שהוא רק דבקות המחשבה בו בלי עסק התורה, כאשר עלה על דעתם, שבעונותינו מורידים כתר תורה עד עפר יגיע, באמרם ויבין אפשר לאדם להיות דבוק בו בעת עסקו בדיני ממנות שבין אדם לחבירו ובדיני מיגו וכל עניני המאות שבמשא ומתן, וטח מראות עיניהם [ראה נפש החיים שער ד פרק א-ב], והוא מדרך היצר הרע בעונותינו הרבים, אשר כל מגמתו להסיר מעסק התורה, כי הוא דבר היותר רע לו ליצר הרע וכל הסטרא אחרא, ומבטלו יותר מכל המצוות שבתורה. ובאמת עיקר הדבקות בו יתברך, הוא בעסק התורה, הוא שמותיו של הקב"ה (זוהר ח"ב קכד, א), ואורייתא וקודשא בריך הוא - חד הוא (זוהר ח"ג ע, א).

ביאורים

בשיטתם זנו עם בנות מואב והתחברו לעבוד את העבודה זרה הנקרא פעור, ומי שהתחבר לעבודה זרה, השמידו ה'. ²⁶ על אחת כמה וכמה. שיהיה חי וקיים לעולם הבא, כי מדה טובה מרובה ממדת פורענות. ²⁷ הוי. זהו שאמר הכתוב:

מעלות התורה

עיונים

ובזה הוא מגיע לאהבת ה', בהשיגו וטועמו במתק צוף דבש אמריו הטהורות, אשר היא משמחת לב ומאירה את העינים. ועל זה אמר הכתוב (דברים יא, כב; ל, כ): 'לאהבה את ה' וכו' ולדבקה בו, ואמרו (סוטה יד, א): 'הדבק במדותיו' וכו', [והיינו על ידי עסק התורה], שעל ידי התורה משיג מדותיו יתברך ופרטי עניני הנהגתו בנבראים, וכל המדות שלו יתברך הם שמותיו הקדושים, כי כל שם הוא לפי הפעולה וההשגחה המושג לנו מאתו יתברך, וכל התורה שמותיו של הקב"ה הכל מדותיו יתברך, שבתורה הודיע את דרכיו כמו שאמר הכתוב (תהלים קג, ז): 'יודיע דרכיו למשה, לבני ישראל עלילותיו'. והיאך ידע מדותיו להתדבק בהם, אם לא יעסוק בתורה יומם ולילה, אשר היא מבארת בפרטות כל המצוות כללותיהם ופרטותיהם, שמדותיו יתברך אשר הם רוחניים למעלה למעלה, הם נתגשמו ונתלבשו בפרטי המצוות בעולם הזה על פי התורה. [ונכמו שהארץ רבינו בתחילת הספר שכן הוא בכל מצוות התורה, וכן שכל עניני ההנהגה של האדם נלמדת מהתורה הקדושה כולה].

ועל זה אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה ג, ד): התורה מהיכן נבראת, מאור לבושו יתברך, כמו שכתוב (תהלים קד, ב): 'עוטה אור כשלמה'. וכוונתם בזה, כי הוא יתברך אינו מושג לשום נברא מצד עצמו, כמו שכתוב (שם יח, יב): 'שת חושך סתרו' וכו', והוא יתברך ברחמיו מושג לנו מצד פעולותיו ומדותיו והשתתפו לנבראיו, והוא האור שהאיר לנו, והוא התורה שעל ידה אנו משיגים פעולותיו יתברך ורצונו, כי השגחתו מושג על ידי העולמות, ורצונו על ידי התורה. והוא מעטה לבושו יתברך שהוא בחינת מדותיו, כמו שאמרו (זבחים לה, א): 'מדו - כמדתו. ועל זה אמרו (ר"ה יז, ב): מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור וקרא לפניו שלש עשרה מדות וכו'. ולכן התורה נקראת 'אור', והוא עצם מעטה לבושו, כמו שכתבנו.

ואדברא, מי שאינו עוסק בתורה הוא מתרחק מאור פניו יתברך, כמו שאמרו רז"ל (אבות פ"ו מ"ב): בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב, ומכרות ואומרת: אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא 'נוזף' וכו'. וידוע כי ענין 'נוזפה' הוא ההתרחקות ממי שגער עליו בנוזפה, כמו שכתב הרא"ש בפרק ואלו מגלחין (ס"ז) בעובדא דרבי חייה עם רבינו הקדוש (מו"ק טז, ב), וכמו שכתוב בזהר הקדוש (ח"ג נב, ב) דמכריזין עליו: 'וי ליה וכו' דין הוא נזופא דמלכא' וכו'. ולכן אהב"ה גימטריא: אח"ד, וגימטריא כלל שלש

עיונים

מעלות התורה

אתה מוצא בַּחֲנֻנִיה מִיִּשְׂאֵל
וְעִזְרִיה כְּשִׁינְאָו מִכְּבִּשָּׁן
הָאֵשׁ, כְּתִיב (דניאל ג, כז):²⁸ **וְאֶסְרָפְלִיהוּן**
לֹא שָׁנָו וְרִיחַ נֹר לֹא עֲדַת בְּהוּן,
אָמַר הַקֶּב"ה: הוֹאִיל³¹ **שֶׁנִּדְבְּקוּ**
הַבְּגָדִים לַצַּדִּיקִים, יִנְצְלוּ בְּגָדִים
כְּמוֹתָן. וְכֵן כְּתִיב (בראשית כט, יז):
'וְרַחֵל הִיְתָה יֹפֶת תֹּאֵר', וְכְתִיב (שם
פסוק ט):³² **וְרַחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן,**
וְכֵן צְפוּרָה, וְהָאִיף לֹא אָנְסוּהָ³³
הָרוּעִים, אֶלָּא שְׁגִלּוּי לִפְנֵי (ה') שְׁהֵם

חכמים. צריך להבין מאי זה קושיא הלא ענין הדבקות הוא האהבה נפלאה כי תדבק נפשו, ולמה דבר זה מן הנמנע בנשמת רוח חיים חלק אלוה ממעל.

ביאורים

28. **בחנניה מישראל ועזריה.** בשעה שהענישים נבוכדנצר בזריתם לכבשן האש הבווער על סירובם להשתחוות לפסל, נאמר אודותם בפסוק (דניאל ג, כח): 'כפתו בסרבליהן', כלומר, קשרו אותם כשהם לבושים בבגדיהם, ונכנסו לכבשן האש. 29. **כשינאו מכבשן האש.** כשהם חיים, שהאש לא שלטה בהם כלל. 30. **וסרבליהן לא שנו וריח נור לא עדת בהון.** פירוש: ובגדיהם לא נשתנו מן האש, ואף ריח של אש לא עבר (היה) בהם. 31. **שנדבקו הבגדים לצדיקים.** הואיל ובגדיהם נדבקו עם הצדיקים. 32. **ורחל באה עם הצאן.** 'אשר לאביה'. שהלכה לבדה עם הצאן, ואף על פי כן לא עשה לה אחד שום רעה (ראה ילקוט"ש ויצא רמז קא), אלא שהיה הקב"ה משמרן. 33. **וכן צפורה.** בת יתרו, שהיתה

מעלות התורה

עיונים

עֲתִידִים לְהַתְּדַבֵּק בְּצִדִּיקִים, ³⁴ כְּנֻזֹת
לְכֵן בִּיעֲקֵב, וְצִפּוּרָה בְּמִשָּׁה רַבְּנִי
עָלָיו הַשָּׁלוֹם, ³⁵ וְהָיָה מִשְׁמָרָם. ³⁶ הָיוּ
(תהלים לד, ח): ³⁷ חֲנָה מִלֵּאדָה ה' סָבִיב

והרי פירושם הוא יותר
מזה, שאמרו הדבק
בתלמידי חכמים ובה
מקיים 'ובו תדבקון',
ואלמלא מקרא כתוב
אי אפשר לאמרו לומר
שהדבק בתלמיד

חכמים הוא נקרא דבק בה' עצמו יתברך.

ותו וכי מצות עשה זו לא יהיה אלא בתלמידים או בשאר אנשים ולא בחכמים
עצמם ואל מי ידבקו כיון שהם מלמדים אחרים, וכי משה רבינו ע"ה לא היה
מִצְוָה על 'ובו תדבקון'?

ויראה הענין הוא, כי התורה ניתנה לכל ישראל וכולם מצווים על מצות 'ובו
תדבקון' כאמור (דברים ד, ד): 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם' וגו'.
ועל זה יהיה קושייתם כי התלמידי חכמים העוסקים בתורה תמידי והם דברי
אלהים חיים כמו שכתב בזהר 'הוא ואורייתא חד'. אם כן הוא מתדבק נפשו
בחלקו בתורה שהוא שורש נשמתו כידוע, אבל יתר העם שאינם מגיעים
למעלה זו, או אפילו העוסק בתורה והוא מן התלמידים שלא שמשו עדיין
כל צרכן אשר לא ישיגו אור התורה אף שעוסקים בה, הוא מן הנמנע שידבק
בשורש נשמתו.

אך על זה נאמר 'יעקב חבל נחלתו', כמו שהחבל חזק מאוד והוא על ידי דבקות
נימא בנימא, כן ישראל כל אחד מתדבק בצדיק וחכם ממנו בשמוש ודבקות
אליו וזה בזה עד כי יתחזקו ויעלו כולם בחבל נחלת ה' 'ובו תדבקון'. וזה שאמרו
חז"ל במשה רבינו ע"ה שאמר לכל ישראל 'ובו תדבקון' והוא מן הנמנע אם לא
על ידי דבקות תלמידי חכמים כנ"ל. עכ"ד. ועיי"ש עוד. [ועיין עוד בעיונים להלן
עמ' 111 ד"ה ואתם דבקים].

ביאורים

לאחר מכן אשת משה, וגם היא השקתה את הצאן ולא נגע בה איש לרעה. ³⁴
כְּנֻזֹת לְכֵן. רחל ולאה. ³⁵ וְהָיָה מִשְׁמָרָם. ולכן היה הקב"ה משמרן שלא יפגע
בהן איש. ³⁶ הָיוּ חֲנָה מִלֵּאדָה ה'. זהו שאמר הכתוב שה' שולח מלאך לשמור
סביב יראיו וגו'. ³⁷ חֲנָה מִלֵּאדָה ה' סָבִיב לִירָאָיו. בפשוטו הכוונה שמלאך ה'

מעלות התורה

לִירָאָיו ³⁸ וְיִחְלָצֵם - ³⁹ לָהֶם וְלַמְּסֻבִּים לָהֶם. ⁴⁰ וְאַתֶּם
הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, ⁴¹ אַתֶּם וְדַבְּקִיכֶם. ⁴² לוֹט שֶׁנִּדְבַּק
בְּאַבְרָהָם, ⁴³ כְּתִיב (בראשית יט, כט): 'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת
אַבְרָהָם ⁴⁴ וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַחֶפְכָּה'. ⁴⁵ צִדְקִיָּה בֶן
כְּנַעֲנָה ⁴⁶ הָיָה רָשָׁע, ⁴⁷ וְלִפִּי שִׁנְעָיו עֲצָמוֹתָיו בְּעֲצָמוֹת
אֱלִישָׁע, חָיָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מ"ב יג, כא): 'וַיְחִי וַיָּקָם עַל
רִגְלָיו'. אַתֶּם יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּדְבָּקִים לֵאלֹהֵי חַי, וְגַם שֶׁנִּדְבָּקִים
לַתּוֹרָה, עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה שֶׁתִּנָּצֵלוּ מִן הַמִּיתָה, וּמִן

ביאורים

מקיף את יראי ה' וחוצץ בינם לבין אויביהם. אמנם המדרש כאן מבאר, שכוונת
הפסוק שהמלאך שומר לא רק את הצדיק עצמו, אלא גם את הסובבים אותו,
וכדלהלן. ³⁸ וְיִחְלָצֵם. ובשליחות ה' הוא מחלץ אותם מיד האויבים, ואינו
מניחם לגעת בהם לרעה. ³⁹ לָהֶם וְלַמְּסֻבִּים לָהֶם. 'סביב ליראיו' היינו את
הסובבים את יראיו. ולכן כיון שרחל היתה מיועדת להיות אשת יעקב, וצפורה
אשת משה, היה הקב"ה משמרן, שהדבוק בצדיק הרי הוא כמותו. ⁴⁰ וְאַתֶּם
הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם. והיינו שכתב 'ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם
היום', שהקב"ה שומר למי שעתידי להידבק בצדיק, שהוא כנדבק בה'. ודורשים
את הפסוק 'ואתם הדבקים' - ⁴¹ אַתֶּם וְדַבְּקִיכֶם. שכל מי שעתידי להיות דבוק
בכם - 'חיים כולכם היום'. ⁴² לוֹט שֶׁנִּדְבַּק בְּאַבְרָהָם. וכן לוט בשביל שנדבק
לאברהם. ⁴³ כְּתִיב. 'וַיְחִי בִשְׁחַת אֱלֹהִים אֶת עֵרִי הַכֹּכֵר' (בראשית יט, כ). ⁴⁴
וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַחֶפְכָּה. ה' הציל את לוט ממהפכת סדום, מאחר והוא
היה דבוק קודם לכן באברהם אבינו. ⁴⁵ צִדְקִיָּה. וכן צדקיה. ⁴⁶ הָיָה רָשָׁע.
היה נביא השקר של אחאב מלך ישראל, בימי אליהו הנביא ואלישע הנביא
תלמידו. ⁴⁷ וְלִפִּי שִׁנְעָיו עֲצָמוֹתָיו בְּעֲצָמוֹת אֱלִישָׁע. כשהלכו לקוברו ראו
נושאים גודוד אויבים בא, נבהלו והשליכוהו על קברו של אלישע, שנאמר (מ"ב
יג, כא): 'וַיְהִי הֵם קוֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת הַגְּדוּד וַיִּשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקִבְרוֹ

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

כְּסִפְרִי (ואתחנן פיסקא לג): 'וְאַהֲבָתָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ' (דברים ו, ה), ⁶⁶אֵינִי יוֹדֵעַ (ח) כִּיצַד יֵאָהֵב אֶת ה', ⁶⁷תִּלְמִיד לֹמֵר (שם פסוק ו): 'וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַנֵּן הַיּוֹם עַל לִבְךָ',

מעלת דבקותם של כלל ישראל בהקב"ה, שאין הם כאותיות הדבקות לשם הוי"ה לפניו כמו: "לה", "בה", "כה", שאין בהן קדושה ומותר למוחקן כמבואר ברמב"ם, אלא כאותיות הדבקות לשם "אלקים" לאחריו - "אלקים", שהן נטפלות לשם ויש בהן קדושה כמותו. לכן אמרה תורה "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", היינו כאותיות הנסמכות לשם אלקים בסופו, אזי "חיים כלכם היום" - זוכים אתם למעלה הקדושה של שמו יתברך, שאינו נמחק לעולם. עכ"ד.

על פסוק זה: "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", מובא בשם הגר"א: "חיים" - שלא תאמר שרק בעולם העליון אפשר להידבק בה', אבל בחיי חיותו בעודו נתון הגוף העכור אי אפשר להידבק בו יתברך. "כולכם" - שלא תאמר שזהו רק ליחיד סגולה. "היום" - שלא תאמר שכדי להגיע למדרגה זו צריך זמן רב.

ח. כִּיצַד יֵאָהֵב אֶת ה'. ביאר ה'אור תורה' (אות קמב) שרצה לומר כמו שכתבו המחברים, שאין גדר 'אהבה' שייך אלא בשוים, וכיון שאין שום צד השתוות כלל לנבראים אליו יתברך, ואם כן איך שייך בו גדר אהבה. גם אהבה אין שייך כי אם במי שמכיר בו מעלה ושלמות, כגדר אהבה למי שהוא בעל חמדות, מה שאין כן הבורא יתברך שמו, שאין שום השגה לשום נברא בו, ואם כן היאך צותה תורה (דברים ו, ה): 'ואהבת את ה' אלהיך' וכו'.

ביאורים

66. אֵינִי יוֹדֵעַ כִּיצַד יֵאָהֵב אֶת ה'. כיצד תגיע לידי אהבת ה'. **67. תִּלְמִיד לֹמֵר וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.** מקרא זה הוא המשך לקודמו: 'ואהבת את ה' אלהיך', ועתה מוסיף הכותב ומפרש כיצד תשיג אהבה זו, על ידי שתלמד את מצוות התורה, שנאמר 'והיו הדברים האלה' וגו', אבל בלא לימוד התורה היאך יאהב את ה' יתברך, וכי יתכן לאהוב דבר שלא הכיר ולא השיג מעולם (רא"ם).

ועל זה מפרש, שבחינת גדר אהבה אליו יתברך, הוא רק על ידי ש'היו הדברים האלה על לבך', שתדבק בתורה, שעל ידי זה יהיה שייך

⁶⁸שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה ⁶⁹תִּכְבֹּר אֶת מִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, ⁷⁰וְתִדְבֹּק בְּדַרְכָּיו, - ⁷¹עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה

בחינת השתוות קצת, והיינו במה שדבק לתורה, ואוהב את התורה כאילו אוהב הקב"ה, כי אוריתא וקודשא בריך הוא - חד הוא (זוהר ח"ג עג, א). [בזה מיישב השאלה: 'כיון שאין שום צד השתוות, איך שייך בו גדר אהבה', שעל ידי דביקות בתורה נעשים ישראל בבחינת 'שוים' כביכול לתורה ולהקב"ה].

והשאלה השניה ששאלנו, היאך שייך 'אהבת ה' הרי אי אפשר להשיג מעלתו ושלמותו של הבורא, כתב ה'אור תורה' (אות קמג) ליישב, שאמנם בלימוד התורה משיג האדם את רצון ה' ודרכיו והנהגתו בעולם, ועל ידה 'מכיר את מי שאמר והיה העולם'. וז"ל: רצה לומר [מה שאמרו חז"ל: שעל ידי התורה תכיר את מי שאמר והיה העולם], שמצד עוסקו בתורה, משיגו יתברך, בבחינת השתתפו לנבראיו, והוא בערכנו. אף שמצידי יתברך כל עלמין כלא חשיבין, ואין לו שום שם ופעולה, ואינו נתפס בשום שכל ושום רעיון כלל, מכל מקום בבחינת השתתפו לברוא העולם ולהנהיגו, מצד זה יש לנו קצת השגה בהם. וכל התורה מְפַרֵּשׁ הַיָּאָר בְּרָא הוּא יִתְבָּרַךְ כֹּל הָעוֹלָם, והיאך מנהיגו, ומשלם שכר לעושי

ביאורים

68. שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה. שמתוך כך שאתה עוסק בדברי תורתו. **69. תִּכְבֹּר אֶת מִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.** שעל ידי עסק התורה ולימוד מצוותיה לומדים אנו את חפצו ורצונו יתברך בהנהגת העולם שברא, ועל ידי כך מכירים אנו אותו ואת רצונו. הכרה זו גורמת ומביאה את האדם לידי אהבת ה'. **70. וְתִדְבֹּק בְּדַרְכָּיו.** ההכרה ואהבת האדם לבורא יתברך גורמת לאדם ללכת ולהידבק בדרכי ה'. [ובעמק הנצי"ב ביאר: כי כאשר ידבק האדם במידותיו יתברך, ויראה ויבין שעדיין לא הגיע לקצה דרכי ה' במדה טובה זו, יוסיף אהבה יתירה מרוב אהבתו את המדה הטובה הזו]. **71. עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.** כי אם השווים שנשאו את הארון וכן בדי הארון, הואיל ונדבקו בדבר קדוש נעשו כמותו, על אחת כמה וכמה ישראל הדבוקים בהקב"ה על ידי שלומדים את תורתו, קל וחומר שהם

מעלות התורה

שִׁיחִיו חַיִּים וְקִימִים לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים. ⁷² וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (שח"ר ח, ז): ⁷³ מִים רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לִכְבּוֹת אֶת הָאֱהָבָה (שח"ר ח, ז), אָמַר הַקָּב"ה: אִם יָבוֹאוּ כָּל הָאֱמֻנוֹת וַיִּתְּנוּ לָהֶם כָּל פִּסְפָּס וַזְהָבָם ⁷⁴ שִׁיתְּנוּ לָהֶם דָּבָר אֶחָד מִן הַתּוֹרָה, לֹא יִתְּנוּ לָהֶם.

עוד שם (ילקוט ש עקב תתעב): ⁷⁵ כִּי כִימִי הָעֵץ יָמִי עָמִי (ישעיה סה, כב) – ⁷⁶ זֶהוּ עֵץ הַחַיִּים. ⁷⁷ כָּמוֹ שֶׁהוּא חֵי וְקִים לְעוֹלָם, אֵף יִשְׂרָאֵל שְׂדֵבּוּקִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנִּקְרָא 'עֵץ

ביאורים

יהיו חיים - ⁷². וכדאיתא במדרש. שישאל דבקים בתורה ובהקב"ה על ידי דבקות של אהבה. ⁷³. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. לפי פשוטו כוונת הפסוק, שגם אם יטביעוני במים, לא תכבה בערתי שלהבת אהבתי אותך ולא אבגוד בתורתך. אמנם חז"ל דרשו: אמר הקב"ה: ⁷⁴. שיתנו להם דבר אחד מן התורה לא יתנו להם. רבינו מפרש את דברי המדרש, שאף אם יפתו אומות העולם בעולם הזה את ישראל לוותר במשהו על מצוות ה' תמורת ממון רב, לא יוותרו על שום דבר, מחמת אהבתם לה' ולמצוותיו. [אמנם המפרשים פירשו דברי המדרש, שאם יבואו אומות העולם לישראל לעתיד לבוא ויתנו להם כל ממון על מנת שימכרו להם דבר אחד מן התורה לעשותו, כדי להתכפר ולהתאהב אז לפני הקב"ה, בראותם את כבודם של ישראל באותה שעה (יפ"ק), לא יתנו להם, שישאל דבוקים בתורה בדבקות של אהבה, ולכן אין מוכרים אותה בכל ממון שבעולם]. ⁷⁵. כי כימי העץ ימי עמי. ימי עמי יהיו ארוכים כימי העץ. ⁷⁶. זהו עץ החיים. זהו תורה שנקראת 'עץ חיים'. ⁷⁷. כמו שהוא. התורה.

עיונים

מעלות התורה

רצונו, וגם מפרש פרטי רצונו שהם התורה והמצוות, שבהם הוא משתתף לברואיו, ומקיים אותם, ודבק בהם, ומצד זה שייך בו גדר 'אהבה'.
ט. יהיו חיים וקיימים לעולם. בעל 'קצות החושן' (בהקדמה ל'שב שמעתא') מבאר את דברי הגמרא במסכת סנהדרין (צ, א): "אלו שאין להם חלק לעולם הבא... האומר אין תחיית המתים מן התורה". ולכאורה, מה פשר התוספת "מן התורה", די היה לומר: "האומר אין תחיית המתים", היינו שכוfer בתחיית המתים. וכמו שנתבאר שם בגמרא הטעם: "הוא כפר בתחיית המתים, לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים".
ואמנם, רש"י שם ביאר ש"האומר אין תחיית המתים מן התורה" היינו "אפילו יחא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא תחיית המתים באורייתא - כופר הוא, הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה".
ברם, אפשר לבאר את כוונת המשנה, שאף מי שמודה בעיקר זה של תחיית המתים, אלא טענתו היא - "אין תחיית המתים מן התורה", אין הוא מאמין כי רק בכח התורה אפשר לזכות לתחיית המתים, אף הוא אין לו חלק לעולם הבא. עכ"ד.

ביאורים

⁷⁸. עץ חיים היא. התורה. [בפסוק שלפני זה כתוב: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו"]. ⁷⁹. יהיו חיים וקיימים לעולם. ז"ל הילקוט שמעוני שם: "רבי שמעון בר יוחאי אומר, הרי הוא אומר (ישעיה סה, כב): 'כימי העץ ימי עמי', ואין 'עץ' אלא תורה, שנאמר (משלי ג, ח): 'עץ חיים היא' וגו', והרי דברים קל וחומר, ומה התורה שלא נבראת אלא לכבודן של ישראל [שמחשבתן של ישראל לבריאתן קדמה לתורה (שהתורה נבראת כדי שישאל יקיימו אותה)]. ראה בר"ר א-ד] הרי היא קיימת לעולם ולעולמי עולמים, קל וחומר לצדיקים שבשבים נברא העולם". ⁸⁰. וכמו שכתוב בעץ החיים ואכל וחי לעולם.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

יִמָּה שְׁאָמַר: 'חַיִּים' לְשׁוֹן רַבִּים,
מִזְרָה עַל חַי עוֹלָם הִזָּה
וְחַי עוֹלָם הָבָא, ^{(*)82}כִּי עֵקֶר הַחַיִּים
תְּלוּי בַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ. וְזֶהוּ שְׁאָמְרוּ
(קִנִּים פ"ג מ"ו): זְקֵנֵי תַלְמִידֵי חֻכְמִים,
כָּל זְמַן שְׂמֻזְקִינִים, דַּעְתָּם מִתִּישְׁבֶּת
עֲלֵיהֶם, וְזִקְנֵי עַם הָאָרֶץ, כָּל זְמַן

י. כי עיקר החיים תלוי בתורה ולומדיה. הנפש החיים (בשער ד') גילגל להביא דברי חז"ל שאמרו: "קודשא בריך הוא ואורייתא חד". והנה הלא פשוט שעל הקב"ה לא יתכן אפילו הוה אמינא שבהוה אמינא קיימת לרגע אחד, זהו כפירה גמורה לחשוב כן, דהלא הוא חי וקיים לעד. וצריך לדעת דהוא הדין ה"אורייתא" הקשורה עם "קודשא בריך הוא" יש לה צד השווה, על כל פנים בהילוך שלה, שהיא גם כן קיימת באופן מוכרח כל הזמן, וכשם שהקב"ה מכריז אין עוד מלבדו, כך התורה צריכה להיות בציור שמכריזה אין עוד מלבדה, שאין שום ערך לדבר אחר בבריאה זולתה, והכל נאצל ממנה, דהיא ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, והכל נמצא רק למענה, שכל העולם לא נברא אלא בשביל התורה שנקראת ראשית, ובשביל ישראל שנקראו ראשית שיעסקו בה, ואם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת.

וממילא אדם הרוצה שעסק התורה שלו תביאנהו לדביקות בה' יתברך, צריך

ביאורים

ומבואר שהאוכל מעץ החיים והיינו שלומד את דברי התורה שהיא עץ חיים, הרי הוא חי לעולם. [וראה תיקוני זוהר ס, א: "בגין דא אתקריאת אורייתא עץ חיים, וכל מאן דאכל מניה 'ואכל וחי לעולם' (רמ"ג)]. **81. ומה שאמר 'חיים' לשון רבים.** ולא אמר 'עץ חי' [ואולי כוונתו שכל 'חיים' הוא לשון רבים, כמו שכתב ב'כד הקמח' (ר"ה א): מלת 'חיים' לשון רבים, לא תמצא ממנה לשון יחיד] (רמ"ג). **82. כי עיקר החיים תלוי בתורה ולומדיה.** כלומר, משום שעיקר החיים תלוי בתורה ובולומדיה, והם קיימים לעולם, והיא גם חיים בעולם הזה וגם בעולם הבא, ולכן אמר 'עץ חיים' בלשון רבים.

להעריך את התורה באופן זה, "שאין עוד מלבדה", והיינו שכל שאיפתו היא רק לדעת ולהבין את התורה, והכל מרוכז רק סביב זה, וכל עיסוקי החומריים הם רק לעבור את

שְׂמֻזְקִינִים, ⁸³דַּעְתָּם מִטְרַפֶּת עֲלֵיהֶן.
וְהֵינּוּ מְשֻׁנִּים, ⁸⁴שְׂבָאָר מִיּוֹם חַיִּים, כָּל
זְמַן שֶׁהוּא קָרוֹב יוֹתֵר ⁸⁵אֶל מְקוֹרוֹ,
הִיא יוֹתֵר זָךְ וְצָלוּל, אֲבָל ⁸⁶מִיּוֹם
מִכְנָסִים, כָּל שֶׁהוּא קָרוֹב יוֹתֵר ⁸⁷אֶל

העולם, ויעשה אותם רק בכפיה, שמוכרח לעשותם, אבל צפור נפשו הוא רק השאיפה לעסוק בתורה, ורק באופן זה שהתורה היא אצלו בגדר "אין עוד", יכול להתקשר עם "הקודשא בריך הוא", שאין עוד מלבדו ממש.

הצורה של עסק התורה באופן זה, הוא שעמל ויגע לרדת לסוף הסוגיא, וכלשון רש"י במסכת שבת (פ"ח, ב' ד"ה למיימינים): "עסוקים בכל נחם, וטורדים לדעת סודה", ע"כ, שהדבר היחיד שמטריד את דעתו הוא רק לגלות מעמקי הסוגיא, ולא מעניין אותו שום דבר אחר, דאדם המתעניין בדבר אחר, כבר אין התורה אצלו בציור שאין עוד מלבדה, וממילא יחסר לו בשיעור הדביקות בקודשא בריך הוא. ('עיני ישראל', שער התורה, עמוד שמב).

כתב בספר הקנה, המיוחס לתנא רבי נחוניא בן הקנה: "דע אחי! שאפילו מי שקבי בספרא ובספרי ובכולא תלמודא, הרי הוא נחשב כעם הארץ לפני חכמים. שאין חכם נקרא אלא מי שנפשו קשורה בנפשה של תורה". והסביר רבי חיים קניבסקי וצ"ל: 'עם הארץ' פירושו: אתה שייך לארץ, אתה לא שמימי, כי עדיין אדם זה שייך לארציות ומעניינים אותו גם דברים אחרים חוץ מהלימוד. והוסיף: "תואר 'חכם' ניתן רק למי שנפשו קשורה בנפשה של תורה עד הקצה, ולא מעניין אותו שום דבר חוץ מהתורה". ומי שהוא לא כזה, מכנים אותו 'עם הארץ', כי המרחק ביניהם הוא כמו שמים לארץ.

ביאורים

83. דעתם מטֶרֶפֶת. מחשבותיהם מתבלבלות. **84. שְׂבָאָר מִיּוֹם חַיִּים.** מיום ממעינו נובע. **85. אל מקורו.** אל מקום שמשם נובעים ויוצאים המים. **86. מִיּוֹם מִכְנָסִים.** בור שהוכנס לתוכו מים ואין המים נובעים שם. **87. אל מקורו.** היינו תחתית

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

מקורו, הוא עב ועבור. וכן הדבר הזה, עמי הארץ נמשלו לבור מים מכונסים וכו' אבל התלמידי חכמים נמשלו לבאר מים חיים. זקני תלמידי חכמים מתקרבים יותר לשורש התורה, כפי שביאר האור תורה' (אות קמד), וז"ל: ודבר זה פשוט, שזקני תלמידי חכמים, שחכמתם הוא עיקר בתורה [כלומר, שעיקר חכמתם הוא בחכמת התורה, לעומת זקני עם הארץ שכל שכלם הוא בעניני עולם הזה (רמ"ג)], ששרשה דבוקה באלקים חיים, והוא 'נובלות חכמה של מעלה' (ב"ר ז, ה), ומה שהאדם אינו משיגה, מצד חמרו המעכב עליו, ואש התאוה הגובר, אשר בעפר יסודו, וכל שיוור יותר למטה ומתגשם יותר, הוא נעכר ואינו זך כל כך מצד התאוות ועניני החומר הגוברים באדם, ולכן כל זמן שמזקנים ואז נחלש גופם וחמדם, ונכבה אש התאוה בהם, מתקרבים יותר אל האמת ולשורש התורה, ולכן הוא נעשה זך יותר. מה שאין כן זקני עם הארץ, שמשימים כל שכלם וחכמתם רק בעניני עולם הזה המדומה, הם רחוקים ואינם דבוקים בשרשם העליון, אז כל מה שמזקנים, אינם יכולים לפעול בעניני עולם הזה, וגם חכמתם בנפש היסודי הבהמי הוא נחלש, ומגיע ומתקרב יותר למטה, כמו שכתוב (קהלת ג, כא): 'רוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ', ולכן מתעכר ביותר, ודעתם מטופת עליהם.

ביאורים

הבור. 88. לחצוב להם בארות נשכרים אשר לא יכילו המים. פסוק זה נאמר על הרשעים שהלכו לעבד עבודת אלילים שהיא כמו בור מים שבור, הרי שהרשעים ועמי הארצות נדמים לבור מים ולא למעיין. 89. ונפסקים מימיו. שהרי נמשלו הם לבור מים שבור, שאינו יכול להחזיק את המים והם יוצאים ממנו. 90. כי הם נפסקים מחיי עולם. מחמת רשעותם מפסידים הם את חלקם לעולם הבא והם נכרתים ונפסקים ממנו.

יב. ודבקים בחיי עולם הבא. בפרק קמא דשבת (י, א) איתא: "רבא חזיה לרב המנונא דהוה מאריך בצלותיה טובא, אמר, מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה". ע"כ.

אכל התלמידי חכמים⁹¹ נמשלו לבאר מים חיים, ודבקים בחיי עולם הבא, וכמו שכתוב (ירמיה ב, יג): 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים בלכם היום'.

כתב האור תורה' (ליקוטים ה') על דברי הגמרא, וז"ל: הרי כמה החמירו במעלת התורה, אף שמעלת התפילה גדולה מאוד, כמו שאמרו בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב) שגדולה תפילה יותר מכל הקרבנות, ונועד תיקון התפילה שמקשר כל העולמות והיכלין דלעילא [ראה נפש החיים ש"ב פי"ד בהגה"ה], אף על פי כן החמירו שלא להאריך בתפילה, משום ביטול תורה, ואמרו שתפילה הוא 'חיי שעה' ותורה הוא 'חיי עולם'.

ומכאן תוכחת מגולה לקצת אנשים אשר הלכו לדעת אחרת, ועשו כל עיקר עבודתם רק באריכות התפילה, והשליכו התורה אחרי גגם, ומה לי להאריך בביטול דבריהם, אשר כל דברי חז"ל בכמה מקומות הוא הפך דבריהם, ואין

ביאורים

91. נמשלו לבאר מים חיים. שהרי התורה רמוזה בעץ חיים, ממילא גם המים הנרמזים בה הם באר מים חיים. [ובמסכת ברכות (נו, ב) אמרו: "הרואה באר בחלום, מצא תורה (יחכים בתורה), שנאמר: 'כי מוצאי מצא חיים' (הרי שהחיים נמצאים כאשר נמצא תורה), וכתב הכא (אודות הבאר שחפרו עבדי יצחק): 'וימצאו שם באר מים חיים' (לכן מסמלת באר מציאת חיים, ואת החיים מוצא אדם כאשר הוא מוצא תורה)"]. 92. ודבקים בחיי עולם הבא. הם זוכים להיות בני העולם הבא. 93. חיים כולכם היום. הרי שהדבק בה' על ידי שלומד תורה הרי הוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים. [במסכת סנהדרין (צ, ב) דייקו מתוך משמעות הכתוב 'חיים כולכם היום' - שמדובר בתחיית המתים, "מה היום כולכם קיימים, אף לעולם הבא כולכם קיימים", שהדבקים בה' יקומו לתחייה ויהיו חיים וקיימים לעד].

מעלות התורה

עיונים

זה אלא מעצת הס"מ בעונותינו הרבים אשר 'נופת טטופנה שפתי זרה וחלק משמן חכה' (משלי ה, ג) - להרחיק האדם מעסק התורה, אשר היא עיקר חיות כל העולמות, כמו שאנו אומרים (ברכת התורה): 'וחיי עולם נטע בתוכנו', [וכן פירש בנפש החיים ש"א פט"ז בהגה"ה: "כל חיותם וקיומם של העולמות כולם, הוא רק על ידי התורה הקדושה כשישראל עוסקים בה וכו' כמו שאומרים: 'וחיי עולם נטע בתוכנו', כי מקור שורשה העליון היא למעלה מכל העולמות, לכן בה תלוי החיות של כולם"].

וכן אמרו בפרק שני שם (ברכות ל, א): מאי דכתיב (תהלים פד, יא): 'כי טוב יום בחצרין מאלף', שאמר הקב"ה לדוד, טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה, מאלף עולות שעתידי בך שלמה להקריב לפני על גבי המזבח. והרי בקרבנות שנזכרו בכל מקום: 'לריח ניחוח לה' (ויקרא ד, לא; יז, י) - נחת רוח לפני [שאמרתי ונעשה רצוני] (ספרי פר' שלח פיסקא קז), ואיתא בסוף מנחות (ק, א): גדולה קרבנות, שלא נאמר בהם לא 'אל' ולא 'אלקים' אלא ה' וכו', ואף על פי כן, מעלת התורה עולה יותר עד אין שיעור וערך. והיינו גם כן מטעם הנ"ל, שענין הקרבנות הוא רק תיקון נפש הבהמיות שבאדם, שלכן כתיב (שם ב, א): 'ונפש כי תקריב, וכן התפילה - 'ואשפוך את נפשי לפני ה' (ש"א א, טו) [בנפש החיים שער ב' פי"ד: "מצינו בכמה מקומות במקרא ובדברי רז"ל שהתפילה נקראת בשם 'נפש' וכו' והענין, שעבודת התפילה היא במקום עבודת הקרבן, וכמו שענין הקרבן היה להעלות נפש הבהמה למעלה, וכל עיקר הכפרה היה תלוי בזריקת הדם הוא הנפש, וכן הקטרת האימורים עיקרם היה לכוונת העלאת הנפש, כן עיקר ענין התפילה הוא להעלות ולמסור ולדבק נפשו למעלה, עיי"ש בכ"ד], אבל ענין התורה הוא תיקון הרוח שבו כמו שכתבנו למעלה (אות ב). עכ"ד.

עיונים

מעלות התורה

מעלות המעשה

[נב]

אָמַר הַמַּחֲבֵר: יַעֲן שֶׁהֶאֱרַכְתִּי בְּזֶה הַחֲבֹר, לְסַפֵּר ^(א) בְּשִׁבְחַ וּמַעֲלֹת הַתּוֹרָה וְלִזְמֶנְהָ, פֶּן יִחְשַׁב הַקּוֹרֵא ² לְשִׁמוּעַ, שֵׁאִין צָרִיךְ לְדַקְּדֵק

א. בשבח ומעלות התורה. הנה, לגבי ברכת התורה, אומר המדרש (דברים רבה, פרשה ח): "אמר הקב"ה: אם ברכת את התורה - לעצמך אתה מברך, מנין? שנאמר (משלי ט, יא): 'כי בי ירבו ימיו ויוסיפו לך שנות חיים', ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה,

לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם, שמלאכי השרת נתאוו לה ונעלמה מהן וכו'". בלי ספק הדברים טעונים ביאור: היתכן שהיה עולה על דעתנו שהקב"ה נתן לנו את התורה לרעתנו? ועוד: איך קשור ענין זה לברכת התורה? ועוד: מהי ההוכחה מכך שהמלאכים נתאוו לתורה, שהתורה ניתנה לטובתנו ולא לרעתנו? בספר 'לב אריה' (חולין קה, א) כתב לבאר, דהנה כתבו התוספות (חולין שם ד"ה מים) בשם בעל הלכות גדולות, שמים אחרונים אינם טעונים ברכה, משום שאינם באים אלא מפני הסכנה, וכן כתב רבינו יהודה, שמטעם זה אין לברך על קריאת שמע שלפני מיטתו "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לקרות שמע", כיון שקריאת שמע שלפני מיטתו אינה אלא להגן מפני המזיקים.

והנה, התורה היא מגנא ומצלא, כידוע, שכל האומות הם תחת ממשלת מערכת המזלות, והמזל של ישראל הוא תמיד לרעה עליהם, כמו שאמר פרעה (שמות י, י): 'ראו כי רעה נגד פניכם', וכן נאמר בפסוק (דברים לא, יז): 'והסתרתני פני מהם והיה לאכול', כי מערכת המזל של ישראל היא רעה לישראל, ואם הקב"ה מסתיר פניו, חלילה, הרי ישראל בסכנה עקב רוע מזלם, אלא שעל ידי קבלת התורה יצאו ישראל משליטת ממשלת המזל, ועל כך נאמר (דברים ד,

ביאורים

1. יַעֲן. מפני. 2. לְשִׁמוּעַ. להבין מתוך דברי, ולהסיק מכך.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

³מה ללמוד, ואיך ללמוד, ואיך לקיים,
⁴רק ללמוד ואפילו מן השפה ולחוץ
 חס ושלום, ⁶ולא לעשות ולקיים.
 ולכן ראיתי לסיום הספר הזה
 בדברים נאותים, להסיר המכשול
 והטעות מלב הקורא. כי באמת, אין
 תכלית המכון מלמודי התורה, ⁸רק
 לשמור ולקיים.

(ג): 'ואתכם לקח ה',
 דהיינו שלקח אותם
 משליטת המזל.
 ולפי זה היה מקום
 לומר, שקבלת התורה
 לא היתה בגדר זכות
 וטובה, אלא רק מניעת
 הרעה שהיתה מזומנת
 לנו מן המזל, ועל ידי
 קבלת התורה מנע
 הקב"ה מן המזל להרע
 לנו, ואם כן לא היתה
 שייכת ברכה על נתינת

התורה, כיון שאינה אלא להגן מפני המזיקים.

אבל באמת אין כך פני הדברים, אלא שקבלת התורה היתה גם טובה וזכות
 גדולה לישראל, כי כל העושר אשר הציל הקב"ה לנו בעולם הזה ובעולם הבא -
 הכל הוא מכח קבלת התורה, ולכן אנו חייבים בברכת התורה.

וכן הבנת דברי המדרש: 'ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה',
 כלומר: כדי להציל אתכם מרעת המזל והמזיקים, וממילא לא שייכת ברכה, "לא
 נתתי אותה לכם אלא לטובתכם", דהיינו: כדי להטיב לכם בזה ובבא, שכל זה
 תלוי בקבלת התורה, והמדרש מביא ראיה נצחת: "שמלאכי השרת נתאו לה"
 - והם בוודאי לא היו זקוקים לה כדי להתגבר על המזל, שהרי עולם המלאכים
 הוא למעלה מעולם המזלות, ולפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל ולברך על
 נתינת התורה לנו, כי היא מקור הברכה והטובה!

ביאורים

3. מה ללמוד ואיך ללמוד ואיך לקיים. הרי כאן שלשה פרטים, ולהלן יביא רבינו מדברי חז"ל על כל פרט ופרט. 4. רק ללמוד. אלא העיקר ללמוד.
5. ואפילו מן השפה ולחוץ. למראית עין בלבד, בלא כוונת הלב. 6. ולא לעשות ולקיים. ואין צריך ללמוד על מנת לעשות ולקיים את מה שלומד.
7. נאותים. מתאימים, ראויים והוגנים. 8. רק לשמור ולקיים. אלא לימוד על

ב. ואם לאו הורגת
 אותו. ענין שני אלו
 הדברים שזכרו כאן,
 שנמשל לחרב ולמים,

פָּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה, מַה שֶּׁכָּתוּב
 בְּיַלְקוּט (וזאת הברכה תתקנא)
 על פסוק (דברים לג, ב): ⁹מִי־מִיֵּנוּ אִישׁ
 דֵּת לְמוֹי', ¹⁰לְמַה נִּמְשָׁלָה תוֹרָה, - בְּחָרֵב, כְּאִשׁ, כְּמִים.

¹¹בְּחָרֵב מִנֵּין, ¹²שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, כד): ¹³וַיֵּשְׁכֶן מִקְדָּם
 לִגְן עֵדֶן אֶת הַכְּרִיבִים וְאֶת לַחַט הַחֶרֶב
 הַמִּתְהַפֶּכֶת'. ¹⁴מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁכִּידוֹ חָרֵב, אִם יוֹדֵעַ ¹⁵לְשַׁחַק
 בוֹ, אֵינָהּ מִזְקָת אוֹתוֹ, ⁽²⁾וְאִם לֹא, הוֹרֶגֶת אוֹתוֹ. כֵּן כָּל

ביאורים

מנת שיגיע מכך לשמור - מצוות 'לא תעשה', ולקיים - 'מצוות עשה'. ⁹ מימינו איש דת למו. היא התורה, שהיתה כתובה מאז לפני ה', באש שחורה על גבי אש לבנה, ונתן ה' יתברך לעם ישראל מה שכתב ביד ימינו על גבי הלוחות (רש"י שם ועי' ש' שפתי חכמים). ¹⁰ למה נמשלה תורה כחרב כאש כמים. בפסוק זה נמשלה התורה לאש, ובהמשך מביא רבינו פסוקים שבהם נמשלה התורה גם לחרב ולמים. ¹¹ כחרב מנין. כאן מבאר רבינו מה שכתב לעיל שצריך האדם לדעת איך ללמוד, ואם אינו לומד כפי קבלת חז"ל, מיד הוא נענש מהתורה עצמה המשולה לחרב ההורגת. [התורה נקראת 'חרב', שנאמר (תהלים קמט, ו): 'דוממות אל בגרונו וחרב פיפיות בידים' (ב"ר כא, ט). ובתהלים (מה, ד): 'חגור חרבך על ירך' וכו', ופירש רש"י: להילחם מלחמתה של תורה]. ¹² שנאמר. אצל אדם הראשון לאחר שגידשו ה' מגן עדן. ¹³ וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת לַחַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת. המשך הפסוק: 'לשמור את דרך עץ החיים', וכבר נתבאר לעיל (אות נא) ש'עץ החיים' הכוונה לתורה הקדושה, הרי שהתורה נשמרת על ידי החרב. ¹⁴ משל. בא לבאר, שלכאורה מה ענין חרב לתורה, אלא משל - ¹⁵ לשחק בו. להשתמש בה.

מעלות התורה

עיונים

שְׁדוֹרֶשׁ אֶת הַתּוֹרָה, אִם יוֹדֵעַ¹⁶ הֵיאֵךְ הוֹרֶשֶׁיךָ,¹⁷ מוֹטֵב, וְאִם לֹא, מִיָּד הוּא נִעְנֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יד, י):¹⁸ וְנִשְׁאָו עֵינֶיךָ בְּעֵינֵי הַדֹּרֶשׁ וְכו'.

כְּמִים מִנִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה, א):

ביאור ה'אור תורה' (אות קמה), כי בתורה יש שני חלקים: אחד הנגלה שבתורה [וחלק זה נמשל לחרב, כדמפרש. ובהמשך דבריו (ראה עיונים לקמן ד"ה ואם לאו הוא נחנק) ביאר איך בחינת מים שבתורה רומזת לחלק הנסתר שבתורה.

ועיי"ש שמסיים ששניהם יחד (תורת הנגלה והנסתר, חרב ומים) הם בחינת אש שהוא החלק השלישי שנזכר בדברי רבינו, והיינו שצריך לדרוש בתורה ולהוציא מתוכה תילי תילים של הלכות, כענין מה שמצינו בתלמוד שדרשו מיתור הפסוקים ועל ידי גזרה שווה וקל וחומר וכל מדות שהתורה נדרשת בהם, וצריך שיהיה בקי בחדרי תורה לדרוש כהוגן על פי כללות מסורים בקבלה מפי חכמים, שאם לא כן יוכל להפך חס ושלום התורה, מאיסור להיתר ומהיתר לאיסור, ונמצא שהתורה נהפכת לו לחרב, והוא חלק הנגלה שעוסקים במלחמתה של תורה, כמו שכתוב (תהלים מה, ד): 'חגור חרבך על ירך' וכו' [להלחם מלחמתה של תורה (רש"י)].
וראה ב"ר כא, ט; שמו"ר נא, ח; במדבר"ר יא, ג שהתורה נקראת 'חרב', שנאמר: 'רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם', עיי"ש. (רמ"ג)]. ולכן נקרא 'להט החרב המתהפכת' [שהיא מתהפכת מהיתר לאיסור ומאיסור להיתר, ועומדת מקדם לגן עדן - 'לשמור את דרך עץ החיים' שהיא התורה. ועיין תיקון"ז חדש ח"ב פג א. (רמ"ג)].

ביאורים

16. הֵיאֵךְ דוֹרֶשֶׁיךָ. כפי דרכי המידות שקבלו חז"ל מהר סיני, ולא ככל העולה על דעתו של האדם. **17. מוֹטֵב.** אינן מזיקים אותו. **18. וְנִשְׁאָו עֵינֶיךָ בְּעֵינֵי הַדֹּרֶשׁ.** לפי פשוטו כוונת הפסוק שהשואל את נביא השקר ייענש, וענשו יהיה כעונשו של נביא השקר עצמו, וגם השואל יישמד מתוך עם ישראל. אמנם המדרש מפרש 'כעון הדורש', שהדורש בתורה שלא כדת, ישא עונו.

עיונים

מעלות התורה

ג. הוּי כָּל צִמָּא לְכוּ לְמִים.^{19(a)} הוּי כָּל צִמָּא לְכוּ לְמִים. מִשָּׁל לְמִים. דְּבַר הַנְּבִיא "הוּי כָּל צִמָּא", אִינִם אִמּוּרִים ב'צִמָּא' מִמֶּשׁ, שֶׁמִּצִּינוּ לְשׁוֹן "צִמָּא" גַּם בִּיחֹס לְתוֹרָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ח, יא): "לֹא רֵעַב לֶחֶם וְלֹא צִמָּא לְמִים כִּי אִם לְשִׁמּוֹעַ אֶת דְּבַר ה'"

ג. הוּי כָּל צִמָּא לְכוּ לְמִים. דְּבַר הַנְּבִיא "הוּי כָּל צִמָּא", אִינִם אִמּוּרִים ב'צִמָּא' מִמֶּשׁ, שֶׁמִּצִּינוּ לְשׁוֹן "צִמָּא" גַּם בִּיחֹס לְתוֹרָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ח, יא): "לֹא רֵעַב לֶחֶם וְלֹא צִמָּא לְמִים כִּי אִם לְשִׁמּוֹעַ אֶת דְּבַר ה'"

(מהרש"א תענית ז, א ד"ה כתיב).

המים הם משל לתורה ולחכמה, כי כמו שאי אפשר לעולם בלא מים, כך אי אפשר לעולם בלא חכמה; וכן כמו שהצמא מתאוה למים, כך הנפש החכמה מתאוה לתורה ולחכמה כמו שנאמר בנבואת עמוס 'לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'', כאמור (רד"ק לפסוק; ראה עוד גמרא תענית שם, ושיר השירים רבה א, ג).

ד. וְאִם לֹא הוּא נִחְנֵק. ביאר ה'אור תורה' (אות קמו) דהנה לעיל נתבאר (ראה עיונים לעיל ד"ה ואם לאו הורגת אותו) שבתורה יש שני חלקים, אחד הנגלה שבתורה וחלק זה נמשל לחרב, והחלק השני של התורה, הוא הנסתר שבתורה, והוא נמשל למים, שהוא מעיין שאין לו סוף, והוא מים העליונים [דמים עליונים רומזים לתורת הנסתר, ומים תחתונים לתורת הנגלה]. ומי שבקי בדרכי החכמה, הוא אשר יודע לשוט בים החכמה לכל הצדדים, ובאם לאו, חס ושלוש יכול ליפול לסכנה, ולהיות נטבע, וכמו שכתוב בסבא דמשפטים (זוהר ח"ב ק, ב): סבא סבא, מה עבדת, טב [הוה] לך [שתיקא. סבא סבא], הא אמינא דעאלת בימא רבא, בלא חבלין ובלא דגלא וכו', בריה דיוחאי ידע לאסתמרא ארחי, ואי עאל בימא עמיקא, אשגח

ביאורים

19. הוּי כָּל צִמָּא לְכוּ לְמִים. כלומר: לתורה. שאין מים אלא תורה (ב"ק פב, א). ובמה נמשלה תורה למים, משל - **20. הוּא נִחְנֵק.** הוא טובע במי הנהר ומת. **21. לִזְמַר תּוֹרָה וּמִשְׁמֶרֶת.** כאן מבאר רבינו מה שכתב לעיל שצריך האדם ללמוד על מנת לשמור ולקיים את לימודו.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

כֹּאֵשׁ מִנֵּינִי, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, ב):

מִיִּמִּינִי אֵשׁ דֶּת לְמוֹ. וְמִי

יִוֹכַל לִינֵעַ בָּאֵשׁ, הָיִי אוֹמֵר ²³זֶה

יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ד, ד): ^{24(ה)}וְאַתֶּם

בקדמיתא היך יעבור וכו', השתא סבא, הואיל ואנת תמן, לא תשובך כל ארחך למשטטא לימינא ולשמאלא, לארכא ולפותיא, לעומקא ולרומא, לא תדחל. [תרגום: סבא

סבא, מה עשית, הלא טוב היה לך לשתוק. סבא סבא, הרי אמרתי שננסת בים הגדול בלא משוטטים ובלא דגל, [אם תאמר שתעלה למעלה, לא תוכל, אם תאמר שתורד למטה, הרי שם עומק תהום הגדול, מה תעשה. אוי סבא אוי סבא, אינו ראוי שתחזור לאחורין, ועל אף שבעתים הללו לא היית עדיין, ולא הורגלת להחלש בכוחך, והרי ידעת שאיש אחר בכל הדור הזה לא נכנס באניה עמוקה כזאת שאתה נמצא שם], רשב"י יודע לשמור דרכיו, ואם נכנס בים במקום עמוק, משגיח בתחילה איך יעבור [בפעם אחת, ומשוטט בים עד שלא יכנס בו, ואתה סבא לא השגחת בתחילה]. עתה סבא, הואיל ואתה שם, לא תחלש בכוחך, לא תעזוב את כל דרךך מלשוטט לימין ולשמאל, לאורך לרוחב, לעומק ולרום, לא תתיירא. ע"כ התרגום], יעויין שם באריכות. ולכן אמרו כאן, דאם יודע לשוט, עולה בשלום, ואם לאו, הוא נטבע, שכן הם דברי תורה, שבאמת יש בחכמה זו מקומות עמוקים, שהם בסכנה גדולה, כמו שכתבו המקובלים [בתיקוני זוהר מג, א איתא: כמה מארי קרבין אגחו עמיה קרבא על ימא, כמה דאת אמר: 'שם אניות יהלכון' בימא דאורייתא, וכתב שם בביאור הגר"א: בחכמה זו יש מקומות עמוקים ומסוכנים שאין אניה יכול לעבור שם או שאין בעל האניה יכול בכוחו להעבירו שם, עיי"ש בכל דבריו. (רמ"ג)]. ולכן כללות התורה נמשל לאש, והוא בבחינת חר"ב ומי"ם, בכללות ביהד [חרב' ומי"ם' (עה"כ) עולים בגימטריא כמנין 'אש'], והבן.

ה. ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. במסכת כתובות (קיא, ב)

ביאורים

22. מִיִּמִּינִי אֵשׁ דֶּת לְמוֹ. הקב"ה נתן לעם ישראל את התורה שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה. 23. זה ישראל, שהם דבקים בה' על ידי לימוד התורה. 24. ואתם הדבקים בה' אלהיכם. והשכינה היא אש, שנאמר

דורשת הגמרא פסוק זה: "וכי אפשר לידבק בשכינה? והכתיב: 'כי ה' אלוךך אש אוכלה'! אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה

הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלֶכֶם הַיּוֹם.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מִי שֶׁבֹא

תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה". ביאור נפלא בדרשת חז"ל זו, כתב ה'פני יהושע': על השכינה הקדושה נאמר: 'כי ה' אלוךך אש אוכלה', ואם כן לכאורה לא יתכן לדבוק בו, בכל זאת מי שהוא תלמיד חכם, יכול לדבוק בשכינה על ידי הבל התורה שיוצא מפיו, שכן הבל זה נקרא גם הוא אש, שנאמר (ירמיהו כג, כט): "הלא כה דברי כאש", ואש יכולה לדבוק באש. מה גם שמצאנו שתלמיד חכם נעשה שותף להקב"ה ממש, שהרי אמרו חז"ל (פסחים כב, ב): "את ה' אלוךך תירא - לרבות תלמידי חכמים", ואם כן אין מקום, לכאורה, לקושיית הגמרא "וכי אפשר לידבק בשכינה", שהרי מצינו שתלמידי חכמים יכולים!

קושיית הגמרא לא באה, אלא על לשון הפסוק: "ואתם הדבקים בה' אלוךכם חיים כולכם היום", ועל כך תמהה הגמרא: כולכם? והלא לא כל אדם זוכה להיות תלמיד חכם גמור, ואף באותו דור דיעה נמצאו כמה וכמה אנשים שלא היו תלמידי חכמים, ופסוק מפורש מעיד על כך: "אתם נצבים כולכם... מחוטיב עצר עד שואב מימך"!

אלא, משיבים חז"ל, גם מי שלא זכה להיות תלמיד חכם גמור, עדיין יש לו אפשרות לדבוק בשכינה - על ידי שיישא בתו לתלמיד חכם, יעשה פרקמטיא עם תלמידי חכמים וידאג להנות אותם מנכסיו, ועל ידי כך יהיה לו חלק בהבל פיו של התלמיד חכם, שהרי אותו אדם גורם ומסייע להבל פה זה, שהוא כאש! [ועיין עוד בעיונים לעיל עמ' 90 ד"ה שהם עתידים להתדבק בצדיקים].

ביאורים

(דברים ד, כד): 'כי ה' אלהיך אש אכלה הוא'.

מעלות התורה

לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, ²⁵יֵרָאֶה כָּמִי שְׁנֵתָן בָּאֵשׁ. תּוֹרָה שְׁנֵתָן
הַקֶּבֶ"ה לְמוֹשֶׁה, ²⁶אֵשׁ שְׁחוּרָה עַל גְּבִי אֵשׁ לִבְנָה, ²⁷חֲצוּבָה
מֵאֵשׁ, ²⁸חֲרוּתָהּ מֵאֵשׁ, ²⁹וְנִתְּנָהּ מֵאֵשׁ, שְׁנֵאָמַר: ³⁰מִיִּמִּינוּ
אֵשׁ דָּת לְמוֹ'.

ביאורים

25. יראה כמי שנתן באש. בילקוט שמעוני הגירסא: "ראה בעצמו כאילו הוא עומד באש". וביאורו המפרשים על פי מה שאמרו בספרי פר' וזאת הברכה פיסקא שמ: מה דרכה של אש, אם קרב אצלה - נכוה, ואם רחק ממנה - צונן, כך דברי תורה, כל זמן שאדם עמל בהם חיים הם לו, פרש מהם ממימים אותו, ע"ש. כלומר, שאם מתקרב אל התורה יותר מדי דהיינו שנהנה ממנה, נאבד מן העולם, ואם פירש ממנה הרי הוא מת בצינה, ורק אם עמל בה, הרי היא לו חיים. [ויתכן שזה מה שרמז רבינו לעיל באומרו "מה ללמוד", כלומר, שהלומד עניינים גבוהים בתורה שהם מעבר לדרגתו הרוחנית, הרי הוא נכווה מאש התורה, וכמו שדרשו חז"ל (בזוהר ברע"מ פרשת פנחס דף רכג ע"א) על הפסוק 'לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני', ועל כן צריך האדם לדקדק מה ללמוד כפי דרגתו]. 26. אש שחורה על גבי אש לבנה. בילקוט שמעוני הגירסא: "אש לבנה חרותה באש שחורה". ובירושלמי סוטה ח"ג הגירסא: "עורה אש לבנה חרותה אש שחורה". וביאורו המפרשים, ש'עורה', כלומר הקלף שעליה נכתבה התורה, הוא אש לבנה, ואותיותיה כתובים באש שחורה. 27. חצובה מאש. אותיותיה נחצבו מן האש. 28. חרותה מאש. שהקלף שלה הוא אש לבנה, ואותיותיה כתובים וחרותים באש שחורה, כנ"ל. 29. ונתונה מאש. ונתונה מהקב"ה למשה מאש של מעלה, שאצולה היא מחכמתו יתברך, כדכתיב (דברים ד, כד): 'כי ה' אלהיך אש אכלה הוא' (מפרשים). 30. מימינו אש דת למו. התורה שניתנה מיד ימינו של הקב"ה, היא עצמה אש, חצובה מאש ונתונה מאש.

מעלות התורה

[נג]

עוֹד אֵיתָא בִּילְקוּט הָאֲזִינוּ (תתקמב): ¹יֵעָרֵף ²כַּמְטֵר
לְקַחֵי תִזְלַ פְּטַל אֲמֶרְתִּי' (שם לב, ג). ³אִם תִּלְמִיד
חָכָם הָגוֹן הוּא - ⁴תִּזְלַ כַּטֵּל, ⁵וְאִם לֹא - ⁶עֲרִפְהוּ 'כַּמְטֵר'.

ביאורים

1. יערוף כמטר לקחי תול כטל אמרתי. יטפטף כגשם - התורה שנתתי לישראל ('לקחי' - לקח לימודי, שאין 'לקח' אלא תורה, שנאמר (משלי ד, ב): 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו'), שהתורה היא חיים לעולם כמו המטר. כלומר, קיום התורה יתן חיים לעולם כמו נטיפת הגשמים. ו'תול כטל' - שהוא נוח לבריות והכל שמחים בו, 'אמרתי' - התורה שאמרתי לכם. [משה רבינו משווה את לימוד התורה לירידת הגשם, שכשם שהגשם מביא חיים לעולם, כך מביאה התורה חיים לעולם (רש"י על הפסוק). גשם מחיה את הגוף, והתורה מחיה את הנשמה (מהרש"א תענית ז, א). 2. כמטר וגו' כטל וגו'. במסכת תענית (ז, א) הקשה רבא סתירה בין שני כתובים: בתחילת הפסוק כתוב: "יערוף כמטר לקחי", הרי שהשווה התורה למטר, ובסוף הפסוק כתוב 'תול כטל אמרתי' - שתהיה אמרתו של משה, דהיינו התורה, נוזלת כטל; הרי שהשווה התורה לטל, והלא המטר יורד בכת, ואילו טל יורד בנחת, וכיצד מתקיימים בתורה שתי תכונות אלו. אלא כך מלמד הפסוק: אם - 3. אם תלמיד חכם הגון הוא. שמתנהג כיאור וקראוי לתלמיד חכם. 4. תול כטל. התנהג אליו בנחת, כמו הטל היורד בנחת, ולמד ממנו תורה. 5. ואם לאו. שאינו הגון. 6. ערפחו כמטר. הרגהו, כגשם היורד בכוח רב. כלומר, התנהג אליו בחזקה ובקושי, ואל תלמד ממנו תורה (רש"י). [המהרש"א מפרש באופן אחר, ולדעתו, 'עורפחו' פיורשו 'הִפְנָה לו עורף', כלומר, פנה מעליו וסור ממנו, וכך היא כוונת הגמרא: אם תלמיד חכם הגון הוא, הרי הוא כטל, שכשם שהטל רצוי תמיד, כך יש לך לפנות תמיד אל אותו תלמיד חכם. ואם אינו הגון, הרי הוא כגשם, שכשם שלפעמים הגשם מזיק ו'מפנים לו עורף' ואין חפצים בו, כך יש לך להפנות עורפך אל תלמיד חכם שאינו הגון, ואל תלמד תורה מפיו].

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

(א) וַיֹּאמֶר אֱהִי הַגָּאון ז"ל, הַטַּעַם
שֶׁמֶדְרָמָה אוֹתוֹ לְמַטֵּר,
כְּמוֹ שֶׁהַמַּטֵּר יוֹרֵד וּמִשְׁקָה וּמַגְדִּיל
עֲשָׂבִים רָעִים וְטוֹבִים,⁸ וּבִיּוֹתֵר

א. ואמר אחי הגאון ז"ל הטעם שמדמה אותו למטר וכו' כך על ידי התורה במי שאינו הגון מתגדלים תכונות רעות בלבד. כן כתב הגר"א במשלי יט, ט, וז"ל: "התורה היא

מן השמים, ומעשה המצוות מן הארץ וכו' וזה שנאמר: 'אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף', כלומר, כי הארץ מדתה 'אמת', שנותנת באמת כל מה שזורעים בה. והזרוע חטים, תצמיח גם כן חטים. ואם שעורים - שעורים. וזהו: 'אמת מארץ תצמח'. ומן השמים יבוא הגשם שהוא 'צדק', שבא בתורת צדקה, שהרי לא נתנו לשם הגשם שיקרא אמת בבואו לארץ, וזהו: 'צדק משמים נשקף'. והגשם בא לכל הארץ בשוה, וגם כן עושה פעולתו בשוה, אך פעולתו היא לפי המקבל, מקום שזורע חטים אז מחמתו יצמח שם החטים, ומקום הזרוע סם המות תצמיח סם המות. אך הגשמים עצמם נקרא לעולם 'טוב'. וכן היא התורה הבאה מן השמים, עושה פעולתה שתצמיח מה שבלבד. אם לבו טוב, תגדיל יראתו. ואם חס ושלום בלבד פורה שורש ראש ולענה, יכשל עוד בהגותו בה, ויגדיל הטינא אשר בלבד עד אשר מעלה שרטון. וזהו: 'צדיקים ילכו בס' ותגדל צדקתם, 'פושעים יכשלו בס', שיצמיח פשעם עד שיכשלו'. ע"כ. עוד כתב שם (כד, לא): 'זכה נעשה לו סם חיים, לא זכה נעשה לו סם המות', כי עניין התורה לנפש, כמו עניין המטר אל הארץ, שהיא מצמיחה סמי חיים וסמי מות, כן בתורה צריך אחר לימודו, לבער ממנו הפסולת ביראת חטא ומעשים טובים.

ובחידוש הגר"א (כת"י) למסכת שבת (לא, א), כתב על דברי הגמרא: אי יראת ה' היא אוצרו, אין, אי לא לא וכו' אמר לו: מוטב אם לא העליתה, וז"ל: משום

ביאורים

7. שמדמה אותו. את התורה. 8. וביותר מתגדלים הרעים מהטובים. העשבים הרעים גדלים על ידי הגשם מעצמם, אף ללא התערבות מעשי אדם, מה שאין כן העשבים הטובים שמלבד הגשם צריך לעדור לנכש ולזבל.

דאמרין "ערוף כמטר לקחי' משל למטר שיורד, אם יורד על סם חיים, הוא מגדל סם חיים, ואם יורד על סם המות, הוא מגדל סם

מִתְגַּדְּלִים הָרָעִים מִהַטּוֹבִים,^(ב) כִּךְ
עַל יְדֵי הַתּוֹרָה,⁹ כְּמִי שְׁאִינוֹ הָגוֹן,
מִתְגַּדְּלִים תְּכוּנוֹת רְעוּת בְּלָבוֹ.

המות. כן הוא התורה, אם יש בו יראת שמים, הוא מגדל סם החיים, ואם אין בו יראת שמים, הוא מגדל סם המות, כי האדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, הוא רע יותר ממה שאין בו תורה כלל. (רמ"ג).

ב. כך על ידי התורה במי שאינו הגון מתגדלים תכונות רעות בלבד. הנה לעיל (אות כח) כתב רבינו בשם הגר"א, שמי שאינו בעל תורה צריך לרפואות המידות אין להתנהג, אבל מי שהוא בעל תורה אין צריך לרפואות המדות, רק לעסוק בתורה וביראתה ה' כל היום, הפוך בה והפוך בה, דכולא בה, [וכן כתב הגר"א בביאורו לברכות נז, א ולמשלי לא, יא]. וכן כתב רבינו לעיל (אות כה) מה אם שורפת את הקוצים, אף דברי תורה שורפים כל מידות רעות שבאדם שנמשלו לקוצים. ולכאורה אין מתאימים הדברים עם מה שכתב הגר"א שמי שאינו הגון - התורה מגדלת בו תכונות רעות?

והנה בתענית (ז, א): כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים, שנאמר: 'עץ חיים היא למחזיקים בה' וכו'. וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות, שנאמר: 'ערוף כמטר לקחי', ואין עריפה אלא הריגה, עיי"ש. ואפשר שמה שאמרו חז"ל (בילקו"ש שהביא רבינו) שאם תלמיד חכם שאינו הגון עורפת כמטר, היינו שאינו לומד לשמה, שאז התורה עצמה נעשית לו סם המות ומגדלת בו תכונות רעות, כמו שפירש הגר"א, ומה שכתב הגר"א שמי שהוא בעל תורה אין צריך לכל התחבולות של המידות זהו בלומד תורה לשמה, וכן משמע בלשון הגר"א בביאורי אגדות על מסכת ברכות (נז, א), עיי"ש. וכענין זה כתב ב'מכתב מאלהיו' (ח"ה עמ' רצא בשם הגר"ש ז"ל מקלם זצ"ל בדברי הגר"א, עיי"ש. וענין עוד בזה בספר חכמה ומוסר ח"ב מאמר רי). ורבי שלמה ברעוודה זצ"ל (אבן שלמה שה"ש פ"א עמ' קנ) עמד גם על שני

ביאורים

9. במי שאינו הגון. שאינו מתנהג כיאות לתלמיד חכם.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וְגַם

¹⁰הַתּוֹרָה נִקְרְאת 'אוֹר',
^{11(ב)}וְהָעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא

המאמרים הנ"ל בשם הגר"א, ופירש שמה שאמר הגר"א שבתורה הוא בטוח מכל מידות הרעות, זה נאמר דוקא במי שלבו טוב, כלשון הגר"א הנ"ל: 'אם לבו טוב, תגדיל יראתו', עיי"ש.

ובקונטרס רוח נמוכה (סי' ב) ביאר את הדברים, שמה שאמרו שמלבשתו ענוה ויראה אין זה דבר הבא ממילא בלי שום השתדלות בתיקון המידות, ובוודאי צריך יגיעה מועטת בזה, וכמבואר ב'נפש החיים' (ש"ד פ"ט): "ובאמת כי האדם הקבוע בעסק התורה לשמה וכו' איננו צריך לרוב עמל ויגיעה ואורך זמן העסק בספרי יראה עד שיוקבע בלבו יראתו יתברך, כאותו האדם אשר איננו קבוע בעסק התורה, כי התורה הקדושה מעצמה תלבישהו יראת ה' על פניו במעט זמן ויגיעה מועטת על זה, כי כך דרכה וסגולתה של התורה הקדושה, כמו שכתוב, כל העוסק בתורה לשמה וכו' ומלבשתו ענוה ויראה", ומבואר שהקבוע בעסק התורה לשמה מספיק לו ביגיעה מועטת לתקן מידותיו. ואם כן מה שאמר הגר"א (הביאו רבינו לעיל אות כח) דבאתר דלית חמר תמן מתבעו סמנין, היינו ריבוי העסק בזה, אבל בריש כל אסוון אנא חמר, שהעסק בתורה לשמה היא ראש לכל הרפואות ומספיק במעט זמן ויגיעה מועטת להשיג רפואת הנפש ומעלות המידות, אבל ודאי שהשתדלות צריך לזה. (רמ"א).

ג. והעולם הזה נקרא חושך. במסכת בבא מציעא (פג, ב): "מאי דכתיב (תהלים

ביאורים

10. התורה נקראת אוֹר. כנאמר (משלי ו, כג): 'כי נר מצוה ותורה אור'. ובמדרש רבה (במדב"ר יד, י'): "למה נקראת התורה 'אור', שהיא מאירה את האדם מה יעשה", התורה מאירה את הדרך לאדם לידע באיזה דרך יהלך, דכתיב: 'כי נר מצוה ותורה אור'. [כלומר, המצוה נקראת 'נר', שכל זמן שאין מדליקים אותה היא חשכה ואינה מאירה כלל, כך כל מצוה אי אפשר לקיימה בשלמותה כי אם על ידי אור התורה, שהיא האור לנר של מצוה, שכמו שהנר אינו מאיר בעצמו כי אם כשמדליקים אותו ממקום אחר ואז מקבל את האור, כך אי אפשר לקיים את המצוות בכל פרטיהם אם לא על ידי התורה (אור תורה)]. 11. והעולם הזה נקרא חושך. בפסחים (ב, ב): "העולם הזה

קד, כ): 'תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער?' 'תשת חושך ויהי לילה' - זה העולם הזה שדומה ללילה, 'בו תרמוש כל חיתו יער' - אלו רשעים שבו שדומין לחיה שביער, שעכשיו הם שולטים. וביאר המהר"ל: בלילה, בחושך, אין אדם

'חושך', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה כמ, טו):
¹²וְהָיָה כְּמַחֲשֶׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם, וְכָל זֶמֶן
שֶׁאֵין הַחֹשֶׁךְ גָּדוֹל כָּל כָּף, אֲזַי נִצּוֹל
הָאָדָם בְּאוֹר שֶׁפָּדָו מִכָּל מַכְשׁוֹל,
אֲכָל אִם הַחֹשֶׁךְ גָּדוֹל הוּא מְאֹד,
¹³הַחֹשֶׁךְ עֲנָן וְעֶרְפֶּל, אֲזַי עַל יְדֵי הָאוֹר
שֶׁפָּדָו, ¹⁴מִתְבַּלְבֵּל וְנִבְכָּד יוֹתֵר. כָּף

מבחין במה שלפניו, ונראה בעיניו שאין לפניו כלום, והוא בבחינת ההעדר המציאות, ולכן העולם הזה שאינו עיקר המציאות דומה ללילה. ולפיכך הרשעים מושלים בעולם הזה שגם הם אין מציאותם נחשב לכלום. ובספר 'חסד ואמת' ביאר, שהוקשה לגמרא אמאי כפל הכתוב 'תשת חושך' ויהי לילה' הרי חושך הוא לילה כדכתיב 'ולחושך קרא לילה', לכן פירש רבי זירא 'תשת חושך ויהי לילה' - שזה הולך על העולם הזה שהוא דומה ללילה. והטעם שהעולם הזה הוא נקרא חושך, הוא משום שאין ניכר בו בין טוב לרע, מאחר שאין עונש הרשעים מגיע כבר בעולם הזה, אלא לעולם הבא, ולכן העולם הזה הוא חושך, שכל דבר שבגללו אי אפשר להבחין בין טוב לרע הוא נקרא בשם חושך, וכפל הכתוב ואמר שחושך זה הוא כמו לילה שכמו שבליילה אין אדם מבחין ומכיר את חברו, כך העולם הזה נקרא חושך כיון שאין אדם מבחין בו בין טוב לרע כיון שרואה בעולם רשעים שאינם נענשים.

ביאורים

שהוא דומה ללילה". ובמדרש רבה (איכה ג, א): עולם הזה שנקרא 'חושך'. 12. והיה כמחשך מעשיהם. מעשי הרשעים נעשים בחושך, כיון שהם משוקעים בהבלי העולם הזה שדומה לחושך. 13. חושך ענן וערפל. חושך של ענן עבה שזהו ערפל, והיינו חשיכה גדולה מאוד. 14. מתבלבל ונבכד יותר. כי על ידי אור הבוקע מתוך ענן וערפל הכל נראה מעורפל, מבלבל ומטושטש

מעלות התורה

עיונים

מי שהוא משקע בהכלי עולם הזה מאד, ומעשיו מקלקלים, ¹⁵ אז על ידי התורה מתבלבל ונבוכ יוֹתֵר, ומחשבותיו מבלבלים אותו יוֹתֵר.

וְאָמְרוּ בְּנִמְרָא: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְקַיְמָהּ, ¹⁶ נָח לוֹ שְׁנֵהפָכָה שְׁלִיתוֹ עַל פָּנָיו, וְלֹא יָצָא לְאוֹר הָעוֹלָם. וְאָמַר אַחֵי הַגָּאֹן זַלְזָלָהּ, שֶׁהוּא עַל פִּי מַה דְּאִיתָא בְּמִסְכַּת נִדָּה (ל, ב): כִּשְׁהִתְיַנּוֹק בְּמַעֵי אָמוֹ, ^(י) מְלַמְּדִים אוֹתוֹ כָּל הַתּוֹרָה

ד. מלמדים אותו כל התורה כולה. הרא"ש (קידושין פ"א ס' מא) הביא בשם הגאונים נוסח ברכה שיש לברך בשעת פדיון בכור: "ברוך אתה ה' אלוֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אשר קידש עובר ממעי אמו ולא רבעים יום חלק אבריו מאתם וארבעים שמונה איברים שיש בו ונפח בו נשמה" וכו'. וכתב הרא"ש, שבאשכנז וצרפת לא נהגו לברכה כיון שלא הזכירה במשנה או בגמרא. גם תמה על מה שאומרים בתחילתה "אשר קידש

עובר במעי אמו", שאם הכוונה על קדושת בכור, הרי הקדושה חלה רק בשעת לידה, שהתורה תלתה את קדושתו ב"פטר רחם", וכמו שאמרו שמואל להטיל מום בבכור קודם שיצא רובו שאין עליו קדושת בכור רק לאחר לידתו.

ביאורים

ביותר. ¹⁵ אז על ידי התורה מתבלבל ונבוכ יותר. כי התורה מגדלת ומצמחת את מה שבליבו של האדם הלומדה, וכשבלבו שקוע בענייני העולם הזה ומעשיו מקולקלים אזי התורה שלומד מגדלת ומצמיחה בלבו דברים רעים אלו. ¹⁶ ואינו מקיימה. ואינו מקיים את מה שלמד. ¹⁷ נח לו שנהפכה שליתו. 'שליה' היא הקרום שהעובר מונח בתוכו במעי האם. כלומר, נוח לו שהיה מת במעי אמו.

עיונים

מעלות התורה

אמנם הב"ח (יו"ד סי' פל"ה, ¹⁸ ומיד כשיצא לאור העולם, בא מלאך ¹⁹ וסטרו על פיו. דווקא על הבכור, אלא

שכל עובר מתקדש במעי אמו ללמוד שם את כל התורה כולה כמבואר בגמרא נדה ל, ב. ע"כ.

והנה לענין נשים כתב בספר 'אילת השחר' (עה"ת, בראשית כה, כב) שעם הנשים המלאך לומד את ההלכות ששייכים להם.

ולענין גויים האם המלאך לומד עמם גם כן או דוקא עם ישראל, כתב החיד"א ז"ל (בספרו פתח עינים נדה ל, ב) וז"ל: דנראה דהא דמלמדין אותו כל התורה, היינו לישראל דוקא, דנשמתם מאוצר הטוב אלהים חצבה לטובה חוצב לאבות, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום בבטן". עכ"ד.

ויש לעיין, לפי מה שכתב כאן רבינו שהתועלת מלימוד המלאך עם העובר במעי אמו, דלולא זה לא היה אפשר אחר כך ללמוד תורה, אם כן לדברי החיד"א שהמלאך לא לומד תורה עם גוי כשהוא במעי אמו, האיך גרים יכולים ללמוד תורה? ותירץ ה'אילת השחר' (שם), שאולי המלאך מלמד תורה את העוברים שיתגייסו בעתיד בזמן שהם במעי אמו הנכריה. ע"כ.

רבי ברוך בער לייבוביץ זצ"ל (בעל 'ברכת שמואל') נשאל, על הא דאמרו חז"ל (נדה ל, ב) דתינוק לפני שנולד, נר דלוק על ראשו, ומלמדין אותו כל התורה כולה, וכשבא עת לידתו, בא מלאך, וסטרו על פיו ושוכח הכל, לפי זה, הלא כל תינוק לפני שנולד הוא יודע את כל התורה, אם כן למה אין דין צערידין לקום מפני אשה מעוברת? ותירץ, דאין מכבדין תלמיד חכם על ידיעתו הגדולה בתורה, אלא על ידיעתו ועמלותו בתורה, דעל אדם כזה יש לו דין תלמיד חכם. ה. ומיד כשיצא לאור העולם בא מלאך וסטרו על פיו. מה הכוונה ש'סטרו על פיו'? המהר"ל (ד"ה ואמר ונר) ביאר דברי הגמרא שהטעם שהעובר יודע את כל התורה משום שנשמתו מובדלת מגופו ואינה בתוך החומר, [ובזה ביאר מה שאמרו שם בגמרא שהעובר כשהוא במעי אמו: "נר דלוק לו על ראשו

ביאורים

¹⁸ ומיד. בשעת לידתו. ¹⁹ וסטרו על פיו. מכהו על פיו ומשכיח ממנו את כל התורה שלמד.

מעלות התורה

עיונים

**וְלִכְאוּרָה צָרִיךְ עֵינָן, מַה תּוֹעֵלַת יֵשׁ
בְּמַה שֶּׁמְלַמְדִּים אוֹתוֹ וְאַחֵר כִּךְ
מְשַׁבְּחִים אוֹתוֹ, וְהִנֵּה כֹּלָא לְמַד בְּלָל.**

**וְנִרְאָה ^(ט)עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב
²⁰הָאֱלֹשִׁיךְ הַקָּדוֹשׁ, עַל**

וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, והיינו שהנר עולה על ראשו, והכוונה בזה, שנשמת העובר עדיין אינה מוטבעת בתוך גופו, ומכיון שהנשמה אינה בתוך הגוף, אלא דבוק הן על ראשו, ועל ידה הוא רואה מסוף העולם ועד סופו,

ועל זה אמרו שבשעת יציאתו לאויר העולם סוטרין אותו על פיו, והכוונה בזה שמחברים את הנשמה לתוך הגוף, וכיון שהנשמה מוטבעת בתוך החומר ונעשה חמרי נשכח ממנו כל התורה.

עוד ביאר, שהסטירה על פיו היינו שמוחק ומבטל את צורתו שהיה לו תחילה [והוא דומה למי שמוחק צורת המטבע ומבטלה], ונעשה גשמי, וכיון שנעשה גשמי הוא שוכח את כל התורה כולה.

ו. על פי מה שכתב האלשיך הקדוש. בפירושו לתורה (דברים יז, ח) על הפסוק: 'כי יפלא ממך דבר למשפט' כתב האלשיך: "כי יפלא ויתכסה דין מדיני התורה כי לא תמצאנו מפורש, אל תאמר כי דין זה משולל מהתורה, כי דע לך כי לא יחסר כל בה, על פי מדות דרושתיה וענייניה. ואם לא תמצא, ממך הוא שיפלא ולא ממנה, כי לא הכינות לבך ולא יגעת ועל כן לא מצאת. או, 'ממך' לשלא ניתן לך בסיני חלק זה בחלקך, כאשר אז קבלה כל נפש מה שעתידיה לחדש, לא היה לך דבר למשפט הזה להוציא ולחדשו מאשר חננו אותך, וזהו אומרו 'כי יפלא ממך' כו', לומר, כי יפלא, ממך הוא ולא ממנה".

עוד כתב (שם לג, יט) על הפסוק: 'עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול': "כי כל השבטים אשר כל אחד קבלה נפשו

ביאורים

20. האלשיך הקדוש. בפירושו לדברים יז, ח; לג, יט; משלי ב, ה; לא, יא; איכה ה, טז (רמ"ג). הובא בעיונים.

מעלות התורה

עיונים

בסיני חלק בתורה, וכל אחד חלקו טמון תוך נפשו ובלתי מתגלה, אם לא על ידי שייגע בבית המדרש וימצא. אמר על ידי יששכר בבתי מדרשם יינקו כל השבטים כל חלקי התורה הטמונים תוך נפשות ישראל הקרויים 'חול', כמה דאת אמר (בראשית לב, יב): 'ושמתי את זרעך כחול הים', ושיעור הכתוב: כי 'שם' ביששכר 'זבחו' זבחים של 'צדק' שהוא כל אחד את יצרו, במה ש'שפע ימים' עליונים מאתו יתברך מהתורה 'יינקו'. וגם מה שהם שפונים תוך הדברים הטמונים בחול, הוא תוך הנשמות הטמונות בגופים שנקראים 'חול', כי בתוכם ספונים סודות וחלקי התורה שקבלה כל נפש בסיני, שעל ידי יששכר יתגלו. והוא הכתוב אצלנו בביאור משלי, כי כל מה שקבלה כל נפש בסיני על ידי יששכר יתגלו, צריך יגיעת בית המדרש לזכות להגלות, ולבא מן הכח אל הפועל".

ובפירושו למשלי (ב, ה) כתב: "כי כל מה שתלמידי חכמים מחדשים בעולם הזה, הכל קבלו נפשותם בסיני, והוא שנשכח, וכל נפש חוזרת ונוכרת מה שקבלה. וזה הדבר הוא, אשר נראה כמה מדות בדעות, יש מחזיק במקרא, ויש במשנה, ויש בגמרא, ויש באגדה, ויש ימצא בו שכל מוליד ומחדש, ויש לא יחדש, כי הכל תלוי כפי יחס נפשו למעלה בחלקי פנימיות התורה, יש קצרי יד לא ישיגו רק עד מקרא ויש למשנה, וההקש בשאר, ויש ניתן לו כח לחדש כפי המתייחס אל בחינת נפשו והמגיע לחלקו רצונו יתברך, שלא יתחדש בעולם זולתו על ידו, וכעובדא דרבה בר נחמני שיצאה נשמתו בטהור, ומה צורך היה לו יתברך שיכריע רבה בר נחמני, אך ודאי היה מחלקו שלא יאות יתחדש בעולם על ידי זולתו, וגם הוא יתברך שמו יחס זה, לבלתי חתוך זולתו על ידו", ע"ש בכל דבריו. (ועיי"ש עוד בפרק לא פסוק יא שכתב כעין זה).

ובפירושו על מגילת איכה (דברים נחומים איכה ה' טז) כתב האלשיך ז"ל: "על כן מה עשה הוא יתברך, קיבץ כל הנשמות העתידות לבא בכל דור דור בהר סיני, ואת כולן השמיע בהוד קולו כל פרטי תורה שבעל פה, וכל החדושים העתידיים להתחדש בכל דור דור, וכל הסייגים הראוים בכל דור. ואז כל נפש ונפש קבלה ונשקע בה כל המתייחס אליה מכל הפרטים, ובכללות כולן נמצא הכל. והוא כי כל נפש ונפש יש לה שייכות בתורה, וכל אחת דבקה בה כל הדברים המתייחסים אל בחינתה וכו'. ובכן, בבא כל נפש אל העולם הלזה, מחדש מה שקבלה כי הוא חלקה בתורה. כי גם שיראה שעל ידי יגיעת עיונו הוא מבין, לא כן הוא כי אם כנזכר מה שקבלה נפשו, והיגיעה להבין אינו אלא מפני שהחומר מעכב מלגלות הנפש

מעלות התורה

עיונים

מה ²¹שֶׁאֵנוּ אוֹמְרִים: 'וְתֵן חֶלְקֵנוּ
בְּתוֹרַתְךָ', לְפִי ²²שֶׁכָּל הַנְּשֻׁמוֹת עֲמָדוֹ
עַל הָרַם סִינַי וְקִבְּלוּ כָּל אֶחָד חֶלְקוֹ
בְּתוֹרָה. וְזֶהוּ שְׁאֵמְרוּ בְּמִצְוֹתָ (מְגִלָּה ו'
ב): ²³יִנְעָתִי וּמִצְוֹתֵי תַאֲמִין',

מה שקבלה, על כן צריך
לייגע החומר ולהתישו,
ואז הנפש מוציאה מה
שקבלה, ונראה בעיני
האדם שהוא השיג,
ולא כן הוא כי אם מה
שיקרה לנביא בהתנבא,
שאמרו רבותינו ז"ל
במדרש הנזכר כי הוא

גם הוא מה שקבלה נפשו מאז בסיני, שבנוח עליו הרוח להנבא, משתבר ונכנע גופו
על ידי מה ששורה שפע עליו, כדי שעל ידי כן יתנבא מה שקבלה רוחו מאז. ועל
כן נקראת התורה 'תושיה', שמתשת כוחו של אדם (סנהדרין כו, ב). וזה אומרם
ז"ל 'יגעת ומצאת תאמן', כי אחר היגיעה למציאה תחשב לו, כי על ידי החומר מה
שקבלה הנפש הוא כאבוד ממנו, וחוזר ומוצאו על ידי היגיעה כמדובר".

כתב הגר"א בפירושו לפסוק (משלי טז, כו) "נפש עמל עמלה לו", וז"ל: "אם
למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת, והיינו שלומדין
לאדם בבטן אמו כל התורה מה שיהיה ביכולת האדם להשיגה כל ימי עמדו
בזה העולם, וזהו 'כי לכך נוצרת', וזה שאמר 'יגעת ומצאת תאמן' כי מה שהיה
ואבד יוכל להמצא".

ז. ינעתי ומצאתי תאמין. חז"ל לימדונו שלא די בלימוד תורה מתוך שטחיות,

ביאורים

21. שאנו אומרים. בברכה אמצעית של תפלת שבת ויום-טוב, ובי"ה רצון'
שלאחר תפלת שמונה-עשרה. [וכן הוא במשנה באבות פ"ה מ"ג]. 22. שכל
הנשמות עמדו על הר סיני. כמו שאמרו במדרש (שמו"ר כח, ו): 'ואת אשר איננו
פה עמנו עומד היום' אין כתיב כאן, אלא 'עמנו היום', אלו הנשמות העתידות
להיבראות שאין בהם ממש, שלא נאמרה בהם עמידה, שאע"פ שלא היו באותה
שעה, כל אחד ואחד קיבל את שלו, עי"ש. ובזוהר ח"ב פג, ב: וכלהו דרין בתראין,
כלהו אודמו לתמן, וכלהו קבילו אורייא בטורא דסיני, דכתיב: 'ואת אשר איננו
פה עמנו עומד היום', וכלהו כל חד וחד כדקא חזי ליה. 23. ינעתי ומצאתי. יגעת
בתורה ומצאתי הצלחה בלימודה.

מעלות התורה

עיונים

אלא צריך ללמוד מתוך יגיעה ועמלות, ואז זוכים לכל ההשגות. [וז"ל ה'חזון
איש' זצ"ל באגרותיו (ח"א, לז): "ועיקר סגולת התורה להביא את האדם
לרוממות עילאה ולהכיר חובתו בעולמו, באה על ידי עמלה של תורה, וכל
שהאדם מוסיף ביגיעתו מנתק בזה חבלי היצר וממאס בתענוגי ההבלים, ונפשו
משתוקקת לרגשי קודש ועונג החכמה ומתק טהרת הלב"].

כתיב: "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם" (ויקרא כו,
ג). ופירש רש"י: "אם בחוקותי תלכו - שתהיו עמלים בתורה". ולכאורה היה
נראה שעמל בתורה הוא 'מעלה' בעלמא, ועל זה מגיע גם שכר מיוחד המבואר
בפרשה, אך מהמשך הפסוקים נראה לא כך, שהרי בהמשך בקלות נאמר:
"ואם לא תשמעו לי" - ופירש רש"י: להיות עמלים בתורה. ועל זה נאמר כל
הקלות, הרי שחסרון בעמלות בתורה אינו חסרון מעלה, אלא הוא חסרון
מעצם מצות הלימוד, וקוראו הכתוב "לא תשמעו לי".

וכן הוא ביראים כשמביא מצות "תלמוד תורה" בסימן רנ"ד, כתב: "צוה ברוך
הוא שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה". וכן הוא נוסח ברכת התורה
"לעסוק בדברי תורה". וכמו שפירש הט"ז (סי' מ"ז) שהטעם כי זה כל מצות
תלמוד תורה ללמוד מתוך עמל וטורח. וכן אמרו במדרש רבה בחוקותי -
שהקב"ה מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה. וכן אומרים בחג השבועות
בפיט האקדמות: "צבי וחמיד ורגיג - דילעון באורייתא", כלומר: הקב"ה
מתאוה חומד ומצפה, שיעמלו בתורה.

ובמסכת חגיגה (י, א) דרשו על הפסוק (זכריה ח, י) 'ליוצא ולבא אין שלום',
רבי יוחנן אמר: אפילו מש"ס לש"ס". לדעת התוספות רי"ד הכוונה למי
שעוזב את לימוד התלמוד הבבלי המבאר את הענין ביתר עומק, ועובר ללימוד
התלמוד הירושלמי כדי להקל מעליו את משא הלימוד המעמיק של הבבלי.
וז"ל: "דאדרבא תלמוד בבלי מבאר יותר, וזה האדם כדי להקל מעליו, הניח
תלמוד בבלי ומתעסק בתלמוד ירושלמי".

וכן מבארים מה שנאמר בפרשת תולדות: "ויתרוצצו הבנים בקרבה" (בראשית
כה, כב), ואמרו חז"ל (הובא ברש"י): כשהיתה (רבקה) עוברת על פתחי תורה
של שם וְעָבָר יַעֲקֹב רָץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עֲשָׂו
מפרכס לצאת. ומקשין העולם, מדוע יעקב רצה לצאת, הרי קיימא לן (נדה ל,
ב) שהמלאך מלמד כל התורה כולה לתינוק במעי אמו? אלא מתרצים, שיעקב

מעלות התורה

עיונים

העדיף לעמול בתורה בעצמו, מאשר לקבל תורה במתנה ללא עמל, אף אם המלמד הוא מלאך!

והנה ענין זה של 'עמל התורה' אינו רק בשעת הלימוד להעמיק ולהבין, לחשבן כל שיטה ושיטה והדינים היוצאים שזהו עיקר העמל, אלא לפני הלימוד כל שמתייגע כדי שיוכל ללמוד, שלא רק לימוד בעמל, אלא גם מתוך עמל גם זה נקרא עמל התורה!

וכפי שהוכיח רבי אהרן קוטלר זצ"ל (בספרו 'משנת רבי אהרן', עמוד ל"ז) ממסכת מנחות (ז, א), שם מספרת הגמרא: "אבימי מסכתא איתעקרא איתעקרא ליה ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי, גמריה. (מסכת מנחות נשתכחה מאבימי ובא אל רב חסדא תלמידו שזיכר לו, ולימדו). ולישלח ליה וליתי לגביה, סבר הכי מסתייעא מילתא טפי" (ומדוע לא שלח אבימי לקרוא לר' חסדא שיבוא אצלו וילמדו, לפי שסבר שבאופן זה תהיה לו יותר סייעתא דשמיא). וברש"י: מסתייעא מילתא - משום יגעיני ומצאתי. ע"כ מהגמרא.

מאבימי אנו למדים שלא רק היגיעה בעצם הלימוד מביאה לידי השגה, אלא גם הטורח עבור הלימוד בדבר שאין לו שייכות לעצם הלימוד - כגון ההליכה אל המלמד - גם כן גורם להשגה יתירה.

הסברם של דברים: גם אחרי היגיעה אין ההשגה אלא בבחינת "מצאיה" שהקב"ה ממצאיה לאדם חלף עבודתו ושכר עמלו, ולפיכך יפה גם כוחו של עמל במה שאינו אלא הכשר ללימוד.

יגיעתו של אבימי לא הצטמצמה בטורח ההליכה והגלות למקום תורה, אלא עיקרה היה בהכנה ובענווה היתירה שגילה בלכתו ללמוד אצל תלמידו. שכן עיקרה של יגיעה אינו רק ביגיעת הגוף, אלא בכוחות הנפש ובהתגברות על מפריעים הנובעים ממידות ומתכונות נפשיות. והדברים אמורים במיוחד ביגיעה במידת הענווה, אשר כידוע, מהווה יסוד מוסד לקניית התורה כמבואר בכמה מקומות בחז"ל (עיי"ש שהאר"י בביאור נקודה זו).

והנה על ביטול תורה נידונים בו כל העולם, והטעם הוא מפני שתלמוד תורה הוא שורש ועיקר כל התורה כולה, והוא מקור החיים. וכתבאר, שאין הדברים אמורים רק בביטול תורה כפשוטו, באדם שיושב ובטל מן התורה, אלא אף העוסק בתורה ושוקד על דלתותיה לילות כימים, אם נמצא שהיה יכול להעמיק בה יותר ולהתגדל בתורה במידה גדולה יותר, אף הוא נתבע על ביטול תורה,

עיונים

מעלות התורה

'מִצָּאתִי דִּיּוֹקָא, כְּאָדָם הַמוּצֵא אֲבָדָתוֹ, לְפִי שֶׁהוּא חֵלְקוֹ.

והתביעה קשה והחמורה בכל חומר הדין, וכפי שנבאר.

איתא בגמרא סנהדרין (סח, א): "כשחלה רבי אליעזר, נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו וכו', נכנסו וישבו לפניו וכו'. אמר להן: למה באתם? אמרו לו, ללמוד תורה באנו. אמר להם: ועד עכשיו

וְלִפִּי זֶה, אֱלֹהִים לֹא הָיוּ מְלַמְּדִים אוֹתוֹ כְּשֶׁהָיָה בְּמַעֲי אָמוֹ, אֵיךְ הָיָה יָכוֹל לְהִגִּיעַ עַל יְדֵי יְגִיעָתוֹ.²⁴ ²⁵ ²⁶ **וְאֵם לֹא הָיָה שׁוֹכֵחַ, לֹא**

למה לא באתם? אמרו לו: לא היה לנו פנאי. אמר להן: תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו רבי עקיבא: שלי מהו [במה תהא מיתתו. רש"י], אמר לו: שלך קשה משלהן". פירש רש"י: "מפני שלבך פתוח כאולם, ואילו שימשתי היית לומד תורה הרבה". וכמו שאמר רבי אליעזר כן היה, שהרי סרקו את בשרו של רבי עקיבא במסרקות של ברזל, כדאיתא בגמרא ברכות (סא, ב), ובגמרא מנחות (כט, ב) איתא: "שהיו שוקלין את בשרו במקולין" [מקום הקצבים. רש"י]. יסורים נוראים ובזיון מזעזע כל כך, וכל זה משום ש"לבך פתוח כאולם ואילו שימשתי היית לומד תורה הרבה". והדברים אמורים ברבי עקיבא שעליו אמר משה רבינו לפני הקב"ה: "רבונו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי?" (מנחות שם), ואף על פי כן כיון שהיה יכול להתעלות עוד יותר מהמדד שהגיע אליה, נענש באופן נורא. (שיחות מוסר, מאמר לט).

ביאורים

24. כאדם המוצא אבידתו. והיינו שמצא מה שאבד לו, שהרי למד את התורה במעי אמו, אלא שאבדה לו כשסתר המלאך את פיו, וכשלומדה, חזרה לו אבידתו ומצאה. **25. איך היה יכול להגיע על ידי יגיעתו.** כי גם אם יתייע בתורה לא תהיה לו יכולת להשיג רוחניות התורה וקדושתה ואצילותה, כי היא שכל אלוקים, ויהיה מן הנמנע לאדם להשיג בחיי חיותו את עומק חכמת התורה. **26. ואם לא היה שוכח לא היה צריך ליגע.** אם לא היה שוכח בשעת לידתו

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

הָיָה צָרִיךְ לִינֵעַ, וְאִם כֵּן בְּטֵל שְׂכָר
וְעִנְשׁ. לָכֵן מַלְמְדִים אוֹתוֹ חֵלֶק
תּוֹרָתוֹ בְּמַעֲי אִמּוֹ, וְזֶה נִקְרָא ²⁷בְּטֵל
הַתּוֹרָה, רָצָה לוֹמַר, מֶה שְׂנוּגָע
לְחֵלֶק נִשְׁמָתוֹ, וּבְצִאָתוֹ לְאוֹר
הָעוֹלָם, הוּא נִשְׁכַּח מִמֶּנּוּ, ^(ח)וְאַחֵר

ח. ואחר כך על ידי
יגיעתו יכול למצוא
אבירתו. ז"ל הגר"א
(במשלי טז, כו):
"מלמדים לאדם בבטן
אמו כל התורה, שיהיה
ביכולת האדם להשיג
כל ימי עמדו בזה
העולם". עיי"ש. [וז"ל
אבן שלמה (פ"ח אות
כד): "כל אחד לפי מה שמלמדין אותו בבטן אימו, כן יש יכולת בידו להשיג.
ומי שהיה יכול להשיג סודות התורה, והוא לא השתדל להשיגן, נידון בדינים
קשים ר"ל"].

וכן בספר 'פתחי נדה' (נדה ל, ב) הביא רבי בצלאל רנשבורג זצ"ל דברים
אלו בשם הגר"א: יש לתת טעם וסברא לזה, מה ראה ה' הטוב על ככה,
ללמד לאדם בתחילה כל התורה כולה טרם צאתו לאור עולם, ולהשכיחה
שוב ממנו כשבא לאור העולם. והלא דבר הוא. ושמעתי בזה בשם הגאון
רבן של כל בני הגולה התנא האלקי מוהר"א ווילנה זל"ה, כי טוב מאד

ביאורים

את התורה שלמד במעי אמו, והיה יודע את כל התורה כולה מבלי עמל ויגיעה,
לא היה צריך ללמודה שהרי יודע את כולה כפי שלמדו המלאך במעי אמו.
27. בטל שכר ועונש. שכיין שידוע את כל התורה ללא שום עמל, כיצד יקבל
שכר על יגיעת לימוד התורה, וגם לא יהיה שייך לקבל עונש על ביטול תורה,
שהרי אין לאדם מה ללמוד שהרי יודע כבר את כולה. **28. כל התורה.** רבינו
מבאר שאין כוונת הגמרא שמלמדים את העובר את כל התורה ממש, אלא את
התורה שהוא אמור להשיג בעולם, שהוא חלקו בתורה שקיבל בהר סיני, ועל
זה אנו מתפללים "ותן חלקנו בתורתך", כלומר את החלק המסוים שנשמטנו
קיבלה במתן תורה. **29. ואחר כך על ידי יגיעתו יכול למצוא אבירתו.** כלומר,
עתה, שהוא צריך לחזור אחריה ולטרוח בה ולהגות בה יומם ולילה, הוא מקבל
שכר מושלם.

עשה ה' בהשגחתו
יתברך ללמד להאדם,
טרם יוצאו לעולם
השפל מלא הבלי

כָּךְ עַל יְדֵי יִגְיעָתוֹ יָכוֹל לְמַצֹּא
אֲבִירָתוֹ.

וריק ותוהו, כל התורה כולה, דאלולי כן, אין כל בריה ולשון היתה יכולה
להשיג רוחניות התורה וקדושתה ואצילותה, והיה מהנמנע להשיג עמקי
סודותיה. ולפיכך מלמדין אותו כל התורה כולה טרם צאתו, שעדיין אינו
מלוכלך בחטא, ויכול להשיגה, ואחר כך כשלומדין עמו בעולם הזה, נשמטו
נזכרת מה שלמדה כבר, ונקל לה להשיגה, כי נזכר האדם מה שלמד כבר,
וזה אמרם במסכת מגילה "יגעי ומצאתי תאמיין, ד'מצאיה' שייך רק
על דבר הנאבד, והיינו התורה שלמד האדם, ושכחה כשסטרוהו על פיו,
ואחרי היגיעה שוב הוא משיג חלקו, והיינו 'יגעי ומצאתי' את הנאבד.
ומה שהוצרך לסטור על פיו ולשכחו, גם הוא לטובת האדם, ומחסדי
האל יתברך, כי אילו בא האדם לאור עולם ותלמודו בידו, והיה יודע כל
התורה כולה מבלי עמל ויגיעה, לא היה מקבל שכר עליה, אבל עתה, שהוא
צריך לחזור אחריה ולטרוח בה, ולהגות בה יומם ולילה, הוא מקבל שכרו
משלם, בזה ובבא. עכ"ד הגאון הנ"ל זל"ה, ודברי פי חכם חן ושפתים
יושק.

וכן ה'חפץ חיים' בספר 'שם עולם' (ח"א פי"ג) הביא דברי הגר"א אלו שהביא
רבינו, וז"ל: "הנה ידוע, שלכל איש ישראל יש לו חלק בתורה, וכאשר כתב
הגר"א ז"ל שלפיכך אמרו חז"ל "יגעת ולא מצאת אל תאמיין", שהוא כעין
מציאת איזה דבר, שמתחילה קודם שמצאה היתה גם כן בעולם, אלא שמחפש
אותה ומוצאה. כן ענין התורה, שלכל איש ואיש ניתן חלק בתורה הקדושה
בעת מעמד הר סיני שהיו כל הנפשות שם, ולפיכך אנו מבקשים כולנו מהשם
יתברך "ותן חלקנו בתורתך", וכל אחד ואחד בבואו לזה העולם כאשר מתייגע
בתורה הוא מוצא החלק שניתן לו. ולזה החלק מושך לו לבו, ולפיכך אמרו חז"ל
(ע"ז יט, א): אין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ, שנאמר: 'ובתורתו יהגה' וגו'.
וזה החלק הוא כמו מטמון שהטמין השם יתברך עבורו בתורה, כי אב רחמן הוא,
ורוצה שלא יתיביש שום איש בבואו שם. ועל כן לענין התורה צריך לחפש היטב
היטב ולייע עצמו, שבדאי ימצא המטמון שהטמין השם יתברך עבורו". עכ"ד.
(רמ"ג).

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

וְאִם כֵּן אֶתִּי שְׁפִיר, כָּל הַלּוֹמֵד וְאֵינּוּ מְקִיִּים, אִם כֵּן מוֹטֵב לוֹ שְׁלֹא יֵצֵא לְאוּרֵי הָעוֹלָם, כִּי בְּשִׁבִּיל הַלְמוּד לְבַד, לֹא הָיָה צָרִיךְ לַצָּאת לְאוּרֵי הָעוֹלָם, שֶׁגַם בְּמַעֲי אִמּוֹ לְמַד כָּל חֻלְקוֹ.³⁴ אֲבָל הַמְקִיִּים, מְשָׁלִים³⁵ כְּפִנֵּת הַבְּרִיָּאָה, שְׁלֹא הָיָה יָכוֹל לְקַיֵּם הַתּוֹרָה בְּעֻדּוֹ בְּמַעֲי אִמּוֹ, הֵגֵם שְׁלִמְדָּה.³⁶

וְגַם אָמְרוּ חֲז"ל עַל פֶּסוּק (דברים כו, כו): 'אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקִּים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת', אֲפִילוֹ לְמַד וְלִמֹּד, וְלֹא עָשָׂה,³⁷ הֲרִי הוּא בְּכָלֵל: 'אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקִּים' כו'.

ביאורים

30. אתי שפיר. מתיישב היטב דברי חז"ל שאמרו: **31. ואינו מקיים.** את מה שלמד. **32. כי בשביל הלימוד לבד.** אם מטרת ביאתו לעולם הזה היתה כדי לרכוש ידיעת התורה בלבד. **33. לא היה צריך לצאת לאויר העולם.** לא היה צורך בלידתו כלל, ועדיף היה לו להישאר עובר במעי אמו היודע את כל התורה השייכת לשורש נשמתו. **34. אבל המקיים.** המקיים למעשה את ידיעת התורה שלמד, שזה אפשרי רק כשיצא לאויר העולם. **35. כוונת הבריאה.** את תכלית המכוון בבריאת העולם, שהוא קיום התורה והמצוות. **36. הגם שלמדה.** כעין זה כתב בספר 'תולדות אדם' (פרק י"א) בשם הגאון רבי זלמן מווילנא, שהיה נותן רמז: "אדם לעמל יולד" - "לעמל" ראשי תיבות "ללימוד על מנת לעשות", והיינו שלכן "נולד" ויצא לאויר העולם, כדי שילמד ויעמול בתורה על מנת לעשות ולקיים. (רמ"ג). **37. הרי הוא בכלל ארור אשר לא יקים וכו'.** לשון הפסוק: "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם...". עיקר החובה היא "לעשות אותם" - קיום דברי התורה תלוי במעשי

ט. יכול יישב ולא יעשה תלמוד לומר לעשותה. דבריהם אלו צריכים ביאור, מה שאמרו: 'יכול יישב ולא יעשה' וכו', והיאך סלקא דעתך לומר כן, והרי עיקר התורה הוא לידע איך לעשות, ולא צריך קרא להכי? ולכן נראה לעניות דעתי דכוונתם שבאו לומר, שאף שתלמוד תורה עצמה היא מצוה בפני

עוד אמרו (ילקו"ש עקב תתענ): 'אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה' (דברים יא, כב),³⁸ למה נאמר, לפי שנאמר (שם): 'כי אם שמר תשמרון', [שומע אני בין שלומד אדם דברי תורה],³⁹ יכול יישב ולא יעשה,⁴⁰ תלמוד לומר: 'לעשתה'. למד אדם תורה, הרי בידו⁴¹ מצוה אחת.

עצמה, ואינו מטעם שהיא הכנה וגדר לבוא לידי מעשה, אלא הלימוד עצמו הוא מצוה גדולה יותר מכל המצוות, ואם כן היה עולה על הדעת, שאף אם לומד על מנת שלא לעשות, אף שאין שכל מעשה בידו, ונענש על זה, מכל מקום שכל לימוד תורה יש בידו על כל פנים, לזה בא לומר שאין הדבר כן, אלא עיקר הלימוד הוא בשביל לעשות, שאז אם בא לידי מעשה, מקבל שכל לימוד בפני עצמו ושכל המעשה בפני עצמו, אבל אם לומד שלא על מנת לעשות, גם שכל לימוד אין לו כלל [וכן איתא במסכת יבמות (קט, ב): כל האומר אין לו אלא

ביאורים

המצוות ולא בלימוד בלבד. **38. למה נאמר.** "לעשותה". **39. יישב ולא יעשה.** אלא די לו במה שלמד את התורה אף אם אינו מקיימה. 'שמור תשמרון' היינו לימוד התורה, וכמו שכתב רבינו לעיל אות ד, בשם הספרי, שכל מקום שנאמר 'שמירה' הכוונה ללימוד התורה. **40. תלמוד לומר לעשותה.** והיינו שבנוסף ללימוד התורה צריך גם לקיים את דברי התורה. [גם בעת שעוסק בתורה, אם יש לפניו מצוה עוברת או מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, חייב להפסיק מלימודו ולקיים את המצוה, כמבואר במסכת מו"ק ט, ב]. **41. מצוה אחת.** היא מצות לימוד תורה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

⁴² לָמַד וַעֲשָׂה, הָרִי בִידּוֹ כִּמְהַ מְצוֹת. וַעֲזָן שָׁם.

וְכִן אָמְרוּ בְּמִשְׁנָה (אבות פ"א מ"ז):
⁴³ לֹא הַמְדִּירֵשׁ הוּא הָעֵקֶר, אֲלֵא הַמַּעֲשֶׂה. אֲלֵא שֶׁהַמַּפְתָּח שֶׁל כָּל הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים, וְשִׁבְרֵת הַגּוֹף

תורה [ואינו מקיים], אפילו תורה אין לו [פירש רש"י: אין מקבל שכר לימוד]. מאי טעמא, אמר קרא 'ולמדתם אותם' ושמרתם לעשותם' וכו' כל שאינו בעשיה אינו בלמידה. ('אור תורה, אות קמט).
י. ושבירת היצר

ושבירת התאוות הגוף הכל על ידי התורה. כתב הנפש החיים' (שער ד' פרק לב): כי אין תרופה ותקנה אחרת בעולם כלל, להינצל מרשת יצרו אשר פורש לרגליו תמיד, ללכוד ולהפילו עד שאול תחתית להמיתו מיתת עולם ח"ו, אלא על ידי העסק בתורה הקדושה. ודבריו מיוסדים על דברי המסילת ישרים' שהתורה היא התבלין היחידי נגד היצר הרע ומבלעדי תורה אין שום תקנה אחרת. וצריך עיון, דאם כן מה הוא התבלין של נשים נגד היצר הרע שלהן? ויש לומר, שלנשים לא היה צורך ליתן להן תבלין של תורה, כי אין להם יצר הרע כמו לאנשים, ומספיק להם בדברים אחרים, אבל ליצר הרע של איש אין תקנה אחרת בלי תבלין של תורה.

ביאורים

42. למד ועשה הרי בידו כמה מצוות. בספרי פר' עקב פיסקא מח הנוסח: "למד אדם תורה, הרי בידו מצוה אחת. למד ושמר, הרי בידו שתי מצוות. למד ושמר ועשה אין למעלה הימנו". (וכעין זה העתיק רבינו לעיל סוף אות לג).
43. לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. אין תכלית לימוד התורה - הידיעה וההכמה בלבד, אלא עיקר התכלית הוא לעשות את רצון ה' בקיום המצוות בפועל, שכן אמר הכתוב (דברים ה, א): 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם' (מחזור ויטרי).
44. ושבירת היצר. כמו שכתב רבינו לעיל תחילת אות ז: "עיקר שבירת היצר הוא על ידי התורה, כמו שאמרנו חז"ל (קידושין ל, ב): בראתי יצר

ועיין באגרת הגר"א שכתב ז"ל: "אהובתי אמי, ידעתי שאינך צריכה למוסר שלי, כי ידעתי כי צנועה את". ע"כ. ומשמע שמעלת הצניעות היא לה השמירה נגד היצר הרע. ובנוסח של אגרת הגר"א שנדפס בארם צובא (תרכ"ו) ונדפס בספר 'חשובנו של עולם' (ב"ב תשכ"ג) מפורש בהדיא הנוסח: "ותבלין שלו לזכרים עסק התורה, ולנקבות הצניעות". ע"כ. ('ובחרת בחיים').

יא. כמעט שנשחכחה תורה. "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה א, א). ביאר בספר 'משנת רבי אהרן': "שכחת

היצר, ⁴⁵ ושבירת התאוות הגוף, הכל על ידי התורה. ואז בא ממילא על ידם לכל המעשים טובים והמצוות כלם, ואז טוב לו כל הימים ⁴⁶ בזה ובבא.

ועתה אהובי בני, אף ⁴⁷ שמעט מזעיר מה שחדשתי בזה הספר, ממה שלקטתי מספרים ומדברי קדמונינו ז"ל, אף על פי כן לא ימוש הספר הזה מפיכם, ⁴⁸ ואל ילזו מנגד עיניכם. שלא חברתי ⁴⁹ אלא למזכרת, לפי שפירות הללו חס ושלום ^(א) כמעט שנשחכחה

התורה היא האסון היותר חמור לכלל ישראל, יותר מכל החורבנות והגלויות, וכתוב (דברים ד, ט): 'השמר לך ושמור נפשך מאד, פן תשכח את הדברים' וגו', ואמר

ביאורים

הרע, בראתי לו תורה תבלין". ⁴⁵ ושבירת התאוות הגוף. כמו שכתב רבינו לעיל אות כח, בשם אחיו הגר"א ז"ל, שראש לכל הרפואות למחלת הנפש שהיא התאוה, הוא עסק התורה, ע"ש. ⁴⁶ בזה ובבא. בעולם הזה ובעולם הבא. ⁴⁷ שמעט מזעיר. שמעט מאוד. ⁴⁸ ואל ילזו. ואל יסורו. ⁴⁹ אלא

מעלות התורה

עיונים

חז"ל במשנה (אבות פ"ג מ"ח): השוכח דבר אחד ממשנתו, מתחייב בנפשו. ולא מצינו אזהרה כפולה ומשולשת כזו לשום דבר זולת על שכחת התורה, כי זה עצם החיות, והיינו כמו דקאי על כל יחיד ויחיד מישראל, הרי ביותר קאי על כלליות האומה, כי אין לך דבר המסכן את עצם קיומה, ומכל שכן את תכליתה כשכחת התורה. (משנת רבי אהרן).

בחומרת ענין שכחת התורה מצינו בחז"ל מה שדרשו על הכתוב: "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויסור אותו ולא ישמע אליהם" (דברים כא, יח). המשנה בסנהדרין פרק ח' משנה ה' אומרת: "בן סורר ומורה נהרג על שם סופו". ואמרו על כך בתלמוד ירושלמי (פ"ח ה"י): "צפה הקב"ה שסוף זה עתיד לגמור נכסי אביו ואת נכסי אמו ויושב לו בפרשת דרכים ומקפח את הבריות והורג את הנפשות וסופו לשכוח את תלמודו, ואמרה תורה: מוטב שימות זכאי ולא ימות חייב". עכ"ל. הנה סדר הירושלמי כאן הוא שמונה מה'קל' אל ה'כבד'. הירושלמי מאבחן את ירידתו הרוחנית של בן סורר ומורה בכך שהוא "יהפך למשכח תלמודו".

ובספרים כתבו שיש להתבונן בדבר. חז"ל מפרטים לפנינו כיצד יתפתח אותו יצור פרטי של בן סורר ומורה. הם מונים את כל השלבים של התדרדרותו, כיצד מוסרו משחית והולך, עד שהוא מגיע לנקודת ה'שיא' של ירידתו, והיא מתבטאת בשכחת התורה "סופו לשכוח את תלמודו". לפני כן הוא מבצע מעשה רציחה, הורג נפשות, ולאחר מכן בא הענין הטראגי של שכחת התורה. דברים אלה של הירושלמי רק נותנים לנו מושג כמה מסוכנת ונוראה היא שכחת התורה. "הגיעה תורה לסוף דעתו" צריך לסקול בן סורר ומורה כדי למנוע ממנו רציחה ודבר חמור מזה. שיכחת התורה. וכבר ביארנו בזה חכמי המוסר (ראה שיחות מוסר להגר"ח שמו"לביץ) שלכן "וסופו לשכוח את תלמודו" הוא החמור ביותר, כי כשמאבד תלמודו אבדו כל הסיכויים להחזירו, כי אם היה לומד וזוכר תלמודו היה מועיל לו המאור שבה להחזירו למוטב, כל עוד מאיר בו אור התורה אזי גם כשהוא כבר מקפח הבריות והורג הנפשות עדיין יכול לחזור, ולא היה נידון על שם סופו כי עדיין יש תקוה באחריותו, מה שאין כן כשהוא נגרר לשכחת התלמוד שוב אין לו תקנה, וכעין שאמרו חז"ל "הלואי אותי עזבו ותורת שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב", ועוד אמרו (קידושין ל, ב): "אמר להם לישראל 'בני! בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין'".

מעלות התורה

עיונים

ומצינו כי הסגולה שלא לשכוח את התורה היא בכך שהאדם מחבב את התורה. דהנה, במסכת מנחות (צט, ב): "אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן פסוק זה (-) 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה'. יהושע א, ח) אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה, ראה הקב"ה את 'יהושע שדברי תורה חביבים עליו ביותר שנאמר 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל', אמר לו הקב"ה יהושע כל כך חביבים עליך דברי תורה 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין'. פירש רש"י: "הבטיחו שלא תשכח תורתו ממנו".

כתב רבי חיים פלאגי זצ"ל ('תורה וחיים' מערכת ז' אות נ"א): למדנו, מי שחביבים לו דברי תורה זוכה להיות זכרן ואינו שוכח כלום מכל מה שלומד. הרי לנו סגולה נפלאה לבל ישכח ממנו התורה, כשיש חביבות לדברי תורה בעיניו.

והוסיף שאפשר שזהו שרמז דוד המלך בתהילים (יט, יא): "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים, גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב", שהכוונה, מה שאני משבח לדברי תורה דהם נחמדים ביותר מצד ערכם, "גם עבדך נזהר בהם" - שהם חביבים עלי ביותר, ובזה אני מוויח והייתה לי סגולה "בשמרם עקב רב", דהיינו, שלא אשכח מתלמוד תורה, ולא תאמר שהזכירה היא ליום או ליומיים ולמרב (ולכל היותר) עד עשרה ימים, אלא שהשמירה היא "עקב רב" דהוא עד סוף שנות האדם, ש'עקב' הוא לשון סוף, והיינו אף שעובר זמן רב לא אשכח תלמודי כלל ודו"ק. עכ"ד.

הנה אמרו חז"ל (אבות ב, ח): "חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי, הוא היה מונה שבח... רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טיפה" (שזכר כל מה שלומד ואינו שוכח דבר). לכאורה, מעלת הזיכרון היא מתנה נפלאה שחונן בה האדם מהקב"ה, ואין היא מעלה שיוכש אותה האדם על ידי עמלו ויגיעו, אלא היא מתנת שמים, אם כן מה הוא השבח שנשבת בו רבי אליעזר בן הורקנוס - בור סוד שאינו מאבד טיפה?

ביאר ה'חפץ חיים' שלא כן הוא. גם מעלת ה'זכרון' יתכן שירכוש אותה האדם ותהא נקנית לו על ידי יגיעה ועמל. בהקשר לכך, סיפר ה'חפץ חיים' זצ"ל: זכרוננו שבעיירתנו היה זקן אחד שסיפר בזקנותו מה שראה בילדותו, איך שקיסר רוסיה עבר דרך העיירה לפני שבעים שנה. והנה תיאר הזקן הזה את התמונה המרהיבה עין, שהעגלה הייתה רתומה לשני סוסים לבנים והנהג היה לבוש מדי זהב וכובע מרובע חבש לראשו, אף תיאר מראה הנהג עם לחייו האדומות איך

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

תורה. כִּן תִּרְאוּ עַל כָּל פְּנִים לְחֹזֶר
הַסֵּפֶר הַזֶּה, לְכָל הַפְּחוֹת פְּעַם אַחַת
בַּחֹדֶשׁ, לְהַגְדִּיל בְּלִבְכֶּם חֶשֶׁק
הַתּוֹרָה וְאַהֲבָתָה מְאֹד, לְלַמֹּד וּלְלַמֵּד
לְשִׁמּוֹר וּלְעֲשׂוֹת. וְתִזְכְּרוּ ⁵⁰לְרֹב טוֹב
הַצִּפּוֹן לְעוֹלָם הַבָּא.

נִשְׁלֶם מְלַאכֶת שָׁמַיִם.

⁵¹צְרוּפָה וּמִזֻּזְקָה שְׁבַעֲתִים.

שישב על מקומו עם
המושכות בידו ועוד
סימנים מובהקים מעין
אלו. וכה עמד לו לזקן
כח זכרונו זמן רב של
שבעים שנה. ולעומת
זאת, כאשר שאלו את
הזקן כיצד היו נראים
המון העם שם, אמר,
שאינו זוכר כלל.

נשאלת השאלה, אם
הזקן חונן בזכרון כה
נפלא, מדוע רק מראה
הקיסר זכר על כל
פרטיו, ואילו את שאר
הפרטים לא זכר? אלא,
ביאר החפץ חיים: זקן

זה שזכר בזקנותו כל הפרטים של החגיגה עת עבר הקיסר דרך עירם, הוא רק
מפני שילדות הייתה בו אז והשתוקק בשעת מעשה לראות את הקיסר והדבר
נחרת בליבו בילדותו עד שלא שכחו אפילו בזקנותו.

כן הוא ברבי אליעזר בן הורקנוס, הוא נתן דברי תורה על ליבו בהשתוקקות
אדירה עד שאפילו דבר אחד מדברי תורה לא נשכח, ממש בור סיד, וזה אות
על חביבות התורה שכל כך נתאהבה התורה עליו עד שנעשית חרותה על ליבו.
נמצא שמעלה זו נבעה מתשוקתו הרבה ללימוד התורה - שכל כך נתאהבה עליו
עד שנעשית חרותה על ליבו. וזוהי מן המידות הטובות שעל האדם להידבק בהן
ושאינן נקנות אלא ביגיעה.

ביאורים

למזכרת. אלא שיזכרום ולא ישכחום. ⁵⁰. לרוב טוב הצפון לעולם הבא. לשכר
הטוב הגנוז בעולם הבא. ⁵¹. צרופה ומזוזקה שבעתים. נקי וטהור מכל פסולת
וסיג, ומזוכך פעמים רבות וכפולות.

וְאַתֶּם הַדֹּבְקִים בָּהּ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלִבְכֶם הַיּוֹם.

רֵאא נְתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים.

תושלב"ע

אגרת פְּעֻנֵין חֲזוֹק לִימוּד הַתּוֹרָה

מאת הצדיק
רבי יוסף זינגרל מסלאנקס זצ"ל
תלמיד רבנו חיים מוולאז'ין זצ"ל

אגרת בענין חיזוק התורה

אגרת הגאון הצדיק רבי יוסף זינדל מסלאנט זצ"ל לתלמידו

ישגבך שם אלקי יעקב וימלא משאלותיך, לידירי
המפלג המושביל כו' מו"ה אורי סג"ל מסלאנט,
וכעת לומר בקהלת איישישאק.

תודות לך"א, אתנו החיים והשלום, בה יתן עד ביאת
הגואל.

מכתבך מערב שבת קדש פנחס תקצ"ו הגיעני, וכעת
אני טרוד, וצריך לרחמי שמיא, ובקש להרב
הצדיק נ"י להתפלל עבורי, שהשם יתברך שמו ימלא
משאלות לבי לטובה, כמו שאמרו (סוטה מט, א): כל
חיושב ועוסק בתורה אין הפרגוד ננעל לפניו, ובתנא
דבי אליהו (פי"ח ה"ב): וכיון שלומר התורה מביא טובה
לעולם, ויכל הוא לבקש רחמים ולהתפלל לפני הקב"ה,
ויפקפק את הרקיע ומביא מטר לעולם.

תשומר בריאותך, כמו שאמרו (שבת פב, א): הוא עסוק
בחי' דבריותא כו', ולא תצמצם מה שנגרך
לבריאותך, ותתלה בטחונך בהקב"ה, כמו שאמרו

אגרת בענין חיוזוק התורה

מנחות (כמ, ב): 'בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים' (ישעיה כו, ד), כל התולה בטחונו בהקב"ה, [תרי לו] מחסה לו בעולם הזה ובעולם הבא. ובמדרש רבה פרשת בחקתי (לה, ו): תני [בשם] רבי שמעון בר יוחאי: הכפר והמקל נתנו מכרכין מן השמים, אמר להם: אם שמרתם התורה, תרי הכפר לאכל, ואם לאו, תרי המקל ללקות בו, עין שם עד סופו.

ובעבודה זרה (יט, א): אמר ר' אבינא ב"ר חמא: כל העוסק בתורה, הקב"ה עושה לו חפציו. ושם (ע"ב): אמר רבי יהושע בן לוי: דבר זה כתוב בתורה ושנוי בגביאים ומשקל בכתובים, כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין בו 'וכל אשר יעשה יצליח' (תהלים א, ג).

ואודות מה שכתבת, אל תפחד משום דבר, רק שלא תלין בחדר יחידי. ואמרו בתנא דבי אליהו (פ"ד ה"ב): כל תלמיד חכם שעוסק בתורה בכל יום תמיה, בשביל להרבות בבוד שמים, אינו צריך לא חרב ולא חנית, ולא כל דבר שיהיה לו שומר, אלא הקב"ה משמרנו בעצמו, ומלאכי השרת עומדים סביב לו, ותרב ביד כלם, ומשמרים אותו.

אגרת בענין חיוזוק התורה

ובאבות דרבי נתן (פ"ב ה"א): רבי חנינא סגן הכהנים אומר: כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלין ממנו הרהורי תרב והרהורי רעב, הרהורי שטות הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים הרהורי על בשר ודם.

מה שכתבת נדון למודד, נראה לי שיותר טוב לסים כל היורה דעה בעזרת השם, או רבו, ודי לחזור בשעת הלמוד עשר פעמים, והתורה מרבה בפעם אחת לפעמים מבבלגלין הלמוד אם לא יהיה בחשק כל כך רק יהיה עליו בחק קבוע. ויותר טוב ללמוד מחדש ולחזור הישן. ואמר באבות דרבי נתן (פ"ב ה"ג): ודלא מוסיף פסיד, כיצד, מלמוד שאם שנה אדם מסכת או שתים או שלש מסכתות, ואין מוסיף עליהם, סוף משבח את הראשונות. ואמרו ברכות (מ, א) וספח (מו, ב): אם שמע בישן, תשמע בחדש. לךך טוב אשר מזה ומזה אל תנח ידך, ותקבע איזו שעות ביום או איזו ימים לחזור הישן, כי פנוי יכול לעשות בעזרת השם בעסק למודו ברצונו.

ואל תדאג על שאר צרכי חבית, רק תכנים בלךך אהבת התורה. ובאבות דרבי נתן (פ"ב ה"א): רבי נתן אומר:

אגרת בענין חיזוק התורה

כְּנֻחַ אֶל ד', שִׁבְחָה־מִשָּׁד הַזֶּמֶן יִקַּל לָךְ חֲתֻמָּה, כְּמוֹ
שֶׁאֲמָרוּ בְּזֶהר הַדָּשׁ מִדְּרָשׁ הַנֶּעֱלָם פֶּרֶשֶׁת בְּרָאשִׁית
(דף י, א): רַבִּי יִצְחָק אֹמֵר: הַתּוֹרָה נִקְרְאת 'תּוֹשִׁיחַ'
בְּתַחֲלָה, וְאַחֵר כֵּךְ 'גְּבוּרָה', שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ה, יד): 'לִי עֲצָה
וְתוֹשִׁיחַ', הִדַּע לָךְ, שֶׁבְּתַחֲלָה נִקְרְאת 'תּוֹשִׁיחַ' שֶׁמֵּתַשֶּׁת
בְּחוֹ שֶׁל אָדָם, מִפְּנֵי שֵׁשׁ לֹא לְהַלָּחֵם עִם הַיָּצֵר הָרַע,
וּלְבַתֵּת כָּל גּוֹפֹה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, עַד שִׁירְגִיל אוֹתוֹ בְּתוֹרָה,
בֵּינֵן שִׁירְגִיל לַעֲסֹק בְּתוֹרָה, אֲזִי יֵשׁ לֹא שְׂמֻחָה וּגְבוּרָה,
שֶׁנֶּאֱמַר: 'אֲנִי בִּינָה לִי גְבוּרָה'.

וַיִּמָּחַ שְׁפָתֶיךָ שְׁאִינֶךָ זֹכֶר לַמּוֹדָד, עֲדוֹן אֵין לָנוּ סִבָּה
וְלֹא סִיעָתָא דִּישְׁמִיא לְזִכְרֵהּ, דְּבִזְמַן קָצֵר הִתְחַלְלֵנוּ,
וְרוּצִים אֲנַחְנוּ לְבַלְעַ כָּל הַתּוֹרָה וְלְזִכְרֵהּ, וְחַז"ל אָמְרוּ
(בְּרֵכוֹת מ, א): מִדַּת הַקֶּבֶד"ה אֵינוֹ בֵּן, מְלֵא מַחְזִיק, רִיקָן אֵינוֹ
מַחְזִיק. וְהַגֵּר"א זצוק"ל כָּתַב בְּפֶרֶשׁ עַל מִשְׁלֵי, שְׁאִין
הַלְמוּד נִקְבַּע בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, אֱלֹא בִּישׁוּב וּבִמְתוֹן
וּבְחִמּוּשׁ זְמַן רַב.

וּבְמִדְרָשׁ רָבָה פְּרֻשֶׁת פִּנְחָס (כא, טו): 'נִצֵּר תֵּאֱמָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ' (משלי כז, יח), הַתֵּאֱמָה נִלְקָטָה מֵעֵט מֵעֵט, כִּד הַתּוֹרָה, הַיּוֹם לְזִמּוּד מֵעֵט, וּלְמַחֵר הַרְבֵּה, לְפִי

אגרת בענין חיזוק התורה

שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשנתים.

אָמַנְם מתחילין ללמוד אותו מיד, כמו שאמרו במכילתא בשלח (ויסע פ"א): '[ועתה אם שמוע תשמעו בקלי' (שמות יט, ה)], 'ועתה' קבלו עליכם, שכל התחלות קשות. 'והייתם לי' – שתהיו קנויין לי ועוסקין בתורה, ולא תהיו עוסקים בדברים אחרים.

'שָׁמַע תִּשְׁמַע' (שם טו, כו) – מבאן אמרו, שמע אדם מצוה אחת, משמיעין אותו מצוות הרבה, שבת אדם מצוה אחת, משביחין לו מצוות הרבה. 'והישר בעיניו תעשה' (שם) – אלו אגדות משבחות, – פרוש, הם גורמים לאדם לעשות הישר. 'לקול ה' אלהיך' (שם) – מלמד, שכל מי ששומע לקול הגבורה, מעלין עליו באלו עומד ומשמש לפני חי וקיים לעולם ועולמי עולמים. וְשָׁם: 'שָׁמַע תִּשְׁמַע' – רצה אדם לשמע, משמיעין לו מיד, לשבת, משבחין אותו מיד, רצה אדם לשמע בטובתו, משמיעין לו שלא בטובתו.

וְאָמַר בתנא דבי אליהו (פכ"ב ה"ה): בא אצלי תלמיד אחד ואמר לי: עוסק אני בדברי תורה ומחמד ומתאנה ומצפה אני אם תורה תבוא אלי, ואין תורה בא

אגרת בענין חיזוק התורה

אלי. אמרתי לו: בני, לא זכה האיש לדברי תורה, אלא אם כן מוסר נפשו למיתה עליה לכבוד שמים, בשור הזה שמכניסין אותו לעל [ומוסר עצמו על כבוד בעליו לעבדו] וכו'.

וְאָמַרו במדרש רבה פרשת מצורע (יט, ב): ר' חנין דצפורי פתר קרא, בתלולית זו של עפר, מי שטפש אומר: מי יכול לקצין זאת, מי שפסק מה הוא אומר: הרי אני נוטל שתי משפלות היום, ושתי משפלות למחר, עד שאני נוטל את בלה. כך מי שטפש אומר: מי יכול ללמד את התורה, נזקין שלושים פרקים, בלים שלושים פרקים, מי שפסק מה הוא אומר: הריני שונה שתי הלכות היום, שתי הלכות למחר, עד שאני שונה כל התורה בלה.

אָמַר ר' אמי: 'ראמות לאויל חכמות' (משלי כד, ז), לכבר תלוי באוירה של בית, מי שטפש אומר: מי יכול להוריד את זה, ומי שפסק אומר: ולא אחר תלאו, אלא מביא שני קנים ומספקן זה לזה ומורידו. כך מי שטפש אומר: מי יכול ללמד את התורה שכלבו של חכם, מי שפסק אומר: והוא לא מאחר למדן, אלא הריני

אגרת בענין חיזוק התורה

לומד שתי הלכות היום, ושתי הלכות למחר, עד שאני לומד כל התורה בלה.

אמר ר' לוי: משל למרסקל נקוב, ששכר בעליו פועלים למלאותו. מי שטיפש מה הוא אומר: מה אני מועיל, מכנים בזו ומוציא בזו. מי שפקח מה הוא אומר: ולא שכר כל חכיות וחכיות אני נוטל. כך, מי שהוא טפש מה הוא אומר: מה אני מועיל ללמוד תורה ומשכחה. מי שהוא פקח מה הוא אומר: ולא שכר יגיעה תקב"ה נותן.

ובעבודה זרה (יט, א): אומר רבא: לעולם לגרים איניש, ואף על גב דמשבח בו'.

ובאבות דרבי נתן (פכ"ז ח"א): הוא היה אומר: אל תרחק עצמך ממדה שאין לה קצבה, וממלאכה שאין לה גמירא. משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה נוטל מי הים ומטיל ליבשה, הים אינו חסר, והיבשה אינה מתמלאת. היה מקצר בדעתו, אמר לו אחר: ריקה, מפני מה אתה מקצר בדעתך, בכל יום טול שכר דינר של זהב.

אגרת בענין חיזוק התורה

ושם למעלה (ה"ט): הוא היה אומר: לא כל התורה אתה מקבל עליך לגמרה, ואי אתה פן חורין להבטל ממנה, אלא כל המרבה מוסיף לו שכר הרבה.

ואשריך שזכית ללמוד תורה בילדותך, כמו שאמרו פירק כג (הל' ב"ד) עין שם. ובפירק כד (הל' ד-ו): הוא היה אומר: הלומד תורה בילדותו, דברי תורה נבלעים בדמיו, ויוצאין מפיו מפרשין. הלומד תורה בזקנותו, אין דברי תורה נבלעים בדמיו, ואין יוצאין מפיו מפרשין. וכן מתלא אומר: אם בנערותך לא חפצתם, איך תשיגם בזקנותך. קשים דברי תורה לקנותן בכלי זהבים, ונוחין לאבדן בכלי וכוכית. הוא היה אומר: יכול אדם ללמוד תורה בעשרים שנה, ולשכחן בשתי שנים. ביצר, ישב אדם ששה חדשים ולא חזר [לאחריו, נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא וכו' ומתוך שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכמים זה בזה ומשבח ראשי פירקים וראשי מסכתותיו סוף שיושב ודומם] וכו'.

ועל זה ידוע כל הדוים, אם אדם שלומד עשרים שנה, בודאי הוא חכם גדול, יכול לשבח בשתי שנים כל

אגרת בענין חיזוק התורה

למודו, ומה יעשו אזובי קיר כמזנו.

הגם שהעקר אפשר נאמר על דורות הראשונים, שהיו לומדים בעל פה, אבל מכל מקום גם בדורות האחרונים שמתאחרים יותר מושתי שנים לחזר דבר אחד, ואינם פותחין את הספר, יכולין לשכח חס ושלום. רק אם לומד תמיד, וזכר זמן רב, כמו שאמרו בתנא דבי אליהו (פ"ב ה"ז): אשרי אדם השם עצמו כשור לעל וכחמור למשאוי, ויושב והזגה בכל יום בתורה תמיד, מיד רוח הקדש שורה עליו, ותורתו בתוך מעיו כו'.

ושם (פ"ח ה"ב): כל זמן שתלמיד חכם בבית המדרש ודברי תורה מתוק עליהם, מתוך כך תקב"ה מרחם עליהן, ונותן להם חכמה ובינה ודעת והשכל לעשות מעשים טובים ותלמוד תורה.

ובפרק כז (ה"ד): במדה שאדם מודד, בה מודדין לו, כשם שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שפנוי להם וקורין ושונין לשם שמים, ויראה בלבבן, ומחזיקים דברי תורה על פיהם, כמו כן תקב"ה יושב כנגדן ומגלה להם סודות התורה, עין שם.

אגרת בענין חיזוק התורה

ונחזור לראשונות, גם צריכים אנחנו עדין לסיעתא דשמיא, כמו שאמרו מגלה (ו, ט): אמר רב יצחק: אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן כו', הני מילי לתרודי, אבל לאוקמי גרסא, [ופרש רש"י: שלא תשתכח ממנו] סיעתא דשמיא, ופרש רש"י: ויש יגע ואינו מוצא.

ועל מה בא הסיעתא דשמיא, הינו על מה שמפזרין בש"ס ובמדרשים כמו שאכתב בסיעתא דשמיא. ובברכות (סג, ב): הם ואחר כך כפתת, [עין שם בפרוש רש"י] כו', אין דברי תורה מתקנימין, אלא במי שממית עצמו עליה כו'. במי אתה מוצא חמאה של תורה, במי שמקיא חלב שינק משרי אמו עליה כו'. כל המגבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא, [עין פרוש רש"י].

ובאבות דרבי נתן (פ"א ה"ב): אם מגבל אדם עצמו על דברי תורה, ואוכל תמרים וחרובין ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתח של חכמים, כל העובר ושב אומר: שמא שומה הוא זה, לסוף אתה מוצא כל התורה בלה עמו. ובירושלמי (ברכות פ"ה ה"א): כל הסובר תלמודו, לא במהרה הוא שוכח.

אגרת בענין חיזוק התורה

ובערוכין (כב, א): כמי אתה מוצאן, כמי שמשכים ומעריב עליהן בבית המדרש כו'. רבא אמר: כמי שמשכים עצמו אכזרי על בניו ובני ביתו כעורב. וְשֵׁם (נר, א): 'ערוכה ככל ושמה' (ש"ב כג, ה), אם ערוכה ברמ"ח אבריו של אדם משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת כו'.

אמר רב אמר: מאי דכתיב (משלי כב, יח): 'כי נעים כי תשמרם בבטנה ויכנו יחדיו על שפתיך', אימתי דברי תורה נעים עליך, כשתשמרם בבטנה, ואימתי תשמרם בבטנה, כשיכוננו יחדיו על שפתיך, ופרש רש"י: שאתה סודרן ומוציאן פפה, ולא בגמגום ובלחישות. פרוש, 'סודרן' – שיקבר כל דבר היטב ולא ישאר לו שום ספק, כמו שמשכים: 'ולא בגמגום'. וגם סובל פרוש של 'סודרן', שיחזר הרבה, עד שתהא סדורה בפיו, כדאמרינן תענית (ח, א) אמר ריש לקיש: אם ראית תלמיד חכם שתלמודו קשה עליו ככרזל [ופרש רש"י: שקשה לו מרב קשיות], כשכיל משנתו שאינה סדורה בפיו, [ופרש רש"י: שאין זוכר מה כתוב בה, ולפיכך אינו יודע לפרש. אי נמי, שגורסה בטעות, פטור על החיוב]. ריש לקיש

אגרת בענין חיזוק התורה

היה מסדר מתניתא ארבעין זמנין כו' ועיל לקמיה דרבי יוחנן.

ועוד שם ערוכין (נר, א): אם משים אדם כענק זה [שרף על הצואר, ונראה ואינו נראה] וכערוכה זו [שהכל דשין בה], וכאכן זה [שאינה נמחית] תלמודו מתקנים, ואם לאו, אין תלמודו מתקנים. כמדבר הזה [שהכל דשין בו] כו', בתיאור זה [שהורסת ואוכלת, ואיכא דאמרי שמסרחת ואוכלת, תלמודו מתקנים בידו]. לא תמצא לא בתגרנין ולא בסחרנין (שם נה, א). וכאבות (פ"ג מ"ט): כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, כל שמעשיו מרביין, חכמתו מתקיימת. בהנה רבות מפזרות בש"ס ומדרשות.

ובדאי חבל נכלל בארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם. למשל מה דאיתא בספרי (ע"פ) פר' עקב פיסקא מה: זה הכלל כל זמן שאין אדם לומד, הוא שובת, הוא נכלל במעלה ראשונה, 'בתלמוד', פרוש, שצריך אדם ללמוד תמיד, וכן בלם. כללו של דבר, מי שיש בו יותר ממעלות מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, וגם באותן המעלות, מי שיש בו ביתר שאת ויתר עז, אזי

אגרת בענין חיזוק התורה

נמצא בו לפי ערך, יותר תורה, ותלמודו מתקנים בידו יותר, עד מי שיש בו כל המ"ח דברים, אינהו ואביזרייהו עד קצת האחרון, יש בידו כל התורה בלה.

אשר יד וטוב לו, שזכית להיות גולה למקום תורה. ותלמוד בשמחה, כמו שאמרו בתנא דבי אליהו (פי"ח הל' כא): כך אמר להם הקב"ה לישראל: בני, וכי מה שמחה יש לו לאדם, אלא בדברי תורה בלבד, באו ושמחו עם התורה שמחה שלמה, בדרך שאני שמח בכם לעד ולעולמי עולמים כו'.

ואל תדאג כלל, כמו שאמרו (מכילתא בשלח ויסע פרשה ב): 'דבר יום ביומו' (שמות טז, ד), מי שקרא יום, ברא פרנסתו, מכאן היה רבי אלעזר המודעי אומר: כל מי שיש לו מה לאכל היום, ואומר: 'מה אכל למחר', הרי זה מתפר אמונה. 'בטח בה' ועשה טוב' (תהלים לו, ג).

ידידו החפץ בהצלחתו בזה ובבא

זינדל מסלאנט

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתיים, 230 שיעורי תורה, 18 מדרשיות וסמינרים – 35,000 לומדים ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומית!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ- 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

ארחות יושר

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי

כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החבורות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החבורות ויו"ל
בספר מהודר.

"ארחות יושר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח
על אף הודמנות הנקריית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים
בהודמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב,
מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים,
ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

